

Studia Wesprimiensa

TANULMÁNYOK
A TEOLÓGIA ÉS A SZOCIÁLIS MUNKA
TERÜLETEIRŐL

A Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola
folyóirata

XVII. évfolyam, 2016. I-II. szám

Tartalom

ISSN 1585-5754

Tanulmányok a teológia és a szociális munka területeiről

A Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola folyóirata
Megjelenik 2000-től évente egy alkalommal

Felelős kiadó:
Varga István rektor

Rovatszerkesztők:
Teológia: *Birher Nándor*
Szociális munka: *Albert József*

Szerkesztőbizottság:
Birher Nándor, Albert József, Bálint Bánk, Trosits András

Cím:
8200 Veszprém, Jutasi út 18/2.
Tel.: 88/542-700; Fax: 88/542-726

Címlapkép:
a Boldog Gizella Szeminárium kápolnája

Készült a Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola megbízásából
az OOK-Press Nyomdában
8200 Veszprém, Pápai út 37/A
Tel.: 88/425-260
www.ookpress.hu

TEOLÓGIA

KUMINETZ GÉZA Megfontolások a pornográfiáról. A katolikus keresztény világnézet mérlege.....	7
BIRHER NÁNDOR Mérések.....	21
HORVÁTH GYÖRGY „Humán mérések” (mentális mérések)	25
VERESS GÁBOR Objektumok jellemzése – mérés, megfelelés – megállapítás, minősítés	30
BALÁZS PÁL Mi vezérli gondolatainkat és tetteinket?	36
ROKAY ZOLTÁN Padányi Bíró Márton (1693-1762) veszprémi püspök lelki hagyatékából (néhány észrevétel)	43
ARADI LÁSZLÓ „Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre!”	61
MIHALOVICS ÁRPÁD Analyse linguistique d’une méditation du pape Jean-Paul II	72
FODOR JÁNOS Die BEICHTTE ist heute wieder aktuell	90
BALOGH GYŐZŐ A cigányok vallásossága Magyarországon	99

SZOCIÁLIS MUNKA

BÁLINT BÁNK Az elfogadás körei	115
LEVELEKI MAGDOLNA Szociális problémák az életkor függvényében hazai vizsgálatok alapján	121
SZIGETI ANDREA Változó női szerepek – a jogalkotás iránya Magyarországon	138
MAGVAS MÁRIA Helyzetkép a veszprémi személyes gondoskodást nyújtó, időseket érintő szakosított ellátásokról.....	145
WOJCIECH SĄDEŁŃ Fait-based charities in Poland in quantitative perspective	171

TEOLÓGIA

Kuminetz Géza

Megfontolások a pornográfiáról. A katolikus keresztény világnézet mérlege

1. Bevezetés

Az emberi történelmet felfoghatjuk úgy is, mint eszmék, világnézetek, életérzések, vallások kibontakozását, egymásra hatását, melyek olykor segítik, máskor gátolják, vagy határesetben mintegy kioltják egymást, végül is valamiképp állandó harcban állnak egymással, hol egyik, hol pedig a másik kap nagyobb teret, befolyást. Fogalmazhatjuk úgy is, hogy folytatódik a jó és a gonosz küzdelmének drámája a történelem végéig. Míg a jó csak etikailag megengedett eszközökkel él, addig a gonoszság nem válogat a fegyverekben, azt használja fel, ami épp a legelőnyösebbnek tűnik a számára. Ilyen fegyverei az emberben ható erők gátlástalan felszabadítása, vagyis a tudás, a birtoklás, az uralkodás, a kéj vágya nemcsak korlátozásmentes, hanem gonoszságba torkolló kiélésének biztosítása a kormányzati hatalom adta lehetőségek teljes kiaknázásával. Az alvilág lesz a törvényhozó, a bíró és a végrehajtó is. A tudatipar, vagyis a média pedig biztosítja hozzá a nyilvánosságot és a támogatást.¹ A jó erői ezzel szemben mindig az emberben ébredő biológiai, pszichológiai vagy szellemi erők megszelídítését, humanizálását tűzik zászlajukra.

Ha ma tárgyilagos szemmel próbáljuk szemlélni a társadalmaink életét, nagy vonalakban - Peter Kreeft nyomán - az alábbi csatatereteket vesszük észre: a) A családot, melynek kötelekeit szét kell rombolni. b) A közoktatást, mely szerint nem felvilágosítani kell az embereket, hanem mintegy beoltani a valódi erkölcsi magatartással szembeni védőoltással.² c) A mé-

---

¹ Ne felejtsük, hogy a tudatipar egy fontos bástyája a vallásipar, hiszen a vallási tudat eltávolítása teszi a legengedelmesebbé, vagy épp a legkegyetlenebbé az emberi lelket. A vallási eszmék mindig jó ürügynek bizonyultak háborúk kirobbantásához, ártatlanok öldökléséhez.

² Vö. KREEFT P., *Vissza az erényhez. Hagyományos morális bölcsességgel a modern erkölcsi zűrzavarban*, Magyarország 2014, 40-41.

diát, mely szakadatlan propagandát fejt ki a család, a hűség, az erkölcs és a vallás ellen, manipulálva a társadalmat a társadalomban történekről. d) Az emberi (személyi, gazdasági, önrendelkező) szabadság csataterét, melynek alapján állandóan megnyirbálják az ép szabadságot, s amelyekkel szemben a polgárok egyre tehetetlenebbek. e) A kábítószeres és az erőszak erősödő jelenlétét, nyomában a bűnözés terjedésével, és a deviáns személyiségek szaporodásával, illetve a növekvő erkölcsi érzéketlenséggel.³ f) Az abortuszt, mely széthasítja a családot, g) A gyermekekben a szexualitás erőinek mesterséges felkeltését és minden erkölcsi szabály alóli felszabadítását.⁴

Mi, keresztények ezt a jelenséget úgy értékeljük, hogy a világ hatalmasai, az örök pogányság megtestesítői minden korábbinál nagyobb támadást intéznek a keresztény világfelfogással, értékrenddel szemben. Nevezhetjük ezt a társadalom démonizálásának is,⁵ vagyis minden igazi értékkel szembeni elvakításának és nyomában a tehetetlen vakságnak és rombolásnak.

A keresztényellenes (Krisztust gyűlölő) világhatalom,⁶ előbb eltompította az emberi észet az igazsággal szemben, aztán elvakította az emberi akaratot, mely emiatt főleg a nyers érvényesülést keresi, most végül az ép érzelmi életet bombázza, s benne annak egyik fő komponensét az emberi szexualitást támadja abból a célból, hogy a világpolgár érzelmileg kiegyensúlyozatlan, erkölcsileg kiskorú és vallásilag primitív maradjon.⁷

Ebben a gigászi harcban a pornográfia - mint az emberi testtel való ke-

³ Vö. HARE R. D., *Kimélet nélkül. A köztünk élő pszichopáták sokkoló világa* (Lélek kontroll sorozat), Budapest 2011.

⁴ Vö. KREEFT P., *Ökumenikus dzsihád. Ökumenizmus és kultúrharca*, Kolozsvár 2004, 63-74. Nevezhetjük ezt a szexuális forradalom fő csapásirányainak, melynek nem más a célja, mint a szabadságuk tudatát feltétlenül, de illuzórikusan hívó rabszolgák, vagyis önsorsrontó és nemzetük jövőéért felelősséget nem vállaló emberek gyorsan fogyó tömegének előállítását.

⁵ Démonizmusról „kétféle értelemben beszélhetünk. Érthetjük rajta a gonoszok társaságát, egy fő alatt egyesült közösségét. De jelentheti mindamaz elvek összességét és foglalatát, amelyek az Istentől elszakadt emberiség dinamiáját irányítják. ... Mindkét esetben Krisztus áll szemben a Sátánnal: Christianismus – daemonismus, Krisztus - Antikrisztus”. Vö. HORVÁTH S., *Angyalok – démonok*, Budapest 2015, 60.

⁶ Hogy miért épp a keresztény világlátás oly kárhóztos a mai világhatalom előtt? Ennek okát elsősorban abban látjuk, hogy a keresztény felfogás szerint az emberi személy nem áru, vagyis nem fogyasztási cikk, szemben a mai fogyasztói szemlélettel. Erről részletesen lásd: KAVANAUGH J., *Krisztus követése a fogyasztói társadalomban. A kulturális szembenállás lelkisége*, Budapest 2003, 22-92 és 93-216. a testről, mint árucikkről lásd főleg: 73-80.

⁷ Vö. SZENTMÁRTONI M., *A személyi érettség felé*, in ALSZEGHY Z. – NAGY F. – SZABÓ F. – WEISSMAHR B. (szerk.), *Teológiai Vázlatok II. Tanulmányok a filozófia és a teológia köréből a II. Vatikáni Zsinat után*, Budapest 1983, 109.

reskedés és fogyasztás lehetősége, a szexuális forradalom lényegi elemeként -,⁸ mint az emberi szexualitás született rombolója - természetes helyet foglal el; immár mintegy a normális társadalmi élet részeként tűnik fel. Sőt, a terjedését az internetben rejlő lehetőségek, az óriási profit reménye és az állami szervek kontrollja alóli mentesség is gyorsítja.⁹

Szomorú hatásai közt tarthatjuk számon a válások számának ilyen okból való növekedését, illetve azt a tényt, hogy a pornográfia élvezete ma már nemcsak egy rossz szokás, hanem komoly patológiai következményei is vannak. Mivel használata a személyiséget súlyosan károsítja, századunk egyik nagy társadalmi csapásának kell tekintenünk.¹⁰ Sőt, azt kell állítanunk, hogy végső esetben gonosszá teszi a személyiséget, olyanná, mely már csak játszmának fogja fel az életet, ami épp a kíméletlenségben mutatkozik meg. Az emberi játszmák ugyanis nem ártatlan dolgok, hanem nagyon kegyetlen magatartásformák, már-már azt mondanánk, hogy az ún. transzhumán viselkedést jellemzik.¹¹ Bennük a manipulálás, az önmanipulálás habitusa fedezhető fel. Eric Berne lényegre mutatóan írja le ezeknek a játszmáknak a lényegi jegyeit: „A játszma kiegészítő, rejtett tranzakciók folyamatos sorozata, amely pontosan meghatározott, előre látható kimenetel felé halad. ... Köznapibb nyelven: csapdás vagy trükkös lépések sorozata. A játszmákat két fő ismertetőjegy világosan elkülöníti az eljárásoktól, a rituáléktól és az időtöltésektől: 1. a rejtett jelleg és 2. a nyereség. Az eljárások lehetnek sikeresek, a rituálék hatékonyak, az időtöltések hasznot hajtók, de meghatározásánál fogva mind a három nyílt; járhatnak versengéssel, de sohasem konfliktussal, a befejezés lehet feltűnést keltő, de sohasem drámai. Ezzel szemben minden játszma alapvetően tisztesség-

⁸ Ha ennek a szexuális forradalom okait keressük, akkor azt Mary Eberstadt szerint a szexuális forradalmat a modern fogamzásgátlás technológiai forradalmában találhatjuk meg. Nyomában a válások, a törvénytelen gyermekek, az elhagyott és elhanyagolt gyermekek számának ugrásszerű növekedésével, illetve a művészetek eldurvulásával, az elmebaj, pszichés megbetegedések terjedésével, a promiskuitás, a fiatalok bűnözés (főleg erőszak, perverz magatartásformák), az alkohol és drogfogyasztás fokozódásával, a gyermekek és más családi felelősségek elhanyagolásával. Ez a forradalom úgy tűnik, minden más társadalmi katalizmánál rombolóbb erejű. Valóságos humán katasztrófa. Vö. EBERSTADT, M., *Ádám és Éva a tabletta után. A szexuális forradalom ellentmondásai*, Budapest 2015, 11. 12-13.

⁹ Vö. ALBANESE E., *Pornografia e consenso matrimoniale*, Roma 2014, 5.

¹⁰ Vö. ALBANESE E., *Pornografia e consenso matrimoniale*, Roma 2014, 6-8.

¹¹ Megjegyezzük, hogy az, ami transzhumán, már nem humán, vagyis valami embertelenséget jelöl. Az infrahumán ember előtti, s annak bárdolatlanságával, míg a transzhumán emberen túli, annak számító kegyetlenségével.

telen, kimenetele pedig nem csupán izgalmas, hanem drámai jellegű”.¹² A pornográfia élvezete is először talán öltheti az időtöltés, vagy a rituálé alakját, de végkifejletében drámai játzmává válik.

A statisztikák szerint gyorsan terjed a pornográfia élvezete leginkább az internetnek köszönhetően főleg a serdülők között, s mind fiatalabb korban kezdik az ilyen tartalmú oldalak keresését a serdülők (gyermek). E robbanásszerű terjedésnek négy fő jellemzője van: a könnyű hozzáférhetőség, az olcsóság, a névtelenség (aki használja az ilyen oldalakat, kiléte titokban marad) és az agresszivitás (a pornográfia ipar konoksága ez, mely minden eszközt megragad, hogy minél több ember vegye igénybe szolgáltatásait).¹³ Bár ma már rendelkezésre állnak megbízható tudományos kutatások arra vonatkozóan, hogy a szexuális forradalomnak súlyos személyiségkárosító és a társadalom egészére is romboló hatásai vannak,¹⁴ s hogy a társadalomnak immár többre kerül a károk kezelése, mint a ma kimutatható gazdasági haszon, ennek ellenére, a józan ész lassan nemcsak tanácsa, hanem életmentő imperatívusza ellenére, folytatódik e forradalom, s szedi, a szabadság nevében áldozatait. Úgy véljük, hogy hasonló lesz a sorsa ennek a szokásnak is, mint volt a dohányzásnak, vagyis előbb-utóbb – minden propaganda ellenére - nemkívánatosnak nyilvánítja majd a közvélemény.¹⁵

2. Az emberi szexualitás és házasság természete

Két elvre épül az emberi szexualitás és a házasság keresztény felfogása: 1) Amit Isten elválasztott, azt ember össze ne keverje (vagyis férfinek és nőnek teremtette az embert). 2) Amit Isten összekötött, ember szét ne válassza (a férfi és a nő házasságban való szövetségkötése).

Röviden három mértékadó tudós véleményét hozzuk a házasság és benne a szexualitás keresztény szemléletű megközelítéséhez. Schütz Antal szerint a házasság, helyesebben a házastársi szeretet négy szálból sodratik össze. Ezek a *sexus*, a *genos*, az *eros* és az *ethos*. Noszlopi László szerint nyolc fokozata van a szexualitás megélésének: a testiesség vagy érzékiség, a frigiditás, a prudéria, a szexualitás varázslatos erejének átélése, a szenvedély és önfeledtsége, az erotika, az etikai felelősségét felismerő szexualitás, mely életre szólóan elköteleződik (házasság) és végül a szüzesség. Urbano

¹² Vö. BERNE, E., *Emberi játzmák* (Lélek-kontroll sorozat), 4. kiadás, Budapest é. n., 61.

¹³ Vö. ALBANESE E., *Pornografia e consenso matrimoniale*, Roma 2014, 22-23.

¹⁴ Vö. EBERSTADT, M., *Ádám és Éva a tabletta után. A szexuális forradalom ellentmondásai*, Budapest 2015, 29-30; 34-35, 38.

¹⁵ Vö. EBERSTADT, M., *Ádám és Éva a tabletta után. A szexuális forradalom ellentmondásai*, Budapest 2015, 159-177.

Navarrete szerint a hiteles házastársi szerelemnek az alábbi hét ismérve van: a totalitás, a reciprocitás, az unitivitás, az exkluzivitás, a perpetuitás, az oblativitás és a fekunditás.¹⁶ A szexualitás tehát a házastársi szeretetbe integrálódik, annak alkotó része (konstitutív eleme) és nem a szexualitás kebelezi be a szeretetet. Abba a szeretetbe szervesül, mely túl van az önzés-önzetlenség, a gyönyör-fájdalom és az érdek-érdeknélküliség dualizmusain. Éppen ezért a szeretetnek ez a formája „nem vezethető le a szexualitásból, ... mely szintén a gyönyör és az érdek egyoldalú síkján mozog. A szexualitás célja biológiailag a fajfenntartás, pszichológiailag az élvezet. A szeretetnél ellenben a tárgy öncél”.¹⁷ Épp a szeretet és a vele megjelenő ethos humanizálja akár a *sexust*, akár a *genost* és végül az *erost* is.

Az emberi szexualitásnak megvan tehát a maga valódi és leválthatatlan természete. Humánussá, vagyis valóban emberivé akkor válik, ha felfedezi etikai felelősségét és a házasságban kívánja mintegy megörökíteni magát, szolgálva a *genost*, az *erost* és magát az *ethost* is. Ezt kell felfedeznünk, ápolnunk és nevelnünk magunkat eszerint az eszmény szerint. Állandó, főleg erkölcsi erőfeszítést kíván tőlünk, ha emberi színvonalra akarjuk emelni, illetve azon a színvonalon akarjuk tartani, akár a *cölebsz*, akár a házassági tisztaságban.¹⁸

Ebben a felfogásban tehát sem az emberi test, sem az emberi psziché, sem pedig az emberi szaporodás nem válhat árucikké, hanem az önátadásnak, a nemzésnek a felelősen gondolkodó, vagyis szabad ember döntésén kell alapulnia.

3. A pornográfia fogalma és személyiségkárosító jellege

Bennünk, emberekből van tehát egy hatalmas erő, mely egyrészt áthat bennünket, meghatározva ezzel a nemünket, másrészt kifelé törve keresi kielégülését, ilyen-olyan minőségű emberi kapcsolatokat teremtve. Ha nem gondoljuk és nem humanizáljuk ezt a késztetésünket, akkor többé-kevésbé eluralkodik rajtunk ereje. Közelebről ezt nevezhetjük bujaságnak,¹⁹ vagyis szexuális késztetésünk parlagon hagyásának, tévutakra kerülésének, illetve gonosz kiélésének.²⁰

¹⁶ Vö. KUMINETZ G., *A házasság a keresztény antropológia tükrében*, in *Kanonjog* 16 (2014) 35-44.

¹⁷ Vö. NOSZLOPI L., *A bensőség etikai vizsgálata*, in *Athenaeum* 15 (1929) 141.

¹⁸ Vö. WEST CH., *Boldogságkeresés és szexualitás. A test teológiája*, Budapest 2014.; SKRABSKI Á. – KOPP M., *A boldogságkeresés útjai és útvesztői a párkapcsolatokban*, Budapest 2010.

¹⁹ A bujaságról bővebben lásd: GIORELLO G., *A hét főbűn. Bujaság. A megismerés szenvedélye*, Budapest 2012.

²⁰ John Kekes, bár nem állítja tételesen a gonoszság gyökerei közt a bujaságot, úgy gondoljuk,

A pornográfia ipara, mint e terület fogyasztási lehetőségeit globális piaccá fejlesztő tényezője, épp annak a szolgálatában áll, hogy eltérítse az emberi szexualitást eredeti útjától, a devianciák és a brutalitások zsákutcájába terelje, kényszerítse. Mindezt a haladás vagy a szabadság illúziójának keltésével. A bujaság gátlástalan kiélése kedvez a népességfogyásnak, hiszen önpusztító jellege van.²¹ Ez a jellege pedig kapóra jön e világ urainak, akik a kapitalista fogyasztói magatartás (gazdagodás a gazdagodásért, hatalom a még nagyobb hatalomért) fennmaradásának egyik biztosítékát épp a föld népességének drasztikus csökkentésében látják.²² A pornográfia tehát a termékenyítő erő, vagyis a szexuális erő fatális eltávolításával, rab-síjra fűzésével, termékletlenné tételével szedi áldozatait.

Pornográf anyagnak számít minden, ami látványával, hallásával vagy olvasásával képes a szexuális vágyat felébreszteni vagy serkenteni. Sőt, ez a serkentés végül a féktelen vágyban, vagyis az erőszakban fog tetőzni. Érdekes megfontolnunk a Tömegtájékoztatói Eszközök Pápai Tanácsának írását a pornográfia negatív hatásairól: „A pornográfia – a tömegkommunikációs eszközök esetében – az emberi testnek férfiúi vagy női mivoltában rejlő, privacy-hoz való jogának megsértése az audiovizuális eszközök által. Ez a sérelem az embert és az emberi testet egy személytelen, a féktelen vágyak prédájául vetett tárggyá redukálja. Az erőszak ilyen értelemben az emberi méltóság elleni cselekedet bemutatásaként értelmezhető, mely az alantas ösztönökre hat, alapvetően támadó, és gyakran szenvedélyes, nagy fizikai erőt feltételez”.²³

A szakemberek két fő csoportba osztják a pornográf termékeket: a könnyű (soft-porn) és a kemény pornóra (hard-core). Az előbbi közvetlenül

---

hogyan hat paradigmája exemplifikatív jellegű (1. a hit, mert megveti az értelmet; 2. az ideológia, mert démonizálja az ellenfelet. 3. a becsület azért, mert a politikai nézeteltérésekben személyes sértést lát. 4. az ambíció azért, mert nem válogat az eszközökben. 5. az irigység, mert gyűlölködővé tesz. 6. az unalom (acedia), mert midőn kedvét leli a gonoszságban, elűzi az unalmat. Vö. KEKES J., *A gonoszság gyökerei*, Máriabesnyő-Gödöllő 2007, 129-130; 86-88. és 120-122.), tehát bővíthető, s épp a pornográfia áldozatai válnak másokat megalázó, brutálisan bántalmazó, megerőszkoló és kegyetlenül kivégző lényekké. A kereszténység az ún. főbűnökben gyűjtötte össze azokat a személyben lapuló erőket, késztetéseket, melyeket, ha nem gondozunk kellően, a gonoszság okaivá lesznek, vagy talán helyesebb úgy fogalmaznunk, hogy hathatós motívumot, teret adnak számára. A főbűnök száma, vagyis a hetes jelképes szám, tehát elvileg bármikor új - vagyis másra minden további nélkül vissza nem vezethető, illetve komoly romboló hatást megjelenítő - vicium azonosítható.

²¹ Vö. GIORELLO G., *A hét főbűn. Bujaság. A megismerés szenvedélye*, Budapest 2012, 181-185.

²² Vö. GEORGE S., *Lugánói tanulmány*, Budapest 2009, 97-234.

²³ Vö. A TÖMEGTÁJÉKOZTATÁSI ESZKÖZÖK PÁPAI TANÁCSA., *Pornográfia és erőszak a tömegkommunikációs eszközökben* (Római Dokumentumok II), Budapest 1991, 8.

nem tartalmaz erőszakos jeleneteket, míg az utóbbi az erőszakos és perverz tartalmat jelenti.²⁴

Miért is válik valaki a pornográfia rendszeres fogyasztójává, rabjává? A szerzők három fő rizikófaktort említenek: ezek 1. a tömegtájékoztatói eszközök hatása, 2. a személyes és 3. egyéb tényezők. Ne feledjük, hogy maguk a reklámok is szexualitással átitatottak, melyek óhatatlanul hatnak a fiatalok viselkedésére.²⁵ Ennek a hatása a tudatok hiperszexualizálódása, hiszen a szexualitás mindenütt jelenvaló a médiában, s mivel általában nem a normális szexuális viselkedés van jelen, ezért a néző óhatatlanul átveheti a torz viselkedésformákat, s úgy tekinthet rájuk, mintha ez lenne a normális.²⁶ A szexualitás állandó jelenléte átjárja aztán az emberi képzeletet is, egyre inkább formálván az emberi tudatot.²⁷ Ami pedig a személyes tényezőket illeti, a fiatalok túl korán kezdik - ne felejtjük, erre bátorítást kapnak - a szexuális életet, s ezért személyi érzésükben súlyos károk keletkeznek. Így a pornográfia masszív élvezete kedvez az antiszociális (képtelen az empátiára), vagy a depresszív személyiség kialakulásának, vagy a szexfüggőség, majd az obsessiv-compulsiv személyiségzavar, végül a parafilák (fetisizmus, transzvesztita fetisizmus, exhibicionizmus, voyeurizmus, frottörizmus, pedofília, szexuális mazochizmus és szadizmus) kifejlődésének.²⁸ Ami végül az egyéb tényezőket illeti, igen jelentős tényező a gyermekkori szexuális abúzus és egyéb gyermekkori traumák átélése, elszenvéde, valamint a családi élet problémái (a szülők nem törődnek a gyermekeik szükségleteivel, problémáival; torz kapcsolat a szülők között, stb.),²⁹ végül a divat, a haladó, ám mégis torz magatartásminták utánzása. A még ki nem alakult személyiség fokozottan befolyásolható,

²⁴ Vö. ALBANESE E., *Pornografia e consenso matrimoniale*, Roma 2014, 15.

²⁵ Régebbi szerzők is emlékeztettek már arra, hogy a posztkeresztény társadalmakban afféle pánszexualizmus érvényesül.

²⁶ Az ember humánetológiai könnyen indoktrinálható, vagyis bizalommal (kellő kritikai átvilágítás nélkül) átveszi környezetete magatartásmintáit, szokásait, nyelvi fordulatait, hiedelmeit. Vö. CSANYI, V., *A háborúk kulturális konstrukcióinak biológiai komponensei*, in GOMBÁR, CS. – VOLOSIN, H. (szerk.), *Képtelen háború*, Budapest 2004, 177.

²⁷ Itt most a Brandenstein Béla által megfogalmazott és körvonalozott teljes tudatra gondolunk. Vö. BRANDENSTEIN BÉLA, *A teljes tudat, tudatvilágunk lelki alapja*, in *Athenaeum* 16 (1930), 17-66.

²⁸ A parafilák közé „azokat a rendellenes szexuális viselkedéseket, kielégülési formákat soroljuk, amiket régebben szexuális perverzióknak, aberrációknak, fajtalanágnak vagy egyszerűen csak ferde hajlamnak neveztek”. Vö. FEKETE M. – GRÁD A., *Pszichológia és pszichopatológia jogászoknak*, Budapest 2002, 141.

²⁹ Vö. ALBANESE E., *Pornografia e consenso matrimoniale*, Roma 2014, 26-40.

mivel még nem szilárdult jellemmé, vagyis nem alakult ki tűzfala, mely védi a külső és belső ártó erőktől.

A pornográfia élvezete tehát súlyosan torzítja az emberi szexualitás természetét, a benne rejlő értékeket, így a partner csak tárgy lesz, vagy a promiszkuitás normális szexuális viselkedéssé, ám a személyiséget mégis tönkretévővé válik. A gyermek nemzésének nem akarása, mivel az korlátozza a szexuális élvezetet; a házasság és a család intézményének erős értéktelenedése, a szexuális megtartóztatást úgy fogja fel, mint egészségkárosító tényezőt, mint a saját testképről alkotott negatív képet, főleg nők esetében; a házastársi hűség megszegésével kapcsolatos nagy tolerancia, a nem szokásos szexuális gyakorlatok épp a fokozott élvezet kilátásba helyezése miatt felértékelődnek (csoportszex, állatokkal való fajtalankodás, szadista-mazochista tevékenység, képtelenség a normális szexuális életre). Mindennek az lesz a következménye, hogy a normális fél elveszíti bizalmát a partnerben, már nem tudja becsülni őt; a pornográfia élvezetét úgy tekinti, mint a hűtlenség egy igen súlyos formáját. Az érzelmi kapcsolatban is zavar áll be, mivel már nem tud vele szexuális kapcsolatot se létesíteni az utálkozás miatt.³⁰

A fentiek alapján érthető tehát, ha a katolikus egyház a bujaságot a főbűnök közé sorolja, s a Katolikus Egyház Katekizmusa a pornográfiát a tisztaság elleni bűnök, vagyis a tisztátalanság, az önkielégítés, a paráználkodás, a prostitúció és a nemi erőszak között sorolja fel,³¹ illetve miért kapcsolja ide a homoszexualitást is.³² Az alábbi leírását adja ennek a súlyos bűnnek: „A pornográfia kivonja a tényleges vagy tettetett szexuális aktust a partnerek bizalmas szférájából, hogy azt szándékosan harmadik személy(ek)nek bemutassa. Sérti a tisztaságot, mert eltorzítja a szexuális aktust, mely a házastársak egymásnak nyújtott intim ajándéka. Súlyosan károsítja mindazok méltóságát, akik részt vesznek benne (színészek, kereskedők, nézők), mert egymás számára primitív élvezeti cikké és a meg nem engedett profit forrásává válnak. A pornográfia mindnyájukat egy nem létező világ illúziójába ringatja. Súlyos bűn.³³ A polgári hatóságoknak meg kell akadályozniuk pornográf anyagok előállítását és terjesztését”.³⁴

³⁰ Vö. ALBANESE E., *Pornografia e consenso matrimoniale*, Roma 2014, 41-85.

³¹ Vö. KEK 2351-2356.

³² Vö. KEK 2396. Erről részletesen lásd: ROSKA, P. (szerk.), *Homoszexualitás katolikus szemmel*, in TARJÁNYI, Z. (szerk.), *Erkölcsteológiai Könyvtár 5*, Budapest 2007.

³³ A bűn nemcsak azért bűn, mert az erkölcsi rend szerzője ellen irányul, hanem magára az elkövetőre hárul vissza, mint aminek a következménye a személyiség súlyos károsodása.

³⁴ Vö. KEK 2354.

A témát belsőleg érintik a házasság méltósága elleni vétkek is. Így a házasságtörés, a válás, a többnejűség, a vérfertőzés, a szabad szerelem (ágyasság), a próbaházassághoz való jog.³⁵

4. A pornográfia elleni védekezés lehetőségei

A mondottak alapján érthető, hogy miért teszi a katolikus vallás a közhatalmat fő felelőssé³⁶ a házasság és a család védelmezésében, melyben nevesíti a pornográfia elleni védelmet is.³⁷

A katolikus egyház illetékes hatóságai, szaktekintélyei a mai időben is felhívják a figyelmet az emberi szexualitással kapcsolatos eltévelyedések és a pornográfia veszélyeire, illetve emlékeztetik a családokat, a társadalom felelőseit nevelési kötelezettségeikre.³⁸ Különösen is érdemes tanulmányozni Gabriele Kuby,³⁹ Bene Éva,⁴⁰ Mary Eberstadt,⁴¹ valamint Domi-

³⁵ Vö. KEK 2380-2391.

³⁶ Itt azonban meg kell jegyeznünk, hogy ma a közhatalom olyan gyenge, hogy képtelen fel tartóztatni a lobbik nyomását. Ezért a felelősség jelentős része áthárul a lobbikra. Hogy miért kaphattak a történelem során először ilyen elsöprő hatalmat a lobbik, erről bővebben lásd: MOLNÁR, T., *Liberális hegemonia*, Budapest 2001.

³⁷ A KEK szerint a közhatalomnak védelmeznie és támogatnia kell: a) A családalapítás, a gyermekek vállalásának és a saját erkölcsi és vallási meggyőződésnek megfelelő nevelés szabadságát. b) A család intézménye és a házastársi kötelék szilárdságának védelmét. c) A szűkecséges eszközökkel és intézményekkel a hit megvallásának, továbbadásának és a gyermekek vallásos nevelésének szabadságát. d) A magántulajdonhoz, a vállalkozáshoz, a munkához, a lakáshoz és a kivándorláshoz való jogot. e) Az egyes országok berendezkedése szerint az orvosi ellátáshoz, az öregek támogatásához és a családi pótlékhoz való jogot. f) A biztonság és az egészség védelmét, különösen olyan veszélyekkel szemben, mint a drogok, a pornográfia, az alkoholizmus stb., g) A szabadságot, hogy más családokkal társaságokat hozzon létre, és így képviselve legyen a polgári hatóságoknál. Vö. KEK 2211.

³⁸ Vö. A CSALÁDOK PÁPAI TANÁCSA., *Az emberi szexualitás jelentése és jelentősége. Segítő útmutatás a családban való neveléshez* (Római Dokumentumok XIV), Budapest 1999; A TÖMEGTÁJÉKOZTATÁSI ESZKÖZÖK PÁPAI TANÁCSA., *Pornográfia és erőszak a tömegkommunikációs eszközökben* (Római Dokumentumok II), Budapest 1991.,

³⁹ Vö. KUBY G., *A nemek forradalma*, Budapest 2008.; *Only you. Adj esélyt a szeretetnek!* Budapest 2010.; *Globális szexuális forradalom. A szabadság elpusztítása a szabadság nevében*, Budapest 2013.

⁴⁰ A fent említett szerző egyrészt tárgyilagosan kimutatja a női emancipációs mozgalomnak, mint a szexuális forradalom aktivistáinak a nők és a férfiak személyiségében okozott súlyos károkat (Vö. BENE, É., *Emancipációs bumeráng*, Budapest 2007.), másrészt kimutatja a szexuális forradalom, s vele minden deviancia legalizálásának indirekt népirtó hatását. Vö. BENE, É., *Megdől az életfa. Indirekt népirtás*, Budapest 2006.

⁴¹ Vö. EBERSTADT, M., *Ádám és Éva a tabletta után. A szexuális forradalom ellentmondásai*,

nik Klenk⁴² írásait, akik elemi erővel világítanak rá a szexuális élet torzulásainak személyiséget megrontó és a társadalmat mételyező hatásaira.

A pornográfiával szembeni védekezés – amint a bevezetőben írtuk - részünkről csak etikailag elfogadható módokon történhet. Mindenek előtt azt kell tudatosítanunk, hogy gyors társadalmi méretű változás aligha képzelhető el. Röviden nagyon türelmesnek kell lennünk, viselve egyrészt a csekély eredményeket az odaadó munkálkodás ellenére is, másrészt a pornográfia miatt minket ért károkat, igaztalan bántalmazásokat.⁴³ Ugyanakkor hősiiesen kell küzdenünk a rossz minden formájával szemben. Ez azt jelenti, hogy rá kell ébreszteni a társadalmakat arra, hogy egyrészt miképp is kell helyesen élnünk a szexuális erőinkkel, másrészt hogy meglássa és bensejében erkölcsileg elítélje a pornográfia iparában kifejeződő alapvetően rosszindulatú, vagyis gonosz magatartást. Az ilyen szexuális magatartás megvetendő, s kell, hogy ezt a rosszalló magatartásunkat érzékelye a vétkes. Ez bizony hősiesség magatartást kíván nemcsak a keresztényektől, de minden felelősen gondolkodó embertől.

Ennek alapján először is nemcsak a katolikus doktrínát jól ismerő, vagyis felkészült klérusra, házastársakra, hanem az életvitelében is a katolikus tanítást megjelenítő klérusra és házastársakra van szükségünk. Ez a magatartásmód ma csak hősiiesen érvényesíthető. Másodjára ki kell építeni és magas szakmai színvonalon kell tartani a katolikus doktrína közvetítésének fórumait. Gondolhatunk itt az igehirdetésre, a katolikus iskolákra, szakintézményekre, egyetemekre, tömegtájékoztatási eszközökre: a sajtó, internet, rádió, televízió intézményeire. Harmadszor megértéssel és humánusan kell fogadnunk a pornográfia áldozatait, bátorítva őket az újraéledés reális lehetőségére, segítve őket egy épebb személyiség építésében. Negyedszer arra kell kérni a közhatalmat, hogy azokat a személyeket, akik a pornográfia (és persze bármilyen ok) miatt gonoszakká és ezért az ártatlan emberekre veszélyessé váltak, hatékonyan tartsa távol a polgároktól, a társadalmi élettől. Végül ötödször pedig olyan közhatalmat kell támogatni, melynek célja az alvilág, s vele a pornográfia iparának is visszaszorítása, illetve a felszámolása.

Budapest 2015.

⁴² Vö. KLENK D., *A nemek összezavarása – Gender mainstreaming – A férfi és a nő vége?* Budapest 2009.

⁴³ Ne felejtsük, hogy a szexuális forradalom élharcosai állandóan megbélyegzik a hagyományos felfogás képviselőit, s a gyűlöletkeltés legálcazóttabb formáit vetik be, miközben a valóban toleráns, keresztény felfogás híveit, reprezentánsait vádolják intoleranciával, gyűlölködéssel.

5. Befejezés

Első következtetésünk az, hogy boldog, aki mentes a pornográfia szellemétől, és nem tapasztalta személyiségromboló erejét akár áldozatként, akár azért, mert benne ez a démoni erő nem vert gyökeret. Még boldogabb az az ember, aki kifejlesztette magában a kellő immunitást, s elkészítette tűzfalát e belülről és kívülről egyaránt támadó szellemi kórokozóval szemben.

A pornográfia lényege az, hogy nemcsak elszakítja a szexuális gyönyört a személyes egyéni élet egészétől, hanem egyenesen és kizárólag a saját maga szexuális gyönyöréért keresi a másikkal való kapcsolatot. A másik csak fogyasztási cikk, amit meg lehet venni. A szexuális forradalom és benne a pornográfia szokása a nőt inkább boldogtalanná tette (ők a nagy vesztesek), a férfiakban erősítette a bűnöző szexuális magatartást, míg a gyermekeket fokozottan kitette a pedofília, s ezáltal a maradandó személyiségkárosodás veszélyének. Végül az ifjúságra való hatása a rohamivás, az egyéjszakás kapcsolatok, a drogfogyasztás, a depresszió és az öngyilkosság terjedésében érhető tetten.⁴⁴ Ebbéli hatásai alapján meg kell látnunk démoni, lélekfaló és arcátlan jellegét.⁴⁵

A pornográfia először ártatlan szórakozásnak tűnik az unalom elűzésére (ne felejtjük, hogy az unalom, vagyis a restség főbűne szintén nagy személyiség károsító), majd a személyiséget mindjobban átalakító, súlyosan károsító tényezővé válik. Ezért a pornográfia terjesztése és a rászoktatás durva visszaélés az emberi méltósággal, mivel tartós fogyasztása nem a szabadsággal való felelős élésre, hanem a kényszeres viselkedés fixálódásához,⁴⁶ illetve végkifejletében a személy gonosszá válásához vezet. Emlékeztetnünk kell arra a tényre, hogy „általában minden szenvedélyben – a rosszakban is – az értelem nagyszabású uralma érvényesül”.⁴⁷ Innen a következtetés, hogy a rosszindulatról a szándékosságot vélelmezzük. A gonoszság pedig a súlyos, helyesebben túlzó károkozásban, a rosszindulatban, illetve az enyhítő vagy mentesítő körülmények hiánya hármast-három feltételének teljesülésében áll. A gonosz ember végük megátalkodott, sem-

---

⁴⁴ Vö. EBERSTADT, M., *Ádám és Éva a tableta után. A szexuális forradalom ellentmondásai*, Budapest 2015, 43-124.

⁴⁵ Vö. NOSZLOPI, L., *A szeretet. Etikai tanulmány* (Az Akadémia Filozófiai Könyvtára 6), Budapest 1932, 106-107.

⁴⁶ Ne felejtsük el John Kekes felvetését, aki szerint a kényszeresség legfeljebb magyarázatot ad a viselkedésre, de nem mentesít a felelősség alól.

⁴⁷ Vö. VÁRKONYI, H., *A modern pszichológia tanítása a boldogság feltételeiről*, in *Katolikus Szemle* 44 (1936/2) 740.

mi megbánást nem tanúsít, vagyis erkölcsi felelősséget nem vállal. Gondoljunk csak a kemény pornó brutális magatartásmintáira. A pornográfia és kiépült struktúrái súlyos kárt okoznak mind az egyéneknek, mind pedig a társadalmaknak, ezért sem az egyén, sem a társadalom nem lehet felelőtlenül toleráns vele szemben. A felelősségre vonásnak teljesnek kell lennie, vagyis egyszerre erkölcsinek, joginak, politikainak, hivatásbelinek és munkahelyinek is kell lennie.⁴⁸

A pornográfia-függőség, vagy a pornográfia tartós és állandó élvezete miatt kialakult személyiségzavarok a közeljövő nagy csapásai, óriási veszélyeket rejtenek tehát magukban. A pornográfia ugyanis a maga végkifejtésében mindent, az egész személyiséget a szexuális élvezetnek rendeli alá. Képtelenné tesz az önátadásra, a valódi személyes kapcsolatra, súlyos családi tragédiák okává válhat. Elszakítja a szexuális életet az emberi élet egyéb dimenzióitól, vagyis dezintegrálja, nyomában a nemi identitás problémáival. Ha a Schütz Antal bevezetőben említett négyes-egy gyökerét vesszük a házasságnak, akkor előbb az éthosz kötelékét tépi el, majd kiöli mind a genoszt (fajfenntartás), végül az igazi eroszt (a másik lényre iránti vonzalmat is) a személyiségből, s csak a pusztán szexuális vágyra és kényszeres kielérésre redukálja az emberi nemi identitást (ha és amennyiben nevezhető még ez nemi identitásnak). Noszlopi László tipológiája alapján csak a testiesség (fleischlich) marad, az is úgy, mint valami feltétlenül vált feltételes reflex, nyomában a kielégülési vágy fékezhetetlenségével és kielésének agyafűrt logikájával, gonosz tetteivel. Urbano Navarrete hét ismérvét sorolta fel a hiteles házastársi szerelemnek. A pornográfia masszív élvezete mind a hét jellegzetes tulajdonságot tönkretesz. A személyiségben okozott károk már-már irreverzibilisek.

Rövid fejtegetésünkből kitűnik, hogy a pornográfia élvezete milyen komolyan befolyásolja az emberi kapcsolatokat, sajátosan a házasságok és családok konkrét alakulását. Sok vonalon támadja a házastársi életközösséget, melynek jele, hogy igen sok házassági semmisségi cím gyökere, mivel sok házassági semmisségi címen teszi a személyt vagy képtelenné a házassági beleegyezésre, vagy teszi eleve érvénytelenné a házassági beleegyezést annak a felek által okozott lényegi hiányossága miatt. Táptalaja a nemi identitás elferdülésének és a szexuális élet végletes és végzetes elszegényedésének, perverziójának is.

Ha felismerjük valaminek az emberi életre, társadalomra gyakorolt káros hatását, akkor azt a dolgot nemcsak helyteleníteni, de egyenesen tiltani

⁴⁸ Vö. KEKES J., *A gonoszság gyökerei*, Máriabesnyő – Gödöllő 2007, 203.

szoktuk,⁴⁹ illetve azokat a tényezőket, melyek a nem kívánatos, ártalmas jelenséget okozzák, előidézik, távol szoktuk tartani magunktól, akár felvilágosítással, akár büntetés kilátásba helyezésével is. A busás gazdasági haszon lehetősége nem törölheti az erkölcsi vonatkozásokat. A rosszallásban és a tiltásban elsősorban tehát az értékellenes magatartás elutasítása jelenik meg, ezért ez az első és legfontosabb reakció, melyet annak végrehajtása kell, hogy kövessen. Esetünkben a pornográfia iparát a tisztességtelen és ezért a büntetendő tevékenységek közé kell sorolni. Fel kell világosítani a társadalmak polgárait használatának személyiségromboló hatásairól, így a vele szembeni egészséges ellenállást valós alternatíváját kialakítani. Mindenekelőtt azonban a közhatalom feladata a pornográfia visszaszorítása úgy, hogy ismét az etikumnak kell alárendelnie a maga egészében a gazdasági életet.

Be kell mutatni a valóban humánus módon megélt és a személyiségbe integrált szexualitás személyiséget gazdagító voltát. Vissza kell tehát térni, a tisztaság erényéhez, mivel „egy olyan korban, amelyben bármi elmegy, az erény a forradalmi dolog. A lázadás korában a tekintély a radikális eszme. A megsemmisülés irányába tartó haladás korában a hagyomány a fehér lovon ülő herceg”.⁵⁰

A pogány mentalitás a sötét újkorban újra csak ismétli magát, s élteti a vad érzékiséget, és az erőszakot. Ilyen körülmények között az ember legfeljebb amolyan intelligens biorobottá lesz, mely azonban egyre inkább nélkülözi a humánmot. Ezáltal gyötrelmessé teszi immár globálisan az életet, melynek főbb tüneteire már a negyvenes években felhívta a figyelmet Prohászka Lajos. E tünetek-tendenciák ma is valóságosak, s még jobban áthatják a társadalmat, nevezetesen: a társadalmi és gazdasági ellentétek közti vergődés, az élet- és ifjúságimádat, a pogány testkultusz, a lelketlen élvezethajhászat, a reménytelenség és a romlás, az egyéni felelőtlenség elterpeszkedése, a kollektív ember végzete, végül a tudattalan sűrű és iszapos árjának felkavarodása és vele elmerülés mindabban, ami az emberben beteg és gyanús.⁵¹

A fogyasztói szemléletet és benne a pornográfiát a mértéktartás teljes

⁴⁹ A tiltás bizonyos értelemben elsőbbséget élvez a parancsal szemben, hiszen egyenesen azt a zsákutcát mutatja, melynek bejárása súlyos személyes és közösséget ért károk nélkül aligha lehetséges. Ezért a tiltásban alapvetően valami javunkat szolgálót, s ne szabad mozgásterünk indokolatlan korlátozását lássunk! Vö. NOSZLOPI L., *Az etikai értékelés alapkérdései II*, in *Athenaeum* 16 (1930) 148.

⁵⁰ Vö. KREEFT P., *Vissza az erényhez. Hagyományos morális bölcsességgel a modern erkölcsi zűrzavarban*, Magyarország 2014, 34.

⁵¹ Vö. PROHÁSZKA L., *A mai élet erkölce*, Szeged 1991 Reprint Kiadás, 127.

hiányának jeleként értelmezhetjük, ami pedig a gyűlölet erkölcsének leg-szembetűnőbb vonása. Ez valóban „sátáni erkölcs, a tagadás és az anarchia erkölcse”.⁵²

A katolicitás szelleme azonban továbbra is ellenáll e romlásnak, s rámutat arra, hogy az emberi szexualitásnak hol a kellő helye az emberi személyiségben, illetve az emberi társadalmakban, hiszen felmutatja a tisztaság erényét, mint ideált, s tekintélyével az eszmény vonzáskörében tartja az embereket, végül élő hagyománya, vagyis a tanítása és praxisa nem az emberi nem megsemmisülését, hanem épp az emberi élet kibontakozását szolgálja.

⁵² Vö. PROHÁSZKA L., *A mai élet erkölcse*, Szeged 1991 Reprint Kiadás, 136.

Birher Nándor

Mérések

A mérések fogalma különösen a teológiával, vagy éppen a filozófiával foglalkozók számára lehet idegen és ijesztő, vagy esetleg semmitmondó.

Valójában azonban a mérés központi szerepe szoros összefüggést mutat az ember világban való önértelmezésével. Jól látható módon a modern gondolkodás és az empirizmus/racionalizmus dichotómia megjelenésével egyidőben, a mérés és számolás a valóságról alkotott objektív igazság kritériumává vált. Az empirista gondolkodás alaptételei szerint a metafizikának elég kettő a fizikából ismert fogalmat használnia: a kiterjedést és a mozgást. Mind a kiterjedt test (*res extensa*) mind pedig a gondolkodó dolog (*res cogitans*) a kiterjedés és a mozgás valóságában jelenik meg, ezért ezek ezek a szubsztanciák jól jellemezhetők a mérés vagy éppen a számolás segítségével. A világ az empirista számára a testek világa, ahol léteznek a természetes és mesterséges testek, továbbá a mesterséges testeket létrehozó természetes test: az ember. Ebből születik az a mechanikai világkép, amely mind a mai napig meghatározza a gondolkodásunkat, és amely szerint az „ideák” a fogalmak is fizikai kölcsönhatás révén keletkeznek. A racionalista ugyan nem a tapasztalásra helyezi a hangsúlyt, azonban a valóságot matematikailag leírhatónak tartja. Gondoljunk csak az idén 300 éve meghalt Leibnizre, aki a valóságot olyan „lehető legjobb világnak” tartja, melyet maga Isten számított ki. Ettől a modern felfogástól már csak egy lépés az, hogy a világunkat determinált, eleve meghatározott, kiszámítható valóságként fogjuk fel. Sőt akár el is hajlíthatjuk a szubsztancia fogalmát, ha helyette mindent a mérhető járulékokkal írunk le. Például a minőséggel, vagy éppen a viszonyal. Mindegy, hogy minek van minősége, a lényeg maga a minőség. Hogy mi a dolog maga nem tudjuk, azt azonban, hogy hogyan jelenik meg (minőség) képesek vagyunk megmérni. Ugyanígy a későmodern jelmondat szerint nem a dolgok, hanem a dolgok kapcsolódása a fontos (reláció). A dolgok megismerhetetlenek, az azokra irányuló viszonyok azonban mérhetőek.

Ha pedig mindent meg tudunk mérni, és ismerjük a mozgások okait, akkor a jövő sem maradhat sokáig rejtve előttünk. A dolgokat ugyan nem ismerhetjük meg, a járulékokról ellenben nagy valószínűségű kijelentéseket tehetünk. Azt nem tudhatom, mi lesz egy év múlva az esernyómmel. Azt ellenben nagy pontossággal meg tudom mondani, mekkora a valószínűsége annak, hogy ezer esernyőből egy elveszik.

Ha a biztos jövőlátás nem is következett még be, azonban a szubsztancia

fogalma jelentősen megváltozott. A szubsztancia érzékelése és az arról való reflexió anyagi jellegű valóság lett, a lét és az érzékelés fogalmai szorosan összekapcsolódtak. Létezni annyi mint érzékelve lenni állította Berkeley. Az érzékelés objektív vetülete pedig maga a mérés. A mérés a szubsztanciát háttérbe helyezi, vagy egyenes elveti, és helyére a járulékokat állítja. Miközben mérünk, egyre kevesebbé érdekel bennünket a dolog maga. Egyre kevésbé foglalkoztat bennünket az ami van, sokkal fontosabb lesz a hogyan működik kérdés.

Abból a célból, hogy ezt a felvetést körüljárjuk, tanulmányunkban a mérés fogalmát a különböző tudományterületek kutatói saját szempontjaik szerint közelítik meg.

Mérések és igazság

A mérés kérdése ismeretelméleti kérdés is. Felvetődik, hogy méréssel mennyiben lehet a világ teljességét leírni? A klasszikus megközelítés szerint az ismeret kialakulása a megismert valóság és a megismerő alany viszonya. Amennyiben a megismert tárgy megfelel a megismerő alany felismerésének, annyiban a megismerés igaz. (Veritas: adequatio rei et intellectus). Mindez persze több problémát is felvet. Ki az alany? Hogyan van az alanyban jelen a tőle független valóság (tárgy) képzete, amelyet meg kellene feleltetni a megismert dolognak. Ha nem tudom, hogy ismerem-e a dolgot, hogyan végezhetném el a megfeleltetést? A megismerő alany része vagy határa a valóságnak?

Az ismeretelmélet kérdéseinek elemzése itt nem feladatunk. Jelenleg elégedjünk meg annyival, hogy az emberi ismeretek megszerzésének több biztosnak tűnő útja van. Természetünknel fogva úgy gondoljuk, hogy megismerjük a valóságot. A valóság dolgai pedig folyamatosan „közlik magukat”. A dolgok és a megismerő alanyiség kölcsönös egymáshoz való viszonyulását nevezzük **intencionalitásnak** (a tudat valamire való irányultságának). Husserl definíciója szerint a tudat mindig valamiről való tudat. Ebbe a megközelítésbe a következők szerint illeszthető be a mérés jelensége.

Az intencionalitás három szintje

A valóság ismeretének első lépése az érzékszerveinkkel kezdődik. Az érzékszerveinkkel szerzett ismeret azonban pontatlan és bizonytalan. Maguk az érzékszervek a fizikai valójukban erősen torzítanak. Ezen a helyzeten ugyan sokat javít az agy működése, de az érzékelésnek ezt a módját csak **preobjektívnek**, objektívítás előttinek nevezhetjük. Az alany világhoz való viszonya az érzékszerveken keresztül még bizonytalan kölcsönhatásban merül ki. Sajátos, hogy napjaink kommunikációs csatornáit gyakran térnek vissza a preobjektív szintekhez. A nyelv objektivitása és cizelláltsága helyett egyre nagyobb és növekvő

vő szerepe van a képi beszédnek, illetve a vizuális (hiperreális) környezetnek. ♥☹️☹️☹️☹️!

A megismerés **objektív szintje** meghaladja az érzékszervi megismerést, mivel a megismerő alany eszközöket használ a valóság leírása érdekében. Ezeknek az eszközöknek a jellegzetessége, hogy specifikusak (a megismerés adott formáihoz kerülnek kidolgozásra) és ismételhető a velük végzett művelet. Ezen tulajdonságaik miatt nagyobb pontossággal közelítenek a valóság (tárgy) leírásának irányába. Ilyen objektív eszköz a mérés alkalmazása is. Természetesen, ahogy megjelenik az objektivitásra való igény, úgy megjelenik az egyre magasabb szintű absztrakció is. Érdekes összefüggés, hogy miközben az anyagi valóság egyre pontosabb leírására törekszünk, az absztrakció miatt attól bizonyos érelemben mégiscsak távolabb kerülünk. A mérés, és a mérésre kifejlesztett eszközeink adják az alany tárgy-viszony objektív szintjét. A mérés eszközei mellett megjelenik az objektivitást célzó nyelv is, amellyel a mérés eredményeit is képesek vagyunk kommunikálni.

Az eszközök és a nyelv megfelelő szintű használata teszi lehetővé az objektív ismeret kialakulásának **intézményi szintjét**. Ezen a szinten nem az egyéni, hanem a kollektív ismeret kerül előtérbe. Lehetővé válik a kultúra, vallás, állam, mint az ismeret megszerzésére irányuló sajátos rendszer kialakulása. Az ismeret azáltal tekinthető egyre biztosabbnak, hogy azt a többiek is elfogadják, a közösségi lét szintjein megerősítik. Az intézmények által megjelenik a valóságértelmezés harmadik szintje, amely mind az alany, mind pedig a tárgy értelmzési horizontjait meghaladja. Az intézmény logikái (jellemzően binárisan kódolt) és történelmi valóság.

Természetesen az intencionalitás imént felsorolt szintjei nem választhatók el egymástól. Mindhárom szint feladata, hogy közelebb vigye az alanyt a megismerés valóságához.

A mérések – ahogy megállapítottuk – eszközt jelentenek ahhoz, hogy a valóság (igazság) egy aspektusát feltárjuk. Önmagukban a mérések adatai nem tekinthetők a valóság egészéről alkotott képnek, azonban alkalmasak arra, hogy hozzásegítsenek bennünket egy teljesebb valóság-leíráshoz.

A mérések esetében mindig tisztában kell lenni azzal, hogy azok csak erősen korlátozott leírását adhatják a megismerés tárgyának. A valóság teljeskörű leírását a mérésekre visszavezetni már csak ezért is lehetetlen vállalkozás.

A mesterséges intelligencia hatása az intencionalitás intézményi szintjére

Napjainkra a mérésekkel a valóságot leíró ember igyekszik az intencionalitás intézményi szintjeit is objektívvá tenni (azaz a társadalom működését is objektívan

mérni). A megismerés önmagára koncentráló reflexivitása és hiperreflexivitása a mérés tárgyává próbálja tenni azokat az intézményeket, amelyek a megismerés kollektív kereteit jelölik ki. Ezek a mérések – mivel nagy adathalmazokból folyamatosan pontosítják önmagukat – nagy valószínűséggel képesek a jövő folyamatai közül egyeseket előrejelezni. Más kérdés, hogy minél többen vannak tudatában az előrejelzési esélyeknek, úgy az előrejelzés „önbeteljesítő jóslatként” is képes működni, vagy épp ellenkezőleg, az egyének ellenállását váltja ki. Érdekes eljátszani a gondolattal, hogy a következő amerikai elnökválasztásra hogyan hat majd a mesterséges intelligencia (MogIA) által ezideig nagyon jó pontossággal (négyből négy alkalommal sikeres) előre megadott jóslat.

Gyakorlatilag az ember közösségi életére vonatkozóan minden adat (tartózkodás helye, ideje, személyközi kapcsolatok, használt szavak, érdeklődési terület a virtuális térben, pénzáramlás) elérhetővé vált. Képesek vagyunk – pontosabban, a mesterséges intelligenciák képesek - a társadalom (intézmények) tagjainak kapcsolatait, szavait, pénzmozgásait naplózni, mérni és elemezni. Intézményi szinten az ember minden vonatkozási pontja mérhetővé vált. A klasszikus, elsősorban az intencionalitás preobjektív ill. objektív szintjeit érintő mérések másodlagosak lettek annak fényében, hogy az egyének feletti rendszerek leírása lehetséges lett. Pillanatnyilag elképzelhetetlen, hogy mindennek milyen hatása lehet a jövőre nézve. Jó eséllyel létrejöhet a tudást koncentráló egységes és igazságos világ, de ugyanekkora eséllyel jöhet létre a tudást kisajátító önző és igazságtalan tudásbirtoklás is. A közösség feladata, hogy – védje az adatait amelyek személyesek, - nyilvánossá tegye az adatait, amelyek a közönséget védik, ne engedje, hogy bárki vagy bármi kisajátítsa az adatfeldolgozás lehetőségét. Meg kell küzdeni a mérés szabadságáért.

Ha pedig a mérés (adatok, mérőeszközök, eredmények) mindenki számára elérhető lesz, az igazsághoz is közelebb kerülhet az egyén és a közösség.

A mérés szerepének megfordulása

A mérés során a mért mennyiséget jellemző mérőszám meghatározása a cél, melyhez megfelelő mérőeszköz megválasztása szükséges. A mérés álláspontunk szerint a valóság leírásának, nem pedig létrehozásának az eszköze. Ezzel szemben az imént bemutatott, teljes egészében mérhetővé tett világban, fennáll az esélye annak, hogy a mért eredményeink szerint határozzuk meg a valóságunkat, azt képzelve, hogy az eredmények világa a világ egésze. Mindez azon a téves feltevésen alapszik, hogy a szubsztancia a maga teljességében anyagi, és mérhető valóság. A mérés emberi és bizonytalan, éppen ezért nem szabad engedni, hogy ebbe a bizonytalan objektivitásba gyömöszöljék be a jövőben a gépek az embert és a társadalmat.

Meg kell jegyeznünk, hogy a valóság túlmutat a mérhetőségen. Az igazság ismerete sem egyszerűen a mérésen, vagy a szavak logikáján alapul. A mérések adatai a világ jó jellemzését adják, de sohasem magát a világot. A mérések adatain túl találjuk a felelősségteljes embert, aki Immanuel Kant szavával: öncél, aki képes a szabad döntésre és a felelősségvállalásra. Ebből a méltóságból fakad az ember legmagasabbrendű képessége, a szeretet és/vagy áldozat is.

Horváth György

„Humán mérések” (mentális mérések)

Amikor a németországi tanulmányútról visszatérő James Ward 1877-ben egy „psycho-physikai laboratórium” berendezését javasolta a híres cambridge-i egyetemen, az egyetemi szenátus az indítványt azzal az indoklással vetette el, hogy „az effajta kísérletek sértenék a vallást azzal, hogy az emberi lelket néhány skálává változtatják.”

A cambridge-i egyetemi szenátus és az (anglikán) egyház aggályai nem voltak teljesen alaptalanok. A német egyetemeken meginduló pszichofizikai mérések (Weber 1834, Fechner 1850, Wundt 1879) ugyan egy új tudomány születéséhez, a pszichológiának a filozófiából való kiválásához vezettek, de a mérési módszerek és eszközök kezdetlegessége nagyon is szűkre szabta az új tudomány lehetőségeit. Ámde az új tudomány lelkesültjei kezdetben csak a lehetőségeket látták, s nem a korlátokat.

Jól példázta ezt a Wundt- és Galton-tanítvány James McKeen Cattell munkássága, akit majd évtizedes európai tanulmányok után 1891-ben, harmincegy éves korában neveztek ki a Columbia Egyetem pszichológiai intézetének igazgatójává. Ekkor már megjelent híressé vált tanulmánya, a *Mentális tesztek és mérések*. Ebben leírta azt a két próbasorozatot, amellyel az értelmi képességeket mérni óhajtott. A rövidebb, tízféle próbából álló sorozatot egy évtizeden át használták a Columbia Egyetemen a felvételizők értelmi képességeinek vizsgálatára. Ebbe a sorozatba a következő mérések tartoztak: dinamometrikus szorításpróba, karmozdulat-gyorsaság, kétpontküszöb, nyomási fájdalomküszöb, súlyok megkülönböztetése, reakcióidő színek megjelenésére, vonalfelezés szemmértékre, tíz másodperces időtartam reprodukciója időérzék alapján, betűsorozatok közvetlen felidézése. Azt mérték tehát, amit a fizikai és fizioló-

giai szertárakban készen talált eszközökkel méricskélni lehetett, és ehhez elméleti alapot a szenzualista filozófia szolgáltatott.

Cattell jó tíz év munkája nyomán maga is belátta, hogy tesztsjei nem jők arra, amire szánta, nem mérik az értelmet, nem jelzik előre az egyetemi hallgatók bevételeit.

De ekkor már sokfelé megindult a kutatás az értelmi képességeket objektíven becsülő eszközök után, mert az alapfokú iskolázás kötelezővé tétele gyakorlati feladattá tette az alkalmatlanok kiszűrését is. A döntő lépést az újfajta skálák kidolgozásához (1910-ben) a francia Binet tette meg, és ezzel elkezdődött a humán mérések (vagy mentális mérések) címen összefoglalható kutatási terület rohamos fejlődése.

A humán mérések nagyjából a következő fő alkalmazási irányokra terjednek ki:

1. intelligenciamérések,
2. attitűdmérések,
3. piackutatás,
4. közvélemény-kutatás,
- (5. munkapszichológiai alkalmasságvizsgálatok).

Az egyes irányok módszertani szempontból nem különülnek el élesen egymástól, kölcsönösen támaszkodnak egymás tapasztalataira és eredményeire, mondhatni egyazon *paradigmának* változatos megjelenési formái.

Elméleti szempontból közös vonásuk egy-egy *látens változó* feltételezése, amit különböző megnyilvánulásai tesznek közvetve mérhetővé. Egy változó akkor mérhető, ha megfelelő mérési skála konstruálható hozzá. A *mérési skála* típusán múlik, hogy a mért értékekkel jogosan milyen műveletek végezhetők. (A mérési skálatípusok jellemzőiről – a nominális, ordinális, intervallum- és arányskálákról – lásd *Veress Gábor* előadását.) Az intelligenciatesztek „prototípusának” tekinthető Binet-tesztről („értelmi skáláról”) maga Binet hangsúlyozta, hogy nem arány-, hanem ordinális skála: „A mérték gondolata nálunk rangszerű osztályozást jelent, vagy más szóval, két gyermek közül az az értelmesebb, aki jobban boldogul egy bizonyos rendű próbálkozásban.” (Más kérdés, hogy az IQ később kialakult számítási módja intervallumskála konstruálására törekszik.)

A humán mérések jellemző közös vonása a skálák *valószínűségi* jellege: a valószínűségek eloszlásfüggvényének (feltételezett) ismeretében intervallumskálák konstruálhatók, és a skála konstruálása gyakorlati becslésekre épül.

Kitüntetett (bár sokat vitatott) szerepet kapott a humán mérések széles körében az ún. normális (vagy hiba-, vagy Gauss-) eloszlás. Már a csillagászból lett belga társadalomtudós, Quetelet is fölfigyelt rá (1842-ben), hogy a sorozási jegyzőkönyvekben található testméretek eloszlása a csillagásznak isme-

rős hibaeloszlást követi, pl. 100000 újonc testmagasságának hisztogramja is az ún. haranggörbéhez idomul. Jó két évtized múlva Galton, a mérések megszállottja és a humán mérések nagy úttörője Quetelet fölfedezését a következőképpen gondolta tovább: „Mármost ha ez a helyzet testmagasság esetében, akkor ez igaz lesz minden más fizikai tulajdonság esetében is, mint amilyen a fej körmérete, az agy mérete, a szürkeállomány súlya, az agyi idegek száma, stb., és így egyetlen olyan lépést meglépve, amelynek megtételével egyetlen fiziológus sem fog habozni, ez a helyzet az értelmi kapacitás esetében is.” Galton tehát feltételezte, hogy az értelmi képességek is *normális eloszlást* követnek. (Egy-egy biológiai tulajdonság normális eloszlását a poligénes – több külön gén által befolyásolt – örökléssel szokták összefüggésbe hozni. A normális vagy hibaeloszlás ugyanis sok kicsi, egymástól független véletlen tényezőnek – pl. egy tulajdonságot alakító sok különböző génnek – együttes hatásából eredeztethető. Egy tulajdonság normális eloszlását szokták ezért az örökletesség megnyilvánulásának is tekinteni, de az egymástól független hatótényezők nem okvetlenül biológiaiak, lehetnek gazdasági-társadalmi, vagyis környezeti tényezők is.)

Néhány megjegyzés a humán mérések fő irányairól:

1. Intelligenciavizsgálatok

Az intelligenciatesztek (IQ-pontértékben megadott) eredményeit általában intervallumskála-értékeként kezelik. Különböző nem lenne értelme a szokásos módon átlagokat, korrelációkat számolni, faktoranalízist végezni, stb. Egy teszt skála azért lesz intervallumskála, mert az értelmi képességek normális eloszlásának feltételezésére épül: a skála intervallumai a normális eloszlás sűrűségfüggvénye („haranggörbe”) abcissa-szakaszainak feleltethetők meg. Ezt a feltételezést azonban sokan bizonyítatlan és bizonyíthatatlan axiómának tekintik, és vitatják a jogosságát. A klasszikus tesztelmélet alapvető hibájának tekintik a „populációfüggőséget”: a skálaszerkesztés műveletei mindig egy meghatározott populáció adataira támaszkodnak, azokra alapozva konstruálnak „intervallumskálát”, majd az így kapott eredményeket kiterjesztik más populációkra. Ezen a módszertani hibán szeretnének változtatni az ún. modern valószínűségi tesztmodellek (pl. a Rasch-modell), amelyeknek nincs szüksége a normális eloszlás előfeltevésére.

A klasszikus tesztelmélet tehát feltételezi egy látens változó (az intelligencia) intervallumskálán mérhetőségét. A konkrét mérés azonban általában nem a változó valódi értékét adja, mivel a mért érték kisebb-nagyobb hibát is tartalmaz (lásd *Heinold László* előadását). A tesztelmélet módszereket tartalmaz a

hibák nagyságának (illetve a teszt mérési pontosságának, megbízhatóságának, reliabilitásának) becslésére, a *reliabilitás* fokozására.

Az intelligenciatesztek eredményeinek statisztikai összehasonlítására dolgozták ki a ma már sok más területen is alkalmazott eljárást, a faktoranalízist. A *faktoranalízis* célja a teszteredményeket meghatározó tényezők feltárása. Az elmélet szerint a különböző tesztek más-más arányban igénylik az egyes képességeket, amelyek együttesen adják az intelligenciát. A számolás kiindulópontja az összehasonlítandó tesztek, teszteredmények korrelációinak táblázata, amelyből kiindulva nagyon sok számítással lehet eljutni a faktorfelbontásig. Régen akár több hét számolásra is szükség lehetett egy olyan faktoranalízishez, amit ma a számítógép (pl. SPSS-programcsomaggal) néhány perc alatt elvégez. Nem véletlen, hogy az a két kutató (egy amerikai, Thurstone és egy brit, Spearman), akik egymástól függetlenül a faktoranalízis módszerét kidolgozták, eredetileg mérnökök voltak. A faktoranalízis azonban nem egyértelmű eljárás: ugyanabból a korrelációtáblázatból sokféle faktorstruktúra nyerhető, mondhatnánk: ízlés szerint. Így aztán két fő irányzat alakult ki, kétféle ízlés érvényesül az intelligenciatesztek faktoranalízisében. Az amerikai pszichológusok (Thurstone nyomán) az intelligenciát sok faktor együttesének látatják, az európaiak (Spearman nyomán) pedig egy meghatározó erejű általános (*g* - general) és néhány különleges (*s* – special) tényező együtthatását feltételezik a mérőeszközben is és az intelligenciában is.

Ez önmagában is mutatja az intelligencia fogalmának (a mérendő változóknak) a bizonytalanságát. Jogosan merül fel a kérdés, azt mérjük-e a teszttel, amit mérni szeretnénk (a **validitás** problémája). Érdemes ezért szem előtt tartani Binet figyelmeztetését: az intelligenciatesztek „nem lehet pályaudvari mérleghez hasonlítani, amelyre elég rálépni, hogy a gépezet megmutassa súlyunkat”.

2. Attitűdvizsgálatok

Az attitűdkérdőívek nem értelmi képességekre, hanem érzelmi viszonyulásokra vonatkoznak. Legfontosabb építőelemeik olyan kijelentések, amelyek valamely pszichikus objektum (pl. egy embercsoport: nép, vallás, politikai irányzat, társadalmi réteg, stb.) iránti érzelmeket (ezek fokozatait) fejezik ki, többnyire nem közvetlenül, hanem közvetett formában. A válaszoló feladata egy-egy kijelentéssel való egyetértését vagy egyet nem értését, illetve ennek fokát megadni. A kérdőív akkor *mér*, a válaszok adta pontértékek akkor tekinthetők mérési eredménynek, ha a kérdések együtteséből előzetesen (vagy menet közben) sikerült *attitűdskálát* konstruálni. A *skálaszerkesztés* közben hasonló elvi problémák merülnek fel, mint az intelligenciatesztek kialakításánál, de a skálaszerkesztés változatos eljárásai (Guttman-skála, Likert-skála,

Thurstone-skálák, Rasch-skálák, stb.) az attitűdvizsgálatok sajátos nézőpontjához igazodnak. Egyes attitűdskálák témájuk (mérési tárgyuk) alapján váltak közzismertté, pl. a szociális távolságok Bogardus-féle skálája; nemzeti sztereotípiák és autosztereotípiák skálái; az autoriter személyiséget jellemző, Adorno-féle F-skála; stb.

3. Piackutatás

A piackutatás (marketing) az emberi igények és szükségletek *gazdasági* szempontú vizsgálata megfigyeléses, kérdőíves és más módszerekkel. A piackutatásban kialakult kérdőíves módszerek nem gazdasági, hanem politikai célú felhasználásából született a közvélemény-kutatás, amely ma is szimbiózisban él a piackutatással. A közvélemény-kutatással is foglalkozó legtöbb cég ma is elsősorban a piackutatásból él meg, a közvélemény-kutatás számukra inkább a hírverést célzó másodlagos foglalatosság.

4. Közvélemény-kutatás

A közvélemény-kutatások nem csak azért alkalmasak a marketing cégek önreklámozására, mert a politikai témákat többé-kevésbé közérdeklődés kíséri, hanem azért is, mert a módszerek jósága, az előrejelzések pontossága a választások révén ellenőrizhető. A közvélemény-kutatások nagy módszertani fordulatai választási előrejelzések kudarcaival (illetve az újabb módszerek sikerével) függnek össze. A Gallup-cég élre törése, ami a modern közvélemény-kutatás születési dátumának (1936) is tekinthető, ugyancsak ilyen módszertani fordulattal függ össze. A szinte még ismeretlen Gallup a pár ezres mintán alapuló választási előrejelzésének pontosságával megszégyenítette azt a *Digest* magazint, amely több évtizedes sikeres előrejelzési tapasztalattal büszkélkedhetett, és amely az elnökválasztás kimenetelét több, mint kétmillió (!) válaszolóra hivatkozva jóslta meg – rosszul. Gallup megmutatta, hogy a közvélemény-kutatás minőségének kulcsa és Achilles-sarka a *mintavétel*. Azóta persze a „representativitás” Gallup-féle fogalma és az általa bevezetett „kvótamódszer” is többször megbukott, hogy hivatalosan helyet adjon a körülményesebb, drágább, de biztosabb „valószínűségi” mintavételnek (amit az Egyesült Államokban törvény ír elő). A közvélemény-kutatásoknak számos hibaforrása (pl. a kérdések megfogalmazása, csoportosítása, sorrendje, a kérdezés módja, stb.) és az eredmények manipulálásának számtalan lehetősége van, de mind közül a legfontosabb a mintavétel. Franciaországban törvény biztosítja a közvélemény-kutatások ellenőrizhetőségének feltételeit, nálunk a közvélemény-kutatások szakmai normáit (és manipulációs lehetőségeit) szemlátomást még az ún. „politológusok” sem ismerik kellően.

Veress Gábor

Objektumok jellemzése - mérés, megfelelőség- megállapítás, minősítés

Mindennapjaink állandó tevékenysége objektumok jellemzése. Igen gyakran mérünk, számtalan esetben azt vizsgáljuk, hogy teljesülnek-e adott előírt követelmények, és szinte állandóan minősítünk.

A mérés, a megfelelőség-megállapítás és a minősítés témakörének irodalma áttekinthetetlenül nagy, sőt e szavak jelentése, értelmezése sem egyértelmű, ezért kísérletet teszünk e hatalmas témakör alapfogalmainak a bemutatására.

Objektumok jellemzése

Az objektumok jellemzésének kiinduló pontja a jellemzés *szempontjának* a meghatározása, amely a jellemzés értékét/értékrendjét tükrözi. A jellemzés szempontja határozza meg a *jellemzendő tulajdonságot*. A tulajdonság jellemzéséhez valamilyen *mérési skálát* kell választanunk. Az adott mérési skálán meg kell adni a jellemzendő tulajdonság *skálaértékeit*. A jellemzendő tulajdonság skálaértékének meghatározásához meg kell adnunk a *jellemzés módszerét*. A *jellemzés eredménye* az objektumot jellemző tulajdonság értéke. Az *objektum jellemzése* az objektum jellemzendő tulajdonsága skálaértékének meghatározása.

Az objektumok „minősítése” - példák

- leírás (description)
- mérés (tulajdonság→measurement)
- vizsgálat (tulajdonság együttes →testing, auditing, ...)
- megállapítás, felmérés (állapot-viszonyítás→assessment)
- rangsorolás (ranking)
- pontozás (scoring)
- értékelés (értékrend alapján→evaluation).

Az alábbiakban a mérést, a megfelelőség-megállapítást és a minősítést mint az objektumok jellemzésének sajátos eseteit mutatjuk be.

Mérés

Az irodalomban a mérés fogalma nem egységes, a metrológia területén mérésnek általában csak a mennyiségi mérést nevezik.

Az alábbiakban a mérés általánosabb megfogalmazását adjuk, értelmezésünk szerint a *mérés adott mérési skálán meghatározott skála érték hozzárendelése*. És mivel vannak nem mennyiségi, hanem minőségi mérési skálák is, ezért a mérés lehet nem mennyiség mérése is.

Mai ismereteink szerint az alábbi *mérési skálákat* értelmezzük:

- névleges (nominális),
- sorrendi (ordinális),
- intervallum,
- arány.

Ahhoz, hogy a mérés fogalmát értelmezzük, meg kell adni a mérés értelmezéséhez szükséges alapfogalmakat. A *mérés* meghatározásához értelmezzük a mérendő objektum, a mérési szempont, a mérendő tulajdonság, a mérési skála, a mérendő tulajdonság skálaértéke, a mérési módszer és a mérési eredmény fogalmát.

Mérendő objektumnak nevezzük a szubsztanciának azon járulékát, amit mérni kívánunk.

Azt a szempontot, amelyen szempontból az objektumot mérni akarjuk, **mérési szempontnak** nevezzük.

A mérési szempont határozza meg az objektum **mérendő tulajdonságát**.

A **mérési skála** határozza meg azt, hogy az objektum mérendő tulajdonságának az értékét milyen mérési skálán kívánjuk meghatározni.

Az objektum mérendő tulajdonságának a **skálaértékét** a mérési skálán határozzuk meg.

A **mérési módszer** határozza meg, hogy az adott mérési skálán milyen módon határozzuk meg az objektum mérendő tulajdonságának az adott skálaértékét.

A **mérési eredmény** az objektum mérendő tulajdonságának a meghatározott skálaértéke.

A **mérés** adott *objektum* adott *mérési szempont* alapján meghatározott *mérendő tulajdonsága* egy adott *mérési skálán*, adott *mérési módszerrel* való *skálaértékének* meghatározása.

Példaként tekintsük egy anyag fehérségének a mérését. A *mérési szempont* az anyag színének a meghatározása. A *mérendő tulajdonság* a fehérség. A fehérség mérésére a *névleges mérési skálát* választjuk, vagyis a mérendő anyagnak kétféle *skálaértéke* lehet: fehér vagy nem fehér. A tulajdonság érték-meghatározására *mérési módszerként* azt választjuk, hogy a fehér por vizsgálata során adott időtartam alatt látható-e nem fehér porszem. Ha nem látható nem fehér porszem, akkor a mérési eredmény a névleges mérési skálán „fehér” értéket kap.

Megfelelőség-megállapítás

A megfelelőség megállapítása is mindennapjaink része. Megfelelőség-megállapítás például a gyári „meo”, a gyógyszerek gyógyszerkönyvi megfelelősége, az oktatási rendszerek vizsgái, a tanár alkalmassága, a képzettségek igazolása stb.

A *megfelelőség-megállapítás* meghatározásához értelmezzük az objektum, a vizsgálandó szempontok, a vizsgálandó tulajdonságok, a vizsgálandó tulajdonságok mérési skálája, a vizsgálandó tulajdonságok skálaértéke, a vizsgálati módszerek, a vizsgálandó tulajdonságok mért értékére vonatkozó követelmények, a megfelelőség követelményrendszer, a megfelelőség megállapítás eredménye és a megfelelőség-megállapítás fogalmakat.

Objektumnak nevezzük a szubsztanciának azon járulékat, aminek az - adott megfelelőség követelményrendszerre vonatkozó - megfelelőségét meg kívánjuk határozni.

Adott objektum adott **megfelelőség követelményrendszere** tartalmazza a vizsgálandó szempontokat, a vizsgálandó tulajdonságokat, a vizsgálandó tulajdonságok mérési skáláit, a vizsgálandó tulajdonságok skálaértékeit, a vizsgálati módszereket és a vizsgálandó tulajdonságok mért értékeire vonatkozó követelményeket. Megfelelőség követelmény rendszerre példa a gyógyszerkönyv, az élelmiszerkönyv, a képesítési követelmények stb.

Azokat a vizsgálati szempontokat, amilyen szempontokból az objektumot az - adott megfelelőség követelményrendszer szempontjából - meg kívánjuk vizsgálni, **vizsgálati szempontoknak** nevezzük.

Megjegyezzük, hogy a vizsgálati szempontokat a megfelelőség-megállapítás értékrendje alapján kell meghatározni. Termékek esetén alapvető szempont pl. a termékbiztonság.

A vizsgálati szempontok határozzák meg az objektum - adott megfelelőség követelményrendszer szempontjából - **vizsgálandó tulajdonságait**.

A vizsgálandó tulajdonságok **mérési skálái** határozzák meg azt, hogy az objektum - adott megfelelőség követelményrendszer szempontjából - vizsgálandó tulajdonságainak az értékét milyen mérési skálákon kívánjuk meghatározni.

Az objektum - adott megfelelőség követelményrendszer szempontjából - vizsgálandó tulajdonságainak a **skálaértékeit** a mérési skálák határozzák meg.

A **vizsgálati módszerek** határozzák meg, hogy az objektum - adott megfelelőség követelményrendszer szempontjából - vizsgálandó tulajdonságainak a skálaértékeit az adott mérési skálán milyen módszerrel határozzuk meg.

Adott objektum adott **megfelelőség követelményrendszere** az alábbiakat tartalmazza:

- az adott objektum - adott megfelelőség követelményrendszer szerinti - megfelelőség megállapítása érdekében **vizsgálandó tulajdonságok**,

- az adott objektum - adott megfelelőség követelményrendszer szerinti - megfelelőség megállapítása érdekében a vizsgálandó tulajdonságok vizsgálatára szolgáló **mérési skálák**,
- az adott objektum - adott megfelelőség követelményrendszer szempontjából - vizsgálandó tulajdonságainak a **skálaértékei**,
- az adott objektum - adott megfelelőség követelményrendszer szempontjából - vizsgálandó tulajdonságainak a skála értékeit meghatározó **vizsgálati módszerek**,
- az adott objektum - adott megfelelőség követelményrendszer szempontjából - vizsgálandó tulajdonságainak a tulajdonságok vizsgált értékeire vonatkozó **követelmények** (relációk).

A megfelelőség követelményrendszert több érdekelt megegyezés alapján határozza meg: a szerződésben rögzített vevői követelményeket a beszállító is elfogadja, a gyógyszerkönyvi előírásokat az érdekelt megegyezése alapján állami/felügyeleti szinten állapítják meg.

Adott objektum - adott megfelelőség követelményrendszerre vonatkozó - **megfelelőség- megállapításának eredménye** megadja, hogy az adott objektum tulajdonságainak vizsgált értékei kielégítik-e a tulajdonságok vizsgált értékeire vonatkozó követelményeket.

Adott objektum - adott megfelelőség követelményrendszerre vonatkozó - **megfelelőség- megállapítása** az adott objektum tulajdonságainak vizsgált értékei alapján a megfelelőség- megállapítás eredményének a megadása.

A megfelelőség-megállapítás esetén tehát nem azt mondjuk, hogy az adott objektum megfelelő, hanem azt, hogy az adott objektum *az adott megfelelőség követelményrendszer szempontjából* megfelelő.

Minősítés

Míg a mérés és a megfelelőség-megállapítás fogalma többé-kevésbé egyértelmű, addig a minősítés fogalma ezeknél sokkal homályosabb. A minősítés is mindennapi tevékenységünk. Adott értékrend szempontjából minősítjük a környezetünket, az embereket, a tevékenységeket.

A **minősítés** általánosságban az alábbi jelenti:

- valaki (minősítő)
- valaki(k) érdekében (közjó?),
- valamilyen célból (életminőség, biztonság?),
- valamilyen minősítő eljárással
- **minősítettnek tartja**
- valakinek vagy valaminek (minősített)
- a minőségképességét
- valamire/valamilyen tevékenységre.

A *minősítés* meghatározásához értelmezzük a minősítendő objektum, a minősítő szempontok, a minősítő tulajdonságok, a minősítő tulajdonságok mérési skálája, a minősítő tulajdonságok skála értéke, a minősítő módszerek, a minősítő tulajdonságok mért értékeire vonatkozó minősítő szempont, a minősítő szempontrendszer, a minősítés eredménye és a minősítés fogalmát.

Minősítendő objektumnak nevezzük a szubsztancia azon járulékát, aminek az - adott minősítő szempontrendszerre vonatkozó - minősítését el kívánjuk végezni.

Adott minősítendő objektum adott **minősítő szempontrendszere** tartalmazza a minősítési szempontokat, a minősítő tulajdonságokat, a minősítő tulajdonságok mérési skáláit, a minősítő tulajdonságok skála értékeit, a minősítő módszereket és a minősítő tulajdonságok mért értékeire vonatkozó minősítő szempontrendszert.

Azokat a szempontokat, amelyek szerint a minősítendő objektumot az - adott minősítő szempontrendszer szempontjából - meg kívánjuk vizsgálni, **minősítő szempontoknak** nevezzük.

A minősítő szempontok határozzák meg az objektum - adott minősítő szempontrendszer szempontjából - **minősítő tulajdonságait**.

A minősítő tulajdonságok **mérési skálái** határozzák meg azt, hogy a minősítendő objektum - adott minősítő szempontrendszer szempontjából - minősítő tulajdonságainak az értékét milyen mérési skálákon kívánjuk meghatározni.

A minősítendő objektum - adott minősítő szempontrendszer szempontjából - minősítő tulajdonságainak a **skála értékeit** a mérési skálák határozzák meg.

A **minősítő módszerek** határozzák meg, hogy a minősítendő objektum - adott minősítő szempontrendszer szempontjából - minősítő tulajdonságainak a skála értékeit az adott mérési skálán milyen minősítő módszerrel határozzuk meg.

Adott minősítendő objektum adott **minősítő szempontrendszere** az alábbiakat tartalmazza:

- az adott minősítendő objektum - adott minősítő szempontrendszer szerinti – minősítése érdekében vizsgálandó **minősítő tulajdonságok**,
- az adott objektum - adott minősítő szempontrendszer szerinti – minősítő tulajdonságok vizsgálatára szolgáló **mérési skálák**,
- az adott objektum - adott minősítő szempontrendszer szempontjából - vizsgálandó minősítő tulajdonságainak a **skála értékei**,
- az adott objektum - adott minősítő szempontrendszer szempontjából - vizsgálandó minősítő tulajdonságainak skálaértékeit meghatározó **minősítő módszerek**,
- az adott objektum - adott minősítő szempontrendszer szempontjából - vizsgálandó minősítő tulajdonságainak a tulajdonságok vizsgált értékeire vonatkozó **minősítő követelményei**.

Adott objektum - adott minősítő szempontrendszerre vonatkozó – **minősítés eredménye** megadja, hogy az adott objektum minősítő tulajdonságai vizsgált értékei kielégítik-e a tulajdonságok vizsgált értékeire vonatkozó minősítő követelményeket.

Adott objektum - adott minősítő szempontrendszerre vonatkozó - **minősítése** az adott minősítendő objektum minősítő tulajdonságainak vizsgált értékei alapján a minősítés eredményének a megadása.

Az objektumok jellemzése - összefoglalás

Mindennapjaink állandó tevékenységei a mérés, a megfelelés-megállapítás és a minősítés. Ezen témakörök irodalma áttekinthetetlenül nagy, sőt e szavak jelentése, értelmezése sem egyértelmű.

A fentiekben az objektumok általános jellemzése alapján értelmeztük a mérés, a megfelelés-megállapítás és a minősítés fogalmát.

Balázs Pál

Mi vezérli gondolatainkat és tetteinket?

Évtizedek óta szóban és írásban próbáltunk választ adni erre a kérdésre, de azt tapasztaltuk, hogy mindezek további kiegészítésre szorulnak. Az ok pedig a túlságosan „földhöz tapadt gondolkodás”, amelyet szinte teljesen lefoglal a „hogyan keressünk több pénzt”, „hol lakjunk”, „mibe öltözködjünk”, „mit együnk”, „hogyan fogyjunk le”, „hova menjünk nyaralni”, „hogyan zárjunk ki minden rosszat az életünkéből: csődöt, betegséget, kellemetlen házastársat, anyóást vagy rokont, nem kívánt gyermeket, halált és bármilyen veszedelmet”, stb. stb. - Ezen kérdések jelentős része nem is jelentene komoly problémát, ha olyan kontroll alatt történe, amely emberi életünk értelmé felől érkezne. Ugyanis a horizontális, a pillanatnyi haszon szemlélete átmenne a vertikális mérlegelés vizsgáján, amit kultúránkban a keresztény hit képes elvégezni.

Amikor a keresztény hit kerül szóba, akkor gyakran gondolok egy húszrészes coprodukción készült filmsorozatra a II. világháborúról, amelynek két címet adtak; és e két cím miatt gondolok rá. Az USA-ban Az Ismeretlen háború címen forgalmazták, míg a Szovjetunióban A nagy honvédő háború címen, Európában pedig mind a két címet használták. Igen, mert a tengeren túl a polgári lakosság közvetlenül semmit sem tapasztalt a borzalmakból, míg Európa polgári lakossága közvetlenül is áldozattá vált.

Valahogy így vagyunk a keresztény hittel is. A mindennapok kaotikus lüktetése eltávolít, elidegenít bennünket keresztény hitünkötől, mintha közvetlenül semmi közünk se lenne hozzá, és nem befolyásolná az életünket, pedig ez a gyakorlat ugyanúgy lelki temetőket eredményez, mint ahogy Amerika népének is a háború után szembesülnie kellett a világon szanaszét hagyott amerikai temetők százaival. Jó lenne, ha a hasonlat ereje fölrázna bennünket, és ha a múlt veszteségeit nem is kerülhetjük már el, de a jövőnkét azért még építhetjük. - Szóval a jelen lévő, és mégis „ismeretlen kereszténységünket” jó lenne újra megismernünk és megélnünk saját jövőnk és boldogságunk érdekében is.

Az alábbiakban érett és értékes emberi döntéseinkhez és cselekedeteinkhez szeretnénk segítséget nyújtani. Azonban valódi segítség csak akkor lesz belőle, ha valaki az ő belső szabadságában fontosnak itéli a maga részére, és akar is vele élni.

Mi a lényege a keresztény hitnek?

Erre a kérdésre sokan és sokféle választ adnak, melyek többsége valamelyik „parancs” teljesítését fejezi ki. Például ilyeneket mondanak: Keresztény hite annak van, aki megtartja a tízparancsolatot, vasárnap elmegy a templomba, megtartja a böjtöket és szentségekhez járul. – Ez szép és fontos dolog, de nem az alapot, a motívumot vagy a lényegét jelentik, hanem a felépítményt, a következményt, s ha hiányzik vagy homályos az alap, akkor a fentiek hamar értelmetlenné, nyügössé vagy feleslegessé válnak, és bizony a „volt hit, már nincs hit” flusztráltsága következik be.

A keresztény hit egy óriási botrányból született: Jézus tanítványai meg sok ezer követője azt remélte, „hogyan meg fogja váltani Izraelt”. (Lk 24,21) Kereszthalálában azonban mindent veszni láttak, annak ellenére, hogy mindent előre megmondott nekik; szavainak hitelességét pedig jelek sokaságával is megalapozta. A krisztusi, vagy keresztény hit éppúgy nem volt bennük, mint abban a keresztény emberben sincs meg aki szokásból, kultur-keresztényként éli az életét, de „földhöz tapadt” módon gondolkodik. Az ilyen hit nem krisztusi hit, s csak idő kérdése, hogy mikor szenved hajótörést, pontosan úgy, ahogy Jézus kortársai.

Viszont az ilyen kudarcok is rávezethetik az embert a valódi krisztusi hitre. Első lépésként rádöbbsenheti az embert saját logikájának korlátaira. Emberi létezésem leglényegesebb kérdéseimben elégtelen, félrevezető és rossz válaszokat adhatnak, melyek nyomán elbukhatok, mert alkalmatlanok a valódi segítségre. Ha ezen a ponton rádöbbsen arra az ember, hogy máshol keresse a választ, akkor már jó úton jár.

A jó válasz pedig megérkezik hozzánk is, mint ahogy Jézus tanítványaihoz is megérkezett, mégpedig a Föltámadott személyében. Húsvétvasárnap este „... egyszer csak megjelent köztük (Jézus), és köszöntötte őket: 'Békesség nektek!' Ijedtükben és félelmükben azt vélték, hogy szellemet látnak. De ő így szólt hozzájuk: 'Miért ijedtetek meg, és miért támad kétely szívetekben? Nézzétek meg a kezem és a lábam! Én vagyok. Tapogassatok meg és lássátok! A szellemnek nincs húsa és csontja, de mint látjátok, nekem van'. Ezután megmutatta nekik kezét és lábát. De örömiükben még mindig nem mertek hinni és csodálkoztak. Ezért így szólt hozzájuk: 'Van itt valami ennyivalótok?' Adtak neki egy darab sült halat. Fogta és a szemük láttára evett belőle.’ (Lk 24,36-43) A nagy váltás, az igazi konverzió ezen a ponton kezdődött a tanítványokban; az emberi logikájukat felváltotta az emberi értelmet meghaladó igazság: Jézus amit mond, tesz vagy ígér, az a teljes valóság, amit a belé vetett bizalommal, vagyis a krisztusi hittel fogadhatunk be.

Mindezt aláhúzza Tamás apostol példája, aki társainak sem hitt, de amikor a Föltámadott Krisztussal találkozik, akkor olyat tett, amit korábban soha.

Leborult előtte, és kijelentette: „*En Uram, és Istenem*”. (Jn 20,28) Döbbenetes változás. Megszületett benne a krisztusi hit: az akinek tanítványa volt, nem csupán egy rabbi, hanem maga a Messiás, aki még a halál fölött is Úr és Isten. És még valami: erre nem én, az ember jöttem rá, hanem Ő ajándékozott meg magával engem.

Ezek után érthető, hogy a keresztény hit forrása, alapja, és minden részlete Krisztus feltámadásából következik. Amikor az apostolok Júdás helyére társat választottak, akkor motívumként ezt az egy dolgot emelték ki, hogy „*velünk együtt tanúskodjék a föltámadásról*”. (ApCsel 2,21)

A keresztény hittel bíró emberek számára Krisztus föltámadásának hite fejeződik ki az apostoli hitvallásban, mert Ő tanúskodik az Atyáról és a Szentlélekről, az Anyaszentegyházról, a szentek közösségéről, a bűnök bocsánatáról, a test föltámadásáról és az örök életről. - Ha az ember részletkérdésekben megakad hitében, akkor mindig hitünk forrásához, a Föltámadt Krisztushoz kell visszamennünk.

Miért fontos a szentségi házasság?

Engedjék meg, hogy mindenképp előtt egy rövid és lényeges választ adjak erre a kérdésre! A szentségi házasság azért fontos, mert csak benne valósulhat meg mindaz, ami a házasság lényegét jelenti: az őszinte szeretetből való, életre szóló elkötelezettség, a kreatív szövetségi hűség, a család méltósága és öröme, valamint a Jóisten áldása és tisztelete. Így együtt.

Mindezek alátámasztásaként egy megdöbbentő statisztikát olvastam. A házassághoz való hozzáállást vizsgálták sok ezer házaspár megkérdezésével. Kitént, hogy azoknak a házaspároknak, akiknek a szentségi házasság nem volt fontos, csupán 20%-a maradt együtt, és a túlnyomó többségük soha sem lett boldog család. Azoknak a házaspároknak, akiknek legalább az egyik tagja komolyan vette a szentségi házasságot, már legalább 50%-uk értékes családi életet élt. Minden bizonnyal a keresztény házastárs jó hatással volt párjára és családjukra. A harmadik csoportba azok tartoztak, ahol mindkét fél keresztény elkötelezettségű volt. Itt már nem is lehetett százalékban kifejezni az igen jó eredményt, hanem a számlálás végeredményét közölték. A mintegy két és félezer párból mindössze egyet találtak, akik kudarcot vallottak.

Igen felbuzdultam a fenti statisztikán, és gyakorló lelkipásztorokat kérdeztem ugyanebben témakörben. Az egyik így válaszolt: „Az elmúlt tíz év alatt körülbelül száz párt eskettem (évente tízet). Közülük egy pár elvált, egyről nem tudok, a többi szép házasetet él. - Úgy látszik, hogy a szentségi házasság a mi korunkban is működik. A társadalmi méretű problémát az jelenti, hogy aránylag sok a nem szentségi házasság.

Olykor találkozunk ellenvetésekkel is, mint például: „szeretjük egymást, nincs szükségünk papírra”. Ez azért ostoba megnyilvánulás, mert - bár a házasságkötést anyakönyvezzük, de házasságlevelet automatikusan nem szoktunk kiállítani (az emléklap pedig csupán egy udvarias gesztus) - hiszen a felek a házasság értékeivel egy szívből jövő ígérettel ajándékozzák meg egymást, amire maga Isten adja az áldást. A házasság természetes intézményét ugyanis maga Jézus Krisztus emelte szentségi rangra, amelyhez egy egész életre szóló isteni segítséget ígért.

Egy másik előforduló élethelyzet, hogy a fiatal pár összekerül, közben családdá is válik, de a házasság megkötése azért marad el, mert nincs pénzük lakodalomra. Azzal ámtíják magukat, hogy majd elérkezik a megfelelő alkalom, amire persze alig van példa. Ilyenkor az a legokosabb dolog, ha szépen rendezik házasságukat, és az ünnepélyességet gyermekeik megkeresztelésével, első áldozásával és bérmálkozásával élik meg. - Felvilágosításként elmondhatjuk ezeknek a kedves pároknak, hogy a lakodalmat soha sem a fiatalok állják, hanem a szüleik, a nagybácsik, vagy tehetős rokonok, s mivel ebből a lehetőségéből már kikéstek, ne kergessenek hamis ábrándot; ha pedig van pénzük, azt költsek családjukra.

Az Egyház azokat a házasságokat sem hagyja magukra, akik nem jutottak el a szentségi házasságra, vagy akiknek felbomlott a házasságuk. - Most nincs módunkban a házasságjog nagyon szerteágazó variánsait végigtárgyalnunk, csupán a lényegét ajánljuk: Az ilyen helyzetekben lévők mindenképpen keressék fel plébánosukat, akivel nyugodt körülmények között megbeszélhetik lehetőségeiket, s ha egy mód van rá, akkor személyre szóló segítséget fognak kapni. Bízthatás képen leírhatom, hogy a mi plébániánkon közel annyi olyan házaspárnak tudtuk rendezni a házasságát, mint ahány új házasság kötöttet. Közülük sokan azt hitték, hogy az ő házasságuk már sohasem rendezhető, pedig valójában rendezhetőnek bizonyult. - Jó volt velük örülni!

Milyen formákban jelenik meg korunk hittagadása?

Lehet, hogy sokan erre a kérdésre felkapják a fejüket mondván, hogy hála Istennek ma nálunk nincs keresztényüldözés, mindenki szabadon megélheti világnézetét, hitét vagy hit nélküliségét, s ezért ez a kérdés okafogyottnak mondható. Ez az eszmefuttatás azonban csak egyetlen szempontból vizsgálja a kérdést: üldözött helyzetben hogyan viselkedik valaki, hősnek vagy gyávának bizonyul-e. A „*langyos*” kor egészen más kihívásokat jelent. Ilyenkor senki sem válhat tragikus hőssé, vagy megszegyenült tagadóvá, de mindkét lehetőség átalakult formában továbbra is jelen van. A kereszténység, de minden egzisztenciális komoly elkötelezettség „*az úrral való szemben úszást*”

jelent, vagyis a kevesek következetes és bátor helyállását a langyos tömeg között, és azok életfelfogásával és gyakorlatával szemben. A köznyelv őket nevezi a „*mindennapok hőseinek*”. Ezzel szemben a hittagadást nem tudja értelmezni, hiszen mindenki „*szabadon úgy él, ahogy akar*”, vagyis a heterogén nagy tömeggel nyájként halad, nem akar kilógni a tömegből, mert így kényelmes és „*korszerű*”.

A valódi probléma megvilágításához idézzük ide a hittagadás fogalmát! ***Az tagadja meg megismert keresztény hitét, aki szóval, tettel vagy magatartással azzal ellentéteset mond, tesz vagy mutat.*** Tehát nemcsak szóval lehet valaki hittagadó, hanem egzisztenciális döntéssel is.

Az alábbiakban három gyakorlati példát fogunk röviden elemezni; de nem azért, hogy az érintetteket megszóljunk, hanem segíteni szeretnénk nekik, hogy saját érdekükben változtassanak burkolt hittagadásukon, melyről talán idáig azt gondolták, hogy csupán szabad választásuk ártatlan döntéséről van szó, amelynek nincs is valódi súlya.

Az egyik ilyen probléma, amikor a *keresztény szülő a gyermekét nem hittanra íratja be*. - Mi itt a probléma? ... Az, hogy ez egy tudatos választás és döntés a keresztény hitünkkel szemben; a gyermek ne Jézusról, a saját üdvösségéről, testi-lelki egészségéről tanuljon, hanem valami másról, sajnos néha olyan erkölcsi felfogásról, ami a valóságban kifejezetten rossz és erkölcstelen. A szülő részéről azért is hittagadás ez a tett, mert amikor megkereszteltette gyermekét, akkor ígéretet tett Istennek, hogy gyermekét a keresztény hitben fogja nevelni. - Mindazok a szülők dicséretet érdemelnek, akik a fentieket átgondolva a következő tanévre hittanra íratják be gyermeküket, hiszen erre minden tanév elején újra meg újra törvényes lehetőségük van.

A gyakorlati hittagadás másik formája az, amikor *a keresztény ember katolikus hozzátartozóját társadalmi temetéssel búcsúztatja*. Az ilyen ember akkor fordul szembe hitével és a Jóistennel, amikor már csak az számít, és semmi más. Azt lehet mondani, hogy ennél értelmetlenebb hittagadás nem is létezik. - Az Egyház azonban nem ítélkezik ezen testvérei felett, de felhívja a figyelmet a konkrét tett súlyosságára. Az így eltemetettekért csendben imádkozik, főleg ha akarataik ellenére történt meg velük a beszentalás nélküli temetés; sőt minden szentmisében megemlékezik az elhunytakról, hiszen ők is nemcsak Isten képére lettek teremtve, hanem a keresztség eltörölhetetlen, üdvösségre utaló jelét hordozták egész életükben magukon. Ugyanakkor bűnbánatot és megtérést kíván a megtévedt hozzátartozóknak is, hiszen minderről nem embereknek, hanem Istennek kell majd elszámolniuk.

Végezetül egy tömeges hitetlenségi formát említünk meg; *a keresztény embereknek azt a közömbösséget*, amellyel semmibe veszik hitünk megismerését, az erkölcsi rendet, Isten tiszteletét és ezáltal önmaguk megbecsülését is.

Legáltalánosabb formája ennek az, ha az ember elhanyagolja az imádságot, a szentségekhez járulást és az Úr misztériumainak ünneplését (a vasárnapokat és az ünnepeket). Ezek az emberek továbbra is elvileg katolikusként vallják magukat, de „elidegenednek” mindattól, ami lényeges lenne a számukra is. Életvitelükben *kompromitálják* Istent, az ő népét és végül saját magukat is. - Az Anyaszentegyház - ennek ellenére – szereti őket, mert a szeretet azt jelenti, hogy jót akar nekik, hisz a lelkük mélyén még megvan a „hit magja”. Az a vágyunk, hogy gyümölcsöt hozzon.

Miért van szükségünk böjtre és bűnbánati cselekedetekre?

Ha valaki arra gondolna, hogy a Jóisten azzal szórakozik, hogy valamivel szorongassa az embereket, az semmit sem értett meg Isten Önkinyilatkoztatásából és végtelen tiszta szeretetéből. Istenek sem böjtre, sem bűnbánati cselekedetekre nincs szüksége. Mindezekre nekem, az embernek van szükségem. Hogy miért, azt röviden így foglalhatjuk össze:

Az értelemmel és szabad akarral rendelkező embernek ezeken kívül van még egy csodálatos belső „*segítő társa*”, és ez a lelkiismerete. Ez egy rendkívül finom jelzőrendszer, amely megalkuvás nélkül igazat mond; a szavát csak én hallom, amely pontosan informál cselekedeteim jó vagy rossz voltáról, és nemcsak utólag, hanem már tetteimet megelőzően is. Tehát én magam pontosan tudom, hogy erkölcsi értelemben hányadán állok önmagammal (és mindazokkal akikkel kapcsolatban létezem: Istennel és emberekkel egyaránt). Most a jóról külön nem beszélünk, mert vele kapcsolatban egy örömteli harmónia uralkodik el az ember világában, és jelen eszmefuttatásunknak nem ez a tárgya, hanem a rossz kijavításának lehetősége.

Tehát mi a helyzet a rosszal kapcsolatban? Mindenesetre bonyolultabb, mint a jó esetében. Azt ugyanis tudja az ember, hogy a lelkiismerete szavát csak ő maga hallja, és a külső tette esetleg rejtve maradt a világ szeme előtt, ezért cinkosságot próbál kötni a lelkiismeretével, mintha minden rendben lenne. Csakhogy ez nem sikerül, mert a lelkiismerete jó. Újra, meg újra megszólal és figyelmeztet; sőt a lelkiismeret legyőzhetetlen. Ezért az ember elkezd „*alkudozni*” vele, ami kiváltja a „*megsértett erkölcsi rend helyreállításának a vágyát*” saját magában. Ez az „*örlődés*” szerencsés esetben percekig, vagy csak órákig tart, máskor viszont évekig, vagy évtizedekig, esetleg a halálos ágyig. A teljes kiengesztelődést maga Isten azzal is segíti, hogy felkínálja az embernek a teljes kiengesztelődést. Ez ugyan nem jár ki az embernek, hanem ingyenes ajándék. Kérdés, hogy az ember fel van-e arra készülve, hogy elfogadja. Most ezt az elfogadási folyamatot kell megértenünk.

Mindenek előzménye az erkölcsileg rossz tett, amit egyszerűen bűnnek nevezünk. Ez elsősorban nem fizikai tett, hanem erkölcsi tett. Az erkölcsi tett azt

jelenti, hogy az illető tudatában van annak, hogy rosszat tesz, és akarja is azt megtenni a lelkiismeretének tiltakozása ellenére. A leglényegesebb tényező itt az *akarat*. Tehát szabad akaráttal „*bement a sötét alagút zsákutcájába*”. Egy valódi megoldás létezik. Ott a sötét alagút mélyén „*meg kell fordulni, és vissza kell jönni*” megint csak szabad akaráttal. Ennek személyes jellege a bánat, a bocsánatkérés és a megbocsájtás elfogadása. Tehát a probléma megoldásában éppúgy döntő szerepe van a szabad akaratnak, mint az erkölcsi rossz elkövetésében. A megbocsájtás a sértett részéről nem kötelező, éppen ezért ajándék.

A fentiek megértése után következhet a bőjt és a bűnbánati cselekedetek megértése. Ugyanis a személyes bűnbánat és ingyenesen kapott megbocsájtás nem ad választ arra, hogy mi történt a bűn következményével. Ugyanis a bűn nemcsak látható valami, esetleg anyagi károkozással járt esemény, hanem megnöveli az ember bűnös készségét, minek következtében lelkületében rosszabb állapotba kerül, mint bűnét megelőzően volt; szemléletesen azt mondhatjuk, hogy „*adóssággal terhelt*”. Ugyanis a megbocsájtás magát az adósságot, az okozott kárt, nem tünteti el. Ezen a ponton juthatnak elengedhetetlenül szükséges szerephez a böjti és bűnbánati cselekedetek. Ugyanis olyan jócselekedetről van szó, amelyek képesek akartunk gyengeségeit gyógyítani. Közöttük első helyen szerepel a böjt. Nem önpusztító radikalizmusról van szó, hanem olyan akaratitetről, amely képes engedelmeskedni a lelkileg gyógyulni vágyó embernek; és természetesen köszönet is kifejeződik általa Isten felé az ingyenes megbocsájtás ajándékáért. A bűnbánat kifejezése, valamint az irgalmasság lelki és testi cselekedetei azok, amelyek a kötelezőn túl a jóakarátú önkéntes többletet valósítják meg. Továbbá nagy átalakító erővel bír az imádság, különösen a meditatív elmélkedő imádság; ennek egészen sajátos formája a hosszabb zárandoklat, vagy elvonultan végzett lelkigyakorlat.

Mindehhez hozzájárul az Anyaszentegyháznak az Üdvözítőtől kapott lelki hatalmából származó lehetősége, hogy elengedje a még meglévő tartozásukat. Ezt úgy kell érteni, hogy az az ember, aki a fenti eszközök segítségével igyekezett tartozását törleszteni, megkaphatja azok teljes elengedését is az újra meg újra meghirdetett feltételek teljesülését követően. Az Egyház elbúcsúztatja őt minden tartozásától. Innen van a teljes búcsú elnevezés. - Ezen folyamat végén - nagy valószínűséggel - értékesebb lelki állapotba kerül az ember, mint azt megelőzően volt.

Rokay Zoltán

Padányi Bíró Márton (1693-1762) veszprémi püspök lelki hagyatékából

(néhány észrevétel)

Bevezetés

Padányi Bíró Mártonról kiváló szakértők kiváló tanulmányokat írtak. Ezek közül első helyen kell megemlíteni Pehm József zalaegerszegi plébános, a későbbi Mindszenty József bíboros hercegprímás adatokban rendkívül gazdag dolgozatát: Padányi Bíró Márton veszprémi püspök élete és kora. Zalaegerszeg, 1934 (492+4 oldal). Ezért jelen szerény írásomnak mindössze az lehet a célja, hogy rögzítse és közzé tegye azokat a gondolatokat, amelyeket a sokat vitatott püspök, a hitvitázás és „térítés” úgyszólván utolsó vezéralakja, a barokkor mecénása, a közeleti szereplő emléke – részben birtokomban lévő tárgyi emlékei és a vele való foglalkozás a horvát (illír) lelkiségi könyvek kapcsán (Rokay, 2012. I. és II.) eszembe juttat, és amit szeretnék „közkinccsé” tenni.

Padányi Bíró Márton élete

Született 1693. április 15-én Padányban, Nyitra vármegyében; meghalt 1762. augusztus 16-án Sümegen (Pehm 429), nem pedig Veszprémben (Magyar Katolikus Lexikon: Bíró Márton). A gimnáziumot Nyitrán a teológiát Nagyszombatban végezte. 1722-ben szentelték pappá. A török hódoltság után ő volt Bicske első plébánosa. Veszprémi kanonok és nagyprépost, majd megyéspüspök és Veszprém Vármegye főispánja. Püspökké 1745. augusztus 15-én konsekrálták Kalocsán, Patachich Gábor kalocsai érsek vezetésével, nem egészen fél évvel annak halála előtt valószínű, mint egyetlen általa konsekrált püspököt. (Tóth Tamás, A Kalocsa-Bácsi Főegyházmegye 18. századi megújulása. Kalocsa, 2014. 268). Egyházmegyéjében kánoni vizitációt tartott, általánossá tette az anyakönyvvezetést, újraalapította a veszprémi szemináriumot. Tevékenységét a templomok építése, a papi utánpótlás műveltségének ügye (129 papot neveltetett Veszprémen kívül: Nagyszombatban, Rómában

és Párizsban), a vallásos élet különböző áhitatok és vallásos gyakorlatok által történő megújítása (ahol mindenekelőtt, ki kell emelni a Szentháromság testvérületet), a vallásos publikációk és a másvallásúakkal szembeni „sajátosság” fellépés jellemzi. Próbáljuk meg ezeket közelebbről szemügyre venni.

A templomépítés – vallásos élet megújítása – „publikációk”

A török hódoltság után sok hívő közösség templom nélkül maradt. Bíró Márton 88 templomot épített fel, 109-et pedig felújított. 48 plébániát épített és 39-et felújított. 28 iskolát épített fel. Az említett templomok közül legismertebb az ő tartózkodási helyének plébániatemploma Sümegen, amelyről Maulbertsch freskói kapcsán, amelyek a templomot nevezetessé tették, külön fogok szólni. Úgyszintén külön lesz szó a protestánsoktól visszafoglalt 43 templomról is. A papi utánpótlásról itt nem fogok részletesebben beszélni. Ezért rátérhetünk a vallásos élet megújítására a különböző áhitatok és vallásos gyakorlatok által. Erről Pehm monográfiája részletesen beszámol (Pehm 137). Meghatározó ebben Bíró Márton vizitációs tevékenysége, a hitbuzgalmi gyakorlatok (körmenetek, ájtatosságok, imádságok és mindenekelőtt a szentségek vétele) szorgalmazása, aminek nyomtatásban is emléket állított a buzgó főpásztor. (Pehm, 338-342: 29 címet sorol fel). Ezek közül első helyen kell megemlíteni a gondos főpásztor „visitatio canonica”-jának rendjét tartalmazó könyvet (Compendiosa genuina et sincera relatio actorum generalis canonicae visitationis dioecesis Wesprimiensis. Győr, 1760). Ennek címlapját Zeller Sebestyén pompás metszete ékesíti, a püspök címerével, a hit és az Egyház allegóriájával, gazdag keretben. (Ez a könyv az én gyűjteményemet is gazdagítja). Egy sikerültebb metszet Bíró Márton viharos múltú Enchiridionját ékesíti, Gramignanitól (Pehm 304, Pataky Dénes: A magyar rézmetszés története. Budapest 1951. 251. – Zeller Amade Lászlóról, az „Ah jajj, mit szemlélek” templomi ének szerzőjéről is készített metszetet; uo. 326.) A főpásztori látogatások emlékét őrzi, és egyben a Szentháromság-kultusz alapját képezi a: „Lelket őriző látogatás, Az-az: Mennyei malasztokkal, irgalmasságokkal, és áldásokkal, az ötet dicsérőket, és tisztelőket Látogató, és segedelmekre egy Istenségnek Hármias Dícsérete – Avagy A Szent Háromságnak, aitous elmékedésekbül, buzgó Fohászokodásukbül és lelki Énekekbül öszve-foglaltatott, mennybül származott három tizedes Angyali Olvasója, Mellyet Méltóságos Padányi Bíró Márton Weszprémi Püspök, Szent Háromság Vasárnapján maga Weszprémi Anya-Templomában az Atyai Látogatásnak alkalmatosságával 1746-dik esztendőben el-kezdvén, hogy azon Isteni szép Dícséret által az Istennek dicsősége és tisztelete inkább nevelkedgyék és elterjedgyen, mindeneknek ugyan, de főképpen Pásztorsága alatt lévő Lelkeknek nagyobb lelki örömökre, és vigasztalásokra, a’ Szent Háromságról –

való bővebb magyarázattal, sokaknak kérésekkel erre indíttatván, másodszor is ki-nyomtatott. (a: Job 10 V. 12) – („Életet, kegyelmet te adtál nekem, örködj hát éberem a lelkem fölött.” – R. Z.). Nyomtatott Budán, Verónika Nottensteinné özvegynél, 1747-dik esztendőben.” A könyvet Jeronim Lipovčić, horvát, pozsegi ferences 1750-ben lefordította horvátra (Rokay, 2012. I; II.). Erről a fordításról Pehm is értesít (Pehm 341.). A horvát („illír”) cím így hangzik: „Dussu csuvajuche Pohogjenje. To jest: Oniu, koi na Nebeskih Darovih, Milosergju, i Milostimah fale, slave i uzvisuiu jedno Boxanstvo Trostruka Slava ili Prisvetoga Troistva iz Bogoljubnih Promissljanah, Uzdisanjah i Pismicah sklopljena, na Nebu pocseta, i na zemlju poslana od tri desetine Angeoska Krunica Koiu Priuzvisseni, Prisvitli i Pripostovani Gospodin, Gospodin Martin Biro De Padany Vesprimski Biskup, – U Nedilju Prisvetog Troistva, u svoioi Vesprimskoi Materi Cerkvi, u vrime Ocsinskog Pohogjenja godine 1746. jest zapocseo, da po ovoi Boxanstvenoi fali, slava Bogu, i postenje veche naplodise, i rassiri za sviu, ali navlastito pod njegovim Vladanjem, pribivaiuchich Dussah, veche utissenje, i veselje, svechim Tomacsenjem Prisvetoga Troistva na molitve mlogih Pravovirnih u iezik Macxarski na svitlost dana. A sada Na primilostivu Naredbu njihove Excellencie u iezik Illiriski na Postenje Prisvetog Troistva prinesseno, i u tri dila razdiljeno isto Dussu csuvaiuche Pohogjenje. Po O. Fra Ierolyumu Lipovcsichu, iz Poxege Reda S. O. Franceska Male Brache od obluxenja Provincie Sreberno-Bosanske, Bogoslovcu Generalome u Gradu Budimu. Svima koliko Xupnikom, Dussah Pastirom, toliko podloxnim ovcama njihovim vele korisno. Tlacsena u Budimu, kod Veronikae Nottenstajnin, Udovicae, 1750.” – Tehát 1750-ben Bíró Márton rendeletére megjelent „illír” fordításban a „Látogatás.” A fordító 1716. október 28-án született Slavonska Požegában, és ugyanott halt meg 1766. június 30-án. A „Bosnia argentina” („Bosna-Srebrna”) rendtartomány tagja volt. Kalocsán és Budán tanult, majd Baján és Budán tanított; mint tartományfőnök Požegán tartózkodott. Tankönyveket is szerkesztett (Rokay 2012. I. 58, II. 207). A könyvre, különösen annak előszavára még visszatérek.

A „Látogatás” bibliai érvekkel támasztja alá a Szentháromságtisztelet üdös és szükséges voltát. Bíró azonban filozófiatörténeti ismereteit is kamatoztatja kitűzött célja érdekében:

„Bölcs Socrates Philosophus, jó erkölcsű, kellemetes, és tisztességes szép magok-viselő Tanítványokat akarván nevelni, sem a rút csúnya, sem pedig a’ szép és ékes ábrázatú ifjak közt nem tett különbséget, s választást, hanem mindeniket egyaránt kedvelvén, és tanítván, arra szoktatta a’ többi között, és tanította őket, hogy tükört hordoznának mindekor magokkal, és abban gyakran meg-néznék magokat, azon okból tudni-illik: hogy a’ ki közülök szép

ékes ábrázatú, testének és orcájának szépségét undok és fertelmes, vagy akármelyki egyetlen, és gyalázatos cselekedettel meg-ne mocskolja, meg ne undokítsa, rútság: a'ki pedig csúnya, rútságú, girbegurba egyetlen természetű: szép magaviseléssel, jó erkölccsel, tisztességes cselekedettel, a' természetnek fogyatkozását, helyrehozza, ékesítse, szépítse. Ama' közmondás szerint: Deformes naturam ulcisci solent studio virtutum. A' rútságú ábrázatúak, és éktelen testűek, a' dicséretes és tisztességes cselekedeteknek gyakorlásával szoktak bosszút-állni a' természetnek.

Oh melly szép személyek! Mert éppen az Isteni Személynek, és hasonlóságnak képei vagyunk mi emberek! Oh melly szép eleven Kép, és hasonlóságnak képe. Teremté, úgy mond az Írás, Isten az embert maga képére, az Istennek képére teremté őtet. (Gen 1 V.27) (Látogatás,74)

A Bíró Márton által szorgalmazott Szentháromságtiszteletről tanúskodik a Szentháromság-testvérületek (szodalitások) elterjesztése egyházmegyéjében. XIV. Benedek pápánál kieszközölte, hogy a tagok külön búcsúban részesüljenek társulati imáik ájtatos végzésének feltétele mellett. Maga is írt imákat, énekeket a Szentháromság tiszteletére (Pehm 143). (Egy ezek közül emlékeztet a „Szentháromságnak életem, halálom”-ra). A Szentháromság-testvérületek messze az egyházmegye határán túl elterjedtek. Az 1970-es évek vége felé Törökbecsén (Torontál vármegye – „Bánát”) még létezett és működött. Tagjai vasárnap a nagymisén gyertyákkal („fáklyákkal”) kezükben vettek részt. Szentkláray Jenő, neves történész plébánossága idején (1873-1893) készült első lobogójuk számláját az ottani plébánián őrzik. A Szentháromságtisztelet „tárgyi” emlékei a Szentháromság szobrok egyházmegyéje területén, amelyek más grandiózus Szentháromság-oszlopok példájára készültek. Ezek közül elsősorban a veszprémit kell megemlíteni, amely a budai mintájára készült, valamint a sümegit, amely lényegesen egyszerűbb, de eredeti helyén maradt (Pehm 146, Koppány 57). Művészi értéküket tekintve nem annyira jelentősek, mint inkább a népi vallásosságot dokumentálják, azok a körmenetben hordozható, fából faragott Szentháromságszobrok, amelyeket Bíró Márton eredetileg saját pénzén készíttetett a plébániák számára (6-6 körmőci aranyon) – (Pehm 145). A kutatók több ilyenről számolnak be, közülük hetet a veszprémi Boldog Gizella királyné múzeumban őriznek (Koppány 57). Ha azonban a lelkieket tekintjük, liturgiátörténeti szempontból nem jelentéktelen, hogy Padányi Bíró Márton volt „a legnagyobb lendítője annak a hitéleti mozgalomnak, amelyre tekintettel XIII. Kelemen 1759-ben az összes vasárnapokra, amelyeknek nincs prefációjuk elrendelte a Szentháromságét.” (Pehm 148). Ez az előírás életben volt a II.Vatikáni Zsinatot (1962-1965) követő liturgikus reformig.

J. Lipovčić a „Látogatás” fordításában igyekszik műfordítói tehetségét is kamatoztatni. Amikor az „Új énekek” közül azt fordítja, amely Jeremiás beszédhibájában – a három „Á, Á, Á”-ban is a Szentháromság megjövendölését ismeri fel, Lipovčić Bíró verssorát: „Á, Á, Á megnémulván áágat Jeremiás...” így fordítja le „illír” nyelvre:

„A, A, A zamuknuvsi, A-A-A nam prorokuje Jeremia, i po tom otaistvo kazuje, jer jedno A Oca, drugo A Szina zlamenuje, tretye A Boga Duha Szvetoga nam prilikuje.”

(„A, A, A megnémulva jövendöl nekünk Jeremiás” a horvátban jobban rimel az A-Jeremi-A, és ezzel titkot mond ki, mert az egyik A az Atyát jelöli, a másik A a Fiút jelenti, a harmadik A Szentlélek Istent képezi) – (Rokay, 2012. I. 59; II. 208). A Jézus szeretetéről (Od ljubavi Isusa) énekekben Lipovčić megőrzi a „Bíró Márton”-akrosztichonját:

Moie serce (az én szívem)...

Ako kod stvorenja (ha a teremtményeknél)...

Radi ko magnet (úgy tesz, mint a mágnes)...

Tako svit lažljivi (így a hazug világ)...

I neće moje srce to da čuje (szívem nem akarja hallani)...

Nezna kako svit stvar jest himbena (nem tudja, milyen csalfa dolog a világ)...

U željenja dakle da se nepustiš (ne bocsátkozz kívánságokba)...

S mlogim lipotama nakićena (sok szépséggel felékesítve)...

Biva pravi put u nebo (lesz az igazi út az égbe)...

Isus hoće stobom u vike biti (Jézus örökre veled akar lenni)...

Radi dakle dušo Isusova bit (igyekezz lelkem Jézusé lenni)...

O Isuse! Molim (ó Jézusom! Kérem)...

Ahogy az eddigi hivatkozásokból (Rokay, 2012) is kiderülhetett, Lipovčićről mint ferencesről úgy értesülhettem, hogy Szabadkán a török hódoltság után a ferencesek gondozták az ottani, részben horvát anyanyelvű híveket, s általuk jutottak el oda az „illír nyelvű” lelkiségi könyvek is, köztük Jerolim Lipovčić, Padányi Bíró Márton fordítása is.

Fordítói előszavában, Lipovčić felsorolja a veszprémi főpásztor érdemeit, amelyek között kiemelkedő helyet foglal el a nemkatolikusok megtérítése. Ezzel eljutottunk a következő pontig:

Padányi Bíró Márton sajtósága fellépése a másvallásúakkal szemben

Lipovčić az említett helyen a következőket mondja, írja:

„Oly sok ezer lutheránus és kálvinistát, a legbőszebb oroszokból a legszelídebb báránnyákká tett és elvezetett Jézus nyájába. Mit beszélnek a lutheránusokról és kálvinistákról? De mit mondanak a gonosz és keményfejű zsidókról? (Lipovčić a megvető „csifut”-szót használja). Talán nem igaz, hogy egyszerre mintegy tizennégyet elvezettél Isten ismeretére, az igaz Római Törvényre, és igaz atyának mutatkoztál, s olyan rendeletet adtál nekik (rendelkeztél felőlük), hogy életük végéig nemcsak lelkiileg, hanem testileg is becsületesen megélhettek.” (Rokay 2012, II. 208).

Tudni kell, hogy Bíró Márton édesapja eredetileg református volt (Pehm, családfa: ad 400). Továbbá, hogy a mohácsi vészben odavesztek a magyar katolikus főpapok, s ez előmozdította az evangélikusok és reformátusok elterjedését, a templomok és plébániák elfoglalását, amit a katolikusok kezdetől fogva jogtalannak és törvénytelennek tartottak. Ez a térdhódítás nem történt minden erőszak nélkül. A katolikus főpapok a török hódoltság megszűntével szent kötelességüknek tekintették a hódoltság előtti állapot helyreállítását kiváltképpen, mivel az uralkodó katolikus volt sőt, mint apostoli király, ő nevezte ki a püspököket.

Ilyen értelemben járt el Padányi Bíró Márton is egyházmegyéje újrászervezésében. Főpásztorsága idején 3774 protestáns katolizált, 40 helyen szűnt meg a protestáns istentisztelet, és 43 templomot foglalt vissza (Pehm 154). Ebben a „térítő”-rekatolizáló tevékenységben Bíró Márton nem alkalmazta feltétlenül a „tolerancia” elvének megfelelő, és a II.Vatikáni Zsinat ökuménikus szellemével és irányelveivel összhangban lévő eszközöket. Am tudni kell, hogy II. József türelmi rendelete 1781-ben látott napvilágot, a II.Vatikáni Zsinatot 1962-ben nyitotta meg Szent XXIII. János pápa. Padányi Bíró Márton pedig 1762-ben halt meg. A sajtósága eszközök közé tartozott többek között, hogy a püspök látogató útjaira magával vitt egy katolizált református lelkészt, aki azután az összesereglett hívők és a püspök jelenlétében katolikus hitvallást és tanúságot tett. Természetesen az ellenálás sem maradt el. Volt rá példa, hogy az asszonyok seprével kergették meg a püspök térítő kiküldötteit (Pehm 154), vagy egy mezítelenre vetkőztetett bolond férfit löktek be a főleg asszonyokból és lányokból álló körmenetbe biztatva, hogy a hívőkkel együtt énekeljen (Pehm 222).

Hol volt itt szó toleranciáról! Mindenkinek az emlékezetében élt a három (időközben szentté avatott) kassai vértanú és a református gályarabok szomorú története (hogy csak magyar földön maradjunk). Igaz, hogy II. József türelmi rendelkezése még nem jelent meg, de Mária Teréziának, mint abszolutista

uralkodónak, hangoztatott katolicitása ellenére, politikai érdekei fontosabbak voltak, mint a katolikus hit és Egyház, beleértve az általa kinevezett püspökök hitéleti törekvéseit, amelyekkel az igaz katolikus hitért felelős katolikus, apostoli uralkodót érezték magukat hívva támogatni. „Az apostoli királyság címén mindent lehetőnek tart az udvar az egyházzal szemben. Még a szerzetesek házi-studiumaiba is beleszól, szekularizálja (1773) a jezsuita javakat stb.” (Pehm 231) – Bíró helyzetét megnehezítette, hogy mint főispánt az a vád érthette, hogy ezzel a hatalmával visszaél vallási kérdések ügyében. Ez azonban csak Veszprém vármegyére vonatkozhatott, mert az egyházmegyéjéhez tartozó területek közül csak annak volt a főispánja.

A protestáns vallású nemesség panaszt tett Mária Teréziánál 1749-ben a református és evangélikus lakosságot valamint lelkészeket Bíró Márton egyházkormányzata részéről ért sérelmekről. A küldöttségben olyan neveket találunk mint: Prónay, Podmaniczky, Szirmay, Vay és Ráday Gedeon, aki a mi szempontunkból azért érdekes, mert a Rádayaknak a Cothek és a Hadik családdal együtt a bácskai Futakon is volt birtokuk. Ennek emlékéért őrzik a XIX. században épült hatalmas futaki neogótikus plébániatemplom oratóriumának egyik vitrázsza, amely az őszövetségi Gedeont ábrázolja.

A küldöttség hivatkozott a magyarországi protestánsok érdemeire, és azzal igazolta személyes megjelenését az uralkodó asszony előtt, hogy azért kerültek meg a magyar hatóságokat, mert ott a katolikusok önhatálmilag és önkényesen értelmeznék panaszukat, s így az nem jutott volna el Mária Teréziához (Pehm 200). A deputáció elérte hatását (még ha szerény keretek között is): a filiák (leányegyházak) „visszafoglalása” abbamaradt, protestáns atya vagy anya gyermekét többé nem tekintették „apostatának” – hitehagyottnak, ami számunkra már egészen magától értetődő (Pehm 200).

Ennek ellensúlyozására Bíró Márton megírja és kiadja „Enchiridion” – „Kézikönyv” című művét a hitről, eretnekvezérekéről és az ő követőikről, 1750-ben, mintegy válaszul a protestánsok panaszára. Ebben a régi jogra és hagyományra hivatkozva sürgeti a protestánsok mint közösség nyilvános fellépésének megakadályozását, és a Katolikus Egyház kizárólagosságának támogatását. Az írást Mária Teréziának címezi és a pápának, XIV. Benedeknek is megküldi (Pehm 202.205). Amikor az uralkodónót figyelmeztetik, hogy mit tartalmaz az írás, arra hivatkozik (és ezt a neki küldött példányra rá is írta), hogy nem tudta, mit tartalmaz a püspök műve, minden esetre a szerzőnek nem lett volna szabad az ő megkérdése nélkül neki dedikálni írását. Bíró azt hozta fel mentségül, hogy nem dedikációról van szó, hanem az uralkodó kegyeiért esdekel (Pehm 216. és 217).

Ekkor a protestáns nemesség újabb lépésre szánja el magát. Annak idején cáfolta Mária Terézia azon állítását, miszerint idegen követekhez fordultak,

most megtette ezt: panaszával II. (Nagy) Frigyes porosz királyhoz fordult (1712-1786; 1740-ben lépett trónra). A porosz külügyi osztály jelentést nyújtott be 1731-ben a királynak, miszerint Magyarországon általános üldözés indult a pápista papság részéről a protestánsok ellen. A porosz királyt, aki Locke és Voltaire tanain nevelkedett nem kellett biztatni, és mivel Ausztria, illetve Mária Terézia is érintett volt a dologban, örült az egész eseménynek, sőt az ő nyomásának köszönhető, hogy Bíró Márton írását hamarosan betiltották és elkobozták (ezért számít ma az értékes metszettel együtt könyvészeti ritkaságnak).

A pápa (XIV. Benedek, a kiváló tudós és kánonjogász) megdicsérte az „Enchiridion”-t, és annak szerzőjét, de ez még nem jóváhagyás. II. Frigyes a magakreálta boroszlói (Breslau-Vroclav) szabadkőműves érsek révén igyekezett a pápai udvart befolyásolni. Ott kiadták az ügyet egy bizottságnak, az pedig régi, bevált szabály: ha azt akarod, hogy egy dologból ne legyen semmi, add ki egy bizottságnak! Pápai jóváhagyás, amelyre Bíró Márton Bécsben is hivatkozhatott volna, nem jött. Kollár Ádámmal szemben pedig, aki a bécsi udvarnál befolyásos ember volt, hiába lett volna minden próbálkozás (Pehm 211-235).

Az elmondottak, noha a jelen írás nem tart igényt az „egyháztörténelmi értekezés”-megjelölésére, szükségesek Padányi Bíró Márton programjának és Lipovcsics dicséretének megítéléséhez.

A II. József által 1781-ben kiadott türelmi rendeletet, amelyet halálos ágyán sem vont vissza, több allegorikus kép örökítette meg. Az egyik ilyen metszeten a mennyben Mária Terézia látható Cyriakusz görög pátriárka, X. Leó pápa (aki Luthert kiközösítette!), Luther és Calvin társaságában. A középen egy obeliszk II. József árnyképével (sillhouette) és felirattal: „Még az árnyékát is szeretnünk kell!” Az obeliszk előtt egy evangélikus és egy református lelkész, egy ortodox pap és egy zsidó rabbi. Az előtérben egy magyar, cseh és zsidó gyermek játszadozik, az öreg Szaturnusz, az idők ura, kezében eltört kaszával, amellyel le akarta volna kaszálni II. József emlékét. A metszetet a szerencsétlen Mária Antoinette osztrák főhercegnőnek ajánlotta a megrendelő, aki férjével, XVI. Lajos francia királlyal együtt a nyaktíló alatt végezte be életét (A tolerancia évszázada. Kiállításvezető. Evangélikus Országos Múzeum, Budapest. 2013. Szerkesztette: Zászkalitzky Zsuzsanna. 13).

Padányi Bíró Márton veszprémi püspök, és Franz Anton Maulbertsch, osztrák festő

A Padányi Bíró Márton által újraépített, épített és berendezett templomok közül, jelentőségét illetőleg – minden bizonnyal – kedvenc „tartózkodási helyének” temploma, a sümegi plébániatemplom áll az élén. Ez az

„istenháza” egyértelműen az azt ékesítő Maulbertsch freskóknak köszönheti hírét. Franz Anton Maulbertsch (1724-1796), Bécsben kezdte festői tanulmányait, magánúton, majd az ottani Akadémián folytatta, amelynek tagja és tanácsosa lett. Ausztriában, Cseh-Morva országban, Németországban és Magyarországon működött. Magyar földön 1750-1796-ig tevékenykedett, mint freskó- és oltárképfestő (Garas, 1955. 234). Sümegen 1757-1758 között készítette el a plébániatemplomot ékesítő freskókat. A templomot, és annak főoltárát Padányi Bíró Márton konsekrálta 1759. augusztus 6-án Krisztus mennybemenetele tiszteletére, amint ezt a sekrestyében található konsekrációs-okmány is bizonyítja (Pehm 386). A püspök 60,000 forintot felül költött a templomra (Pehm 386). A grandiózus alkotás művészettörténeti megítélését, amely már több ízben is bekövetkezett, a szakértőkre kell bízunk. A freskók élete, sorsa viharos volt: már 1799-ben tűz pusztított a templomban, amely jóllehet nem semmisítette meg a freskókat, de jelentősen kárt tett bennük (Jávor–Slaviček, 2009. 27).

1817-ben „Maulbertsch egy kései, meg nem nevezett tanítványa, megtisztította az „akkorra már gyertyafüsttől (!) besötétedett szentély falképeit” (Koppány, 2014. 59). 1869-ben egy képfestő, aki polgármesteri rangig vitte, és a felesége a főoltárkép elé egy másik Krisztus mennybemenetele képet festett, amelyet az 1924.-évi restauráláskor távolítottak el (Jávor–Slaviček, 2009. 27). A restauráció folyamán megtisztították a karzat hátsó falán lévő képet, amelyen előtűnt Maulbertsch és Bíró Márton alakja. Ez utóbbiról az 1938-as Gerevich kezdeményezte restauráció alkalmából postai levelezőlapot adtak ki (Koppány, 2014. 41). Ugyanekkor láttak napvilágot a Maulbertsch kíséretét és templomépítésben résztvevő mesterek (?) megtévesztéssel (trompe d’oil) megfestett képmásai (ez utóbbiak egy ablakmélyedésben) – (Koppány, 2014. 52, 53). Ilyen festményekről értesít Garas Klára, (1955. LIV fekete-fehér tábla) összesen hat képről van szó (Győr, Székesfehérvár kettő, Miljeszeg, Balatonkeresztúr, Vörösberény). A balatonkeresztúri képen az illuzorikus oratórium ablakán a Festetics kegyúri család tagjai néznek le a templom hajójában. A sekrestyéhez vezető folyosón a Festetics fiúk láthatók, mint ministránsok, tömjénezővel, gyertyákkal.

A balatonkeresztúri Szentkereszt felmagasztalására szentelt templomot 1757-ben építtette Festetics Kristóf, kora-középkori alapokra. A templom mennyezetét és oldalfalait gazdag freskó-anyag borítja, részben üdvtörténeti vagy legendákból vett alakokkal és témákkal, részben ornamentikus jelleggel. Általában Maulbertsch munkatársaival és iskolájával, stílusával szokás összefüggésbe hozni a művészt (Garas, 1955. 96). Maulbertsch munkatársai nemcsak Sümegen dolgoztak, hanem az egész Balaton-környékén, sőt Nyugat-Magyarországon is vállaltak munkát. Azontúl Szerémségbe

is eljutottak. Így Felix Ivo Leicher is (Korhecz Papp Zsuzsanna, 2012). A balatonkeresztúri freskók szerzőjének kivoltát illetőleg azonban mindmáig találgatásokra vagyunk utalva „szignó” hiányában (Jávor-Slaviček, 2009. 27).

A sümegi-körre utal a hasonlóság az ottani templom karzatán megjelenő épületábrázolás: a püspöki kastély és a templom képe (Koppány, 2014. 51. 52), és a balatonkeresztúri főoltárkép között: Sümegen, a helybéli templomon túl megjelenik a zalaegerszegi és a sümeghegyi plébániatemplom képe is. Balatonkeresztúron pedig az ottani templom (akkor?) kecses tornyával és hegedű-alakú ablakaival (a pesti szerviták-templomáéhoz hasonlókkal) a légben lebegő, keresztet magasba emelő angyalok lába alatt, kies balatoni vedutában jelenik meg. A „rokonság” (minden eredetiség ellenére), tagadhatatlan.

A kép emlékezetünkbe idézi Bél Mátyást (1684-1749), aki 1731 telén és tavaszán Balatonkeresztúron lakott, és a „Magyarországi halakról és azok halászatáról” című írásában közzétette itt szerzett tapasztalatait, itt tett megfigyeléseit (Bél Mátyás, 1684-1749. A magyarországi halakról és azok halászatáról. Latinból fordította: Deák András. Budapest, 1954; Bél Mátyás emlékezete Balatonkeresztúron. Szerkesztette: Dr. Marton István, Balatonkeresztúr, 1982).

Padányi Bíró Márton szereplése 1745-ben egy filozófia záróvizsgán a bécsi Loevenburg piarista Kollégiumban

Bíró Mártonnak nemcsak a protestánsokkal voltak összetűzései (amelyekben nem ismert megalkuvást), hanem a katolikus szerzetesközösségekkel, rendházakkal, apátságokkal is pereskedett. Ezek az ügyek az „exemptio” (kiváltság, kivétel) kérdését illették leginkább: vagyis, hogy egy rendház és szerzetesközösség, és annak tagjai, mennyiben a megyéspüspök alárendeltjei, és mennyiben kivételek annak joghatósága alól? Lelki és egyházfegyelmi kérdéseken túl természetesen a javadalom és ingatlanok kérdése is szerepet játszott ezekben a hálaadatlan, visszatetsző perekben, ahol egyik katolikus, egyházi fél állt a másikkal szemben (Pehm 158). Ezeknek a feszültségeknek sajtószerű eredménye a Maulbertsch freskókról nevezetes sümegi plébániatemplom, amelyet Bíró Márton azért építtetett, mert a ferencesek nem engedték neki, hogy rezidenciájából a (ferencesek) rendházán át, templomukba átjárót építsen, amivel elkerülhetné, hogy csak az utcán át tudjon a templomba jutni. Ebben a kérdésben Róma a ferenceseknek adott igazat (Pehm, 162). Erre a korszakra jellemző, hogy Mária Terézia egyre több helyen veszi el a szerzetesektől a plébániát és bizza az egyházmegyés papokra. A püspökök, szívükön viselve egyházmegyéjüket, ahol csak úgy tudnak felelősségteljesen eljárni, ha minél kevesebb a kivétel és kiváltság, érthető módon nem elleneztek ezt a

„kurzust”. Bíró Márton, noha elvette Sümegen a ferencesektől a plébániát, nem szünt meg őket támogatni.

Sajátságos volt a püspök viszonya a piaristákkal, akiknek annak idején diákja volt. A püspök távollétében, Veszprém lelki életének vezető egyéniségei a piaristák voltak. A rend egyik tagja egy teológiai vita során, amelyen a püspök is jelen volt, úgy nyilatkozott, hogy valamely teológiai kérdésben a püspök sem hivatott dönteni. Ez mélyen megsértette a püspököt. Ahol csak tehetett visszavágott. Az egyik piarista atyát leparancsolta a szószékről, a nyilvánosság előtt, mondván: nem készült kellően a prédikációra. Az atya ebbe érthető módon belebetegedett (Pehm 170. 171).

Valójában azonban területi kérdéstről volt szó: a veszprémi várban, ahol a piaristák rendháza állott, a püspöknek minden talpalatnyi helyre szüksége lett volna. Ezért megkísérelt hozzájutni a piaristák ingatlanjához. Voltaképpen Bíró Márton életében nem alakított ki Veszprémben püspöki székhelyet. Sümegen érezte magát otthon. Veszprémbe már csak haló poraiban tért meg. Ettől függetlenül volt gondja a piaristák támogatásával. Sírja gondozását rájuk bízta (Pehm 171. 172).

Padányi Bíró Istvánt, unokaöccsét (†1791) a veszprémi piaristákra bizza (Pehm 402), majd Bécsben (ugyancsak piaristáknál és Nagyszombatban taníttattja. Nevelése 7.000 forint kiadást jelentett a püspöknek – Pehm 406.). A befektetés megérte: István táblabíra lett (Pehm, melléklet a XXVI. fejezethez; 400).

István 1754. szeptember 15-én védte meg tézisét Fabian Zankl piarista elnöklésével, Bécsben, Padányi Bíró Márton, veszprémi püspök „jelenlétében” („sub auspiciis”). Zankl Bíró Mártonnak szenteli a tételt a dedikációban kiemelve a püspök és az egész családja érdemeit. Nem hallgatja el Mária Terézia hozzájárulását sem, hogy végre megszabadultunk Arisztotelész szolgaságából – jobban mondva: Averoesz sötét rabságából, és elvezetett az igaz filozófiára, amelynek élharcosa Descartes (Renatus Cartesius: 1596-1650), aki egyébként a harmincéves háború folyamán (1618-1648) Magyarország területén is megfordult. A disputáció tárgya, tehát Descartes filozófiája. A disputáció egy példányát én is birtoklom. 1754-ben adták ki Bécsben Trattnernél. Descartesnek ez a szembeállítás Arisztotelésszel, illetve a jezsuitákkal – jellemző a jazenizmusra, amelyet Mária Terézia és a piaristák is támogattak. Nem tudhatjuk, hogy az egyébként ortodox Mária Teréziának még mindig lekötelezett püspök, hogyan reagált unokaöccse disputációjára, és Descartesnek s benne a módszertani székszisnek erre az apoteózisára? Itt most inkább az a lényeg, hogy a piaristák a feszült helyzet ellenére Padányi Bíró Mártonnak szentelnek egy vizsgatételt és meghívják, igaz a püspök unokaöccse disputációjára.

Befejezés

Padányi Bíró Márton sokat vitatott veszprémi püspök, a hitvitázó katolikus megújhódás (restauráció) kései, erélyes – hogy ne mondjuk – erőszakos alakja. Legelőször egyik művének horvát fordítása révén találkoztam vele. Neve elválaszthatatlan Franz Anton Maulbertsh nevével és a sümegi plébániatemplomtól. Neve megjelenik a tudományos nyilvánosság előtt, amiből látszik személye jelentős volta.

Padányi Bíró Márton egy sorsdöntő korszakban akarta megvédeni a katolikus hitet és Egyházat, a Rómához hű magyarság és egyházmegyéje egységét. A hibrid felvilágosodás és tolerancia is megtermette gyümölcsét: gondoljunk XVI. Lajos francia király és felesége Maria Antoinette sorsára, akinek a szép II. Józsefes „tolerancia”-allegóriát szentelték.

Források – Irodalom

Padányi Bíró Márton: *Compendiosa, genuina et sincera Relatio...* Győr, 1760.

Padányi Bíró Márton: *Lelket őriző látogatás.* Buda, 1747.

Jerolym Lipovcsich: *Dussu csuvájuche phogjenje...* Buda, 1750.

P. Fabianus Zankl: *Exegesis Meditationum de prima philosophia Renati des-Cartes.* Bécs, 1754.

Pehm József: *Padányi Bíró Márton veszprémi püspök élete és kora.* Zalaegerszeg, 1934.

Garas Klára: *Magyarországi festészet a XVIII. században.* Budapest, 1955.

Végvári Lajos: *A sümegi Maulbertsch freskók.* Budapest, 1958.

Jávor Anna-Lubomir Slaviček (szerkesztették): *Késő barokk impressziók.* Budapest, 2009.

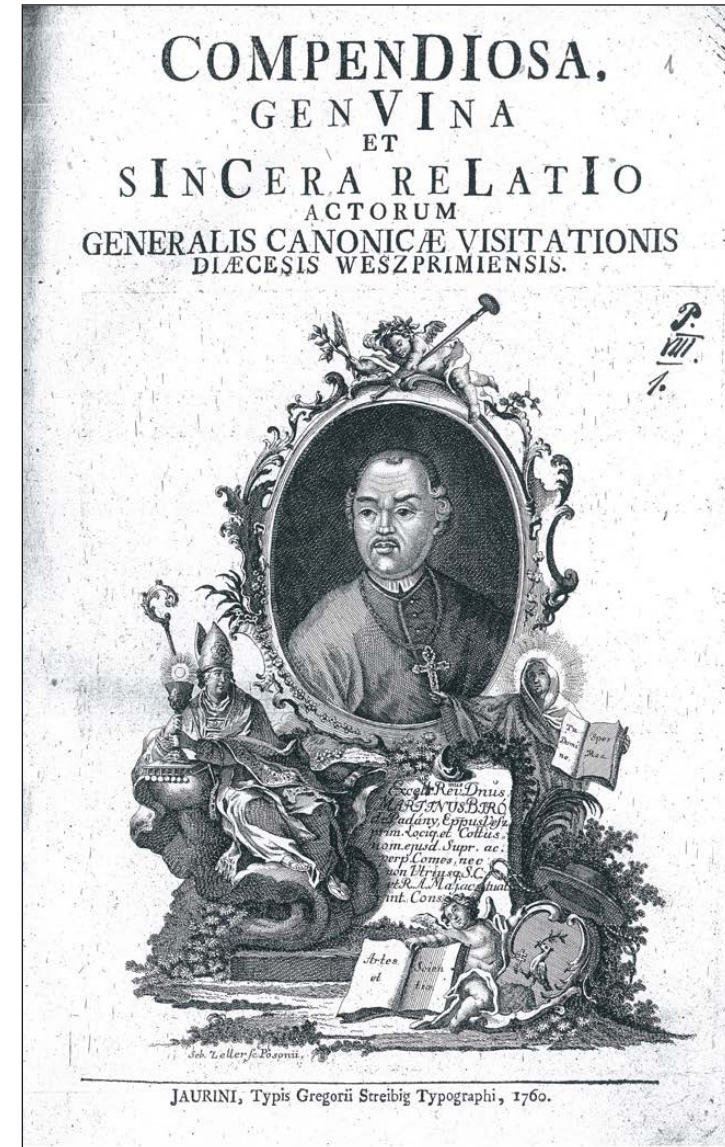
Szekerés István Gellért: *200 éves az Assisi Szent Klára templom Törökbecsén.* Óbecse, 2009.

Rokay Zoltán: *Szabadkán használatos 18. századi illir nyelvű lelkiségi könyvek.* In: *Magyar Sion.* Új folyam VI. (XLVIII.) évfolyam, 1. szám. 53-64. Esztergom-Pozsony (Bratislava), 2012. 1. És: *Pázmány Irodalmi Műhely* 3. Piliscsaba, 2012. II. -201-2014.

Zászkaliczky Zsuzsanna (szerk.): *A tolerancia évszázada.* Budapest-Érd, 2013.

Korhecz Papp Zsuzsanna: *Mesterek és művészek a Délvidéken a 18. században és a 19. század elején.* In: *Bácsország,* 2012/2.14.

Koppány Tibor: *Padányi Bíró Márton veszprémi püspök művész-és mes-terköre.* In: *Művészettörténeti értesítő.* 2014. (63. kötet) 1. szám, június. 39-66.

A Vizitációs-könyv címlapja
(a szerző tulajdona)

2

L E L K E T ^(a)
ŐRIZŐ LÁTOGATÁS,
Az-az:
 Menyei malasztokkal, irgalmaságokkal, és áldásokkal, az ötet dicsérőket, és tisztelőket Látogató, és fejedelmekre figyelmező egy Iftenségnek

HÁRMAS DITSÉRETE.
Avagy
 A' Szent Háromságnak, aítatós elmélkedések-ből, buzgó Fohászokodásokból, és lelki Énekek-ből őszve-foglaltatott, mennyből származott három tizedes

ANGYALI OLVASÓJA,
Mellyet
 MÉLTÓSÁGOS PADÁNYI
BIRÓ MÁRTON
 WESZPRÉMI PÜSPÖK,
 Szent Háromság Vasárnapján maga Welszprémi Anya-Templomában az Atyai Látogatásnak alkalmatosságával 1746-dik éfztendőben el-kezdvén, hogy azon Isteni szép Dicséret által az Iftennek dicsősége, és tisztelete inkább nevelkedgyék és terjedgyen, mindeneknek ugyan, de főképpen Pásztorosa alatt lévő Lelkeknek nagyobb lelki öröme, és vigasztalásokra, a' Szent Háromságról való bővebb magyarázattal, főkának kérésekkel erre indittatván, másodszor-is ki-nyomatattott.
 (a: Job. 10. 9. 12.)

Nyomatattott Budán, Verónika Nottensteinné özvegnél,
 1747-dik éfztendőben.

DUSSU CSUVAIUCHE
POHOGJENJE.
To jest:
 Oniu, koi na Nebeskih Darovih, Milofergju, i Milostimah fale, slave, i uzvistiu iedno Boxanstvo

TROSTRUKA SLAVA,
ili
 Prifvetoga Troistva iz Bogoljubnih Promisljanah, Uzdisanjah, i Pismicah sklopljena, na Nebu pocfeta, i na zemlju poslana od tri desetine

ANGJEOSKA KRUNICA,
Koiu
 Priuzviffeni, Prifvithi, i Pripoflovcani Gospodin, Gospodin

MARTIN BIRO DE PADANY
 VESPRIMSKI BISKUP,-
 U Nedilju Prifvetog Troistva, u svoioi Vesprimskoi Materi Cerkvi, u vrime Ocfinskog Pohogjenja godine 1746. iest zapocfeco, da po ovoi Boxanstvenoi fali, slava Bogu, i postenje veche naplodise, i rassiri, za sviu, alli navlastito pod njegovim Vladanjem, pribivaiuchih Duffah, veche utiffenje, i veselje, svechim Tomacfenjem Prifvetoga Troistva na molitve mlogih Pravovirnih u jeziku Macxarski na svitloft dana.

A fada
 Na primiloftvu Naredbu njihove Excellencie u jeziku Illiriski na Postenje Prifvetog Troistva prineseno, i u tri dijla razdiljeno isto Duffu csuvaiuche Pohogjenje.

Pò O. Fra IEROLYMU LIPOVCSICHU,
 Iz POXEGE,
 Reda S. O. Franceska Male Brache od obsluxeja Provincie Sreberno-Bofanske, Bogoslovcu Generalome u Gradu Budimu.
 Svima katikò Xupnikom, Duffah Pafsirom, toliko podloxnim vucama njihovim vele koriftno.

Tlacfena u Budimu, kod Veronike Nottensteinin, Vdovica, 1750.

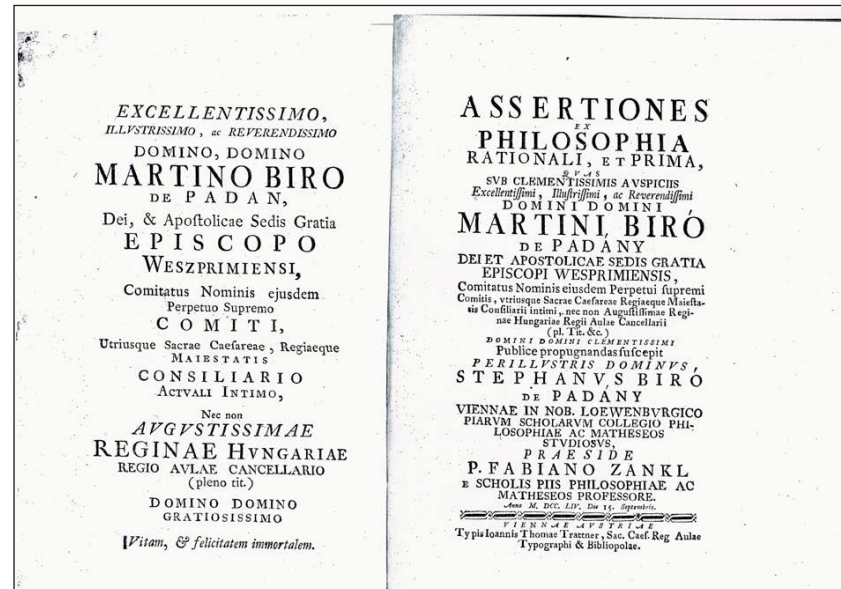
*A lelkeket őriző látogatás
 illír fordításának címlapja*

Az Enchiridon és annak dedikációja
(a szerző tulajdona)

A tolerancia allegóriája

Padányi Biró István tételfüzetének dedikációja és címlapja
(a szerző tulajdona)

Aradi László

„Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre!”

A krisztusi önátadás megvalósulása a Szentmise felajánlási szertartásában

1. A felajánlás szertartásának helye a szentmise liturgiájában

A szentmise szertartása a legkorábbi időktől két jól elkülöníthető részre tagolódott. Napjainkban az „ige liturgiája” és az „eucharisztia liturgiája” elnevezések használatosak e két szakasz megnevezésére, a II. Vatikáni Zsinatig pedig szokás volt „hittanulók” és „hívók miséjéről” beszélni. Utóbbi terminológia egészen a mai liturgikus formák kialakulásának kezdetéig, az ősegyházra vezethető vissza, amikor a keresztségre készülő katekumeneknek az Isten igéjének meghallgatása után el kellett hagyniuk az ünneplés helyszínét, hiszen az eucharisztikus titkokban csak a megkereszteltek vehettek részt.¹ A szentmise ünneplésének ez a második része szintén több részre tagolható. Az eucharisztikus imát, vagy más szóval a szentmise kánonját megelőző rész a felajánlás, vagy más néven az *offertorium*, vagy a legújabb megnevezéssel *élve praeparatio donorum*, az adományok előkészítése.

2. A felajánlás szertartásának alapvető tartalma és jelentése

2.1. „Kétféle felajánlás” a szentmisében

Mindjárt vizsgálódásunk elején ki kell térnünk egy olyan kérdésre, amely a legutóbbi időkig számos vitát szült, és amelynek megnyugtató magyarázata máig nem történt meg széles körben. Ezt a kérdést a következőképpen fogalmazhatjuk meg: *Hogyan függ össze egymással az áldozati adományok felajánlása és az eucharisztikus imában történő felajánlás mozzanata?* Vagy másképpen: *Nevezhető-e az adományok előkészítése felajánlásnak és áldozati gesztusnak, és ha annak nevezhető, hogyan lehet ezt helyesen értelmezni?*

¹ Vö. JOSEF A. JUNGSMANN: *A szentmise*, Prugg Verlag, Eisenstadt, 1977, 183.

Tertullianus és *Cyprianus* már a 2. században használta az *áldozat* szót azokra az adományokra vonatkozóan, amelyet a hívők az Eucharisztia ünneplésére magukkal hoztak.² *Lyoni Iræneus* pedig így ír az *Eretnekek ellen* című művében: „Ezt a tiszta áldozatot egyedül az Egyház ajánlja föl a Teremtőnek, az ő teremtéséből hálaadással ajánlva föl neki.”³ Ez a felajánlás azonban soha nem állt önmagában, elszigetelten Krisztus áldozatának ünneplésétől, amelynek helye az eucharisztikus imában van. Hogy ezt megérthessük, szükséges, hogy egyszer és mindenkorra elfelejtkezzünk arról, hogy a szentmisét egymástól elszigetelt részekből, „darabokból” álló kompozíciónak tekintjük. A felajánlás szertartásának kezdetétől egészen az eucharisztikus ima felajánlási részéig egyetlen, fokozatosan kibontakozó és egyre emelkedő intenzitású folyamat játszódik le. Ennek a folyamatnak a kiindulópontja a közösség adományainak átadása és felajánlása. Valójában ez már a második lépés, hiszen mindaz, amit a hívő nép az oltárhoz visz, eleve Istentől kapott ajándék, mi csupán azért adhatjuk azokat vissza neki, mert ő egyszer átadta azokat nekünk. Ezek az adományok – bármiféleképpen legyenek is – jelképezik mindazt, ami világunkban található, és amivel az ember Isten rendeléséből rendelkezik. A kenyérben és borban – valamint az ezekhez kapcsolódó egyéb adományokban – szimbolikus értelemben Isten elé visszük egész életünket, örömeinket és féltelmeinket, vágyainkat és hálaadásunkat, környezetünket és kapcsolatainkat. Ez a gondolat már *Szent Ágostonnál* megjelenik, aki így fogalmaz: „abban, amit feláldoz, önmaga áldoztatik föl.”⁴

Ám mindez *csak és kizárólag* azért történik, hogy ez a felajánlás összekapcsolódjon Krisztus áldozati aktusával. A lényegét tehát így foglalhatjuk össze: „a kenyér és bor felajánlása a konsekráció előtt [...] csupán előkészítés. A tulajdonképpeni áldozat tulajdonképpeni felajánlása csak a konsekráció után történhet.”⁵ Ahogyan a *Sacramentum Caritatis* is megfogalmazza: „az oltárhoz vitt kenyérben és borban Krisztus az egész teremtést átveszi, hogy átformálja és bemutassa az Atyának.”⁶ Az egyes emberek – és végső soron az Egyház – felajánlása tehát nem önmagában áll. A felajánlás szertartásának legfontosabb célja és lényegét adó értelme, hogy a teremtett világ egésze bekapcsolódjon abba a felajánlásba, amelyet Krisztus vitt végbe és visz végbe folyamatosan az

2 Vö. MICHAEL KUNZLER: *Az Egyház liturgiája*, AMATECA 10., Agapé, Szeged, 2005, 287.

3 IRENÁUS VON LYON: *Adversus hæreses*, Fontes Christiani, 8/4., Herder, Freiburg – Basel – Wien – Barcelona – Rom – New York, é. n., 145.

4 AURELIUS AUGUSTINUS: *De civitate Dei. Libri I-X.*, Corpus Christianorum, 47., Brepols, Turnhout, 1955, 279.

5 KERESZTY RÓKUS OCIST: *A Bárány menyegzője*, Szent István Társulat, Budapest, 2008, 171.

6 XVI. BENEDEK: *Sacramentum Caritatis*, Szent István Társulat, Budapest, 2007, 53.

ő Misztikus Testével együtt.⁷ Ez az értelme annak az előreutalásnak is, amely megtalálható mind a kenyér, mind a bor felajánlásának imádságában, azok záró motívumaként: „ebből lesz számunkra az élet kenyere / a lélek itala”.

Krisztus áldozata és az egyes emberek, vagy más szóval az „Egyház áldozata” lényegileg és elválaszthatatlanul összetartoznak. A Katekizmus megfogalmazásában:

„Az Egyház, mely Krisztus teste, részt vesz Fejének áldozatában. Ővele teljes egészében áldozat lesz. Kapcsolódik az Ő minden emberért történő közbenjárásához az Atyánál. Az Eucharisziában Krisztus áldozata az Ő teste tagjainak áldozata is lesz. A hívők élete, dicsérete, fájdalma, imádsága és munkája egyesül Krisztus életével, dicséretével, fájdalmával, imádságával és munkájával és az Ő teljes odaadásával; és ezáltal új értéket nyer. Krisztus oltáron jelenlévő áldozata minden keresztyén nemzedéknek megadja a lehetőséget, hogy egyesüljön az Ő áldozatával.” (KEK 1368)

Kereszty Rókus azonban rávilágít az Egyház és Krisztus áldozata összetartozásnak egy másik jellemzőjére is:

„a földön egyedül az ember képes arra a szabad elhatározásra, hogy önmagát mindenével, sőt az egész teremtett világgal együtt Istennek adja. Ám ha Isten magára hagyja, saját erejéből ezt képtelen megtenni. S ha meg is tehetné, áldozata Isten felségéhez és végtelen szeretetéhez mérten nem volna tökéletes áldozat.” (KEK 1368)

Az egyes emberek áldozatait tehát semmilyen mértékben sem választhatóak el Krisztus áldozatától. Az Egyház felajánlása csak és kizárólag akkor ér valamit, az egyén önátadásának csak akkor van értelme, ha Krisztus áldozatának és önfeláldozásának vonatkozásában cselekszik. Ez adja az értelmét minden önfeláldozásnak és felajánlásnak. Egyedül úgy adhatjuk át önmagunkat az Atyának, ahogyan Krisztus tette. Egyedül vele együtt, rá tekintve vagyunk képesek úgy cselekedni, ahogyan az Atyának kedves. Ez történik meg akkor, amikor „szentmisére hozott ajándékaink [...] a konsekráció révén Krisztus önmagát Atyjának szentelő áldozatává válnak.”⁸

2.2. A gondolat és a szándék tudatossága

Összefoglalva az eddigieket elmondhatjuk, hogy a felajánlás szertartásának középpontjában az önátadás megnyilvánulása áll: önmagunk és mindenünk felajánlása az Atyának, miközben Krisztusra és az ő áldozatára tekintünk előre. Mindebből egy olyan következtetést vonhatunk le, amely alapvetően meg kell, hogy határozza a hívő ember hozzáállását a felajánlás szertartásá-

7 Vö. JOSEF A. JUNGSMANN: *A szentmise*, i. m., 121.

8 KERESZTY RÓKUS OCIST: *A Bárány menyegzője*, i. m., 172.

hoz – természetesen a fentiekben említett kontextusba állítva a szentmisének ezt a részét. A felajánlaskor a felajánló személy nem lehet passzív, hiszen akkor részéről *nem történik meg a felajánlás*. Ebből az következik, hogy aki nincs tisztában a felajánlás szerepével és tartalmával, az nem képes arra, hogy Krisztushoz kapcsolódva részesüljön az ő „érületében” (vö. Fil, 2,5), amely a liturgia és az abba való bekapcsolódás legfőbb célja volna.

Megállapíthatjuk tehát, hogy aki nem veszi ki részét teljes tudatossággal a felajánlásból a saját szintjén, az csupán passzív szemlélője lesz a szentmise szimbólumainak, ám azok megértésére nem fog tudni eljutni. Nem lesz képes részesülni abban az ajándékban – abban a találkozásban –, amelyet a liturgia által Isten akar számára átadni. A felajánlás tudatos átélésének jelentőségét erősíti meg a Katolikus Egyház Katekizmusa is, amikor így ír: „Miként az egész keresztény élet, az erkölcsi élet is az eucharisztikus áldozatban találja meg a maga forrását és csúcát.” (KEK 2031) Ezt támasztja alá *Parsch* is, amikor így ír: „Minden áldozat értékét a gondolat és a szándék (intentio) adja meg. Áldozatunk leglelkét is önmagunk átadásában találjuk.”⁹

„*Gondolat és szándék*”. Ezek tevékeny, aktív kompetenciák, szükséges hozzájuk a személy tudatossága. Minderre már a múlt században felhívták a figyelmet a liturgia iránt elkötelezett teológusok, megalkotva azt a fogalmat, amely a II. Vatikáni Zsinat utáni megújulás egyik legtöbbet emlegetett kifejezésévé vált: „*participatio actiosa*”, „*tevékeny részvétel*”. Megfigyelhető azonban az a sajnálatos tény – nem annyira az elméleti teológia, mint inkább a sokszor hibás lekipásztori és liturgikus gyakorlat mutat rá erre leginkább –, hogy ennek a fogalomnak a jelentése napjainkra sem vált teljesen egyértelművé. Ezt a megállapítást teszi egyébként a 2005. októberében üléselő Püspöki Szinódus is.¹⁰ Behatóan kell tehát foglalkoznunk azzal, mit is takar valójában a „tevékenység” e fogalomban, ha azt szeretnénk, hogy a felajánlás szertartását a rá nehezedő és valódi értelmét elfedő rétegektől megszabadítva szemlélhessük.

3. A „tevékeny részvétel” mibenléte

3.1. A fogalom megjelenése az Egyház hivatalos tanításában

Az *actiosa participatio* kifejezést és annak autentikus értelmezését mind pápai, mind pedig zsinati megnyilatkozásokban megtalálhatjuk. A fogalom legelőször *X. Piusz pápa Tra le sollecitudini (Inter sollicitudines)* kezdetű

9 PARSCH PIUS: *A szentmise magyarázata a liturgikus megújulás szellemében*, Szociális Missziótársulat, Budapest, 1937, 155.

10 Vö. XVI. BENEDEK: *Sacramentum Caritatis*, i. m., 57.

motu propriojában jelenik meg. A szent pápa többször is kihangsúlyozta a szentmisén való tudatos részvétel fontosságát. Tőle származik az ismert mondas is: „Ne a misén imádkozz, hanem magát a misét.”¹¹

A *Mediator Dei* című körlevél vonatkozó részeit áttekintve nem maradhat bennünk kétség, hogy a liturgia tevékeny, tudatos ünneplésének szükségességéről nem csupán a II. Vatikáni Zsinat, hanem már az azt megelőző korok Tanítóhivatala is meg volt győződve. *XII. Piusz pápa* körlevelének ide vonatkozó részlete a *Filippi levél 2. fejezetének 5. szakaszát*¹² állítja mondanivalójának középpontjába. Ebből a „*krisztusi érületből*” kiindulva hívja fel a figyelmet a lehetséges hibákra – „nem unottan, hanyagul és szórakozottan kell benne [ti. a szentmiseáldozatban] résztvenniük [sic!]” (MD 78) –, majd megfogalmazza a kívánatos magatartást és lelkületet: „Legyünk mi is vele együtt áldozattá oly módon, hogy megtagadjuk magunkat [...], hogy misztikus módon haljunk meg mi is a kereszten.” (MD 79)

Ugyanez a gondolat megtalálható a II. Vatikáni Zsinat *Sacrosanctum Concilium* kezdetű liturgikus konstitúciójában is, ahol a következőket olvashatjuk:

„[...] a hívek ne csak mint kívülállók vagy mint néma szemlélők legyenek jelen a hitnek ezen misztériumán, hanem azt a szertartásokon és imádságokon keresztül jól megértve, a szent cselekményben tudatosan, áhítattal és tevékenyen vegyenek részt; [...] a szeplőtelen áldozatot nemcsak a pap keze által, hanem vele együtt fölajánlva tanulják meg önmagukat fölajánlani.” (SC 48)

Témánk szempontjából az utolsó sorok a legfontosabbak, amelyekben arról az áldozati lelkületről van szó, amelyre fentebb már érintőlegesen kitértünk.

3.2. Az „tevékenység” és a külső forma kapcsolatának félreértelmezési lehetőségei

Láthatjuk tehát, hogy a „tevékeny részvétel” egyáltalán nem a külső formák tarkaságát és túlbujánzását jelenti, hanem egy benső hangoltságot, az akarat, az értelem és az érzület ráirányítását Krisztus személyére és az ő áldozatkész önátadására.¹³ A külső formák természetesen segíthetnek ennek az érzületnek a kialakításában, ám a lényegét mégsem ezek adják.

Napjainkra jellemző két szélsőséges felfogásmód, amely alapvetően félreérti a rítus és a belső tartalom kapcsolatát, túlzottan az egyik vagy éppen a

11 Vö. ALÁCSI ERVIN JÁNOS FSSP: A hívek aktív részvételéről a Szentmisén. Rövid történeti és tartalmi áttekintés, *Miles Christi* 9 (2007/1), 67.

12 „Ugyanazt az érzületet ápoljátok magatokban, amely Krisztus Jézusban is megvolt.”

13 Vö. ALÁCSI ERVIN JÁNOS FSSP: A hívek aktív részvételéről a Szentmisén. Rövid történeti és tartalmi áttekintés, i. m., 68-69.

másik elemre téve a hangsúlyt. Az egyik ilyen véglet a hívő nép teljes kizárása a felajánlási szertartás formai-rituális részéből. Ez a mentalitás a karoling kortól kezdve az egyre inkább „klerikalizálódó” liturgia következményeként nehezedik – sok esetben napjainkig – liturgikus gyakorlatunkra. A pap, mint az áldozat bemutatója – aki a szó szoros értelmében egyedül végez tényleges papi tevékenységet – egymaga végzi a szertartás formai elemeit, a hívek pedig egyéni imádságukkal, gondolatviláguk ráhangolásával, érzületükkel csatlakoznak hozzá, ám külsődleges aktusok végzése nélkül. Ezen a ponton fel kell hívnunk a figyelmet egy veszélyre, miszerint hibát követnénk el, ha ezt a szemléletmódot a 20. század liturgikus reformjai előtti gyakorlat egészére vonatkoztatnánk. Alácsi Ervin kimerítően ír erről a problémakörrel, kifejtve, hogy az V. Piusz *Misekönyve* szerint végzett szentmise ugyanúgy alkalmas az aktív részvételre, mint a VI. Pál *Misekönyve* szerinti, csak éppen más megközelítésben, más hangsúlyokkal.¹⁴

A másik véglet képviselői, akik a „tevékeny részvételt” a nyüzsgésben és az aktusok túlburjánzásában kívánják megélni, megint csak félreértik forma és tartalom egyensúlyát. A liturgikus formákat belső tartalmuktól elválasztva, csupán „tevékenységként” élük meg, aktivitásuk tartalma azonban legtöbbször hibás: saját tevékenységük öncéllá válik, önmaguk kerülnek a cselekmény középpontjába, és ennek a cselekvésnek a lényege már nem egy mélyebb tartalom kifejezése lesz, hanem csupán *maga a cselekvés*. Joseph Ratzinger *A liturgia szelleme* című művében ezt a következőképpen fogalmazza meg:

„[a szó külsődleges jelentéséből] valamilyen általános cselekvés szükségességét vezették le, mintha a lehető legtöbbnek a lehető leggyakrabban kellene mindenki számára láthatóan akcióba lépni. A részvétel (vagy akár »részesedés«) szó azonban egy olyan *főcselekményre* [kiemelés tőlem – A. L.] utal, melyben mindenkinek részesednie kell.”¹⁵

A fentiekben megvizsgáltuk, miben is áll az a fajta „tevékeny részvétel”, amely által a felajánlás gesztusa valóban megtelhet azzal a tudatos gondolattal és szándékkal, amely által képes eljuttatni a benne részt vevőt a liturgikus forma által kifejezett mélyebb valóság megélésére. Térjünk most vissza ennek a belső tartalomnak – az önátadás aspektusának – behatóbb vizsgálatára.

14 VÖ. ALÁCSI ERVIN JÁNOS FSSP: A hívek aktív részvételéről a Szentmisén. Rövid történeti és tartalmi áttekintés, i. m., 66-77.

15 JOSEPH RATZINGER: *A liturgia szelleme*, Szent István Társulat, Budapest, 2002, 154.

4. A felajánlás szertartásának középpontja: önmagunk átadása az Atyának

4.1. Az önátadás gyökerei emberségünkben

Az ember fogékony Istenre, *capax Dei*. Életének az értelme nem önmagában rejlik, hanem túlmutat saját szükségletein és vágyain. A pszichológia megállapítja, hogy az ember, amíg szükségleteinek kielégítésében keresi önmaga kiteljesedését, szükségszerűen kudarcot vall. Victor E. Frankl logoterápiájának középponti gondolata: „az embernek önmagán túl kell keresnie ahhoz, hogy önmagát megtalálja”¹⁶. Az ember életének teljességet adó értelme tehát nem önmagunk birtoklásában rejlik, hanem éppen ellenkezőleg: önmagunk átadásában, egyetlen szóval mondván: az *önátadásban*.

A bűn által megsebzett ember számára alapvető nehézséget jelent ennek az igazságnak a felismerése, és még inkább a megélése a gyakorlatban. A Krisztus-misztérium azonban egyértelműen rávilágít arra, hogy „a tökéletesség útja a kereszten át vezet. Nincs életszentség lemondás és lelki harc nélkül” (KEK 2015). Az önátadás tehát nem csupán járulékos elem az ember és az Isten kapcsolatában, hanem annak *középpontjában* áll. „Isten nem az érzéseidet, ajándékaidat akarja, Isten téged akar. Egész magadat.”¹⁷ A felajánlásban ez a magatartás valósul meg szimbolikus formában, a rítus formai elemei által és azokon keresztül.

Itt azonban újra ki kell térnünk arra a „kettősségre”, amelyet a „felajánlás” kifejezés kapcsán a felajánlás áldozati szempontját illetően már megvizsgáltunk. Tudniillik, hogy az Egyház áldozata nem áll egymagában, hanem szorosán összekapcsolódik Krisztus egyéni és személyes áldozatával. Megállapítottuk, hogy az emberi önátadás mit sem ér anélkül, hogy valamilyen módon össze ne kapcsolódna Krisztus önátadásával. A felajánlott adományok tehát közvetítő elemek, amelyek által kifejeződik a felajánló személy készsége abban az irányban, hogy a saját életében, a saját áldozataival olyan módon próbál viselkedni, olyan magatartás szeretne tanúsítani, amely Jézus Krisztust jellemezte, amikor szeretetből önként átadta magát az Atyának. Jungmann megfogalmazásában az adományok felajánlása közben tanúsított önátadás által a hívek „rész tartoznak venni Krisztus áldozatában és önátadásában”¹⁸.

Ennek az önátadásnak tehát nem az ember és az ő saját erőfeszítése áll a középpontjában. A krisztushívő a felajánlás gesztusa által azt fejezi ki, hogy nem csupán önmagát, nem csupán saját „tulajdonában” lévő javait, nem csupán a rá

16 SZÉKELY JÁNOS: Önmegvalósítás vagy önmagunk elvesztése? in Tözsér Endre (szerk.): *Önmegvalósítás keresztény szemmel*, Új Ember Kiadó, Budapest, 2006, 26.

17 PARSCH PIUS: *A szentmise magyarázata a liturgikus megújulás szellemében*, i. m., 142.

18 JOSEF A. JUNGSMANN: *A szentmise*, i. m., 258.

bízott teremtett valóságot akarja átadni Teremtő Urának, hanem még arról is lemond, hogy mindezt a megnyilvánulást saját erejének folytán megvalósuló műnek tartsa. Így cselekvésének értelmet adó lényege nem az lesz, hogy *ki* cselekszik és hogy *mit* tesz, hanem hogy *miért*, *mi célból* teszi. A cél pedig megint csak önmagán kívül helyezkedik el: ez a cél maga a Szentháromság, hogy az ember bekapcsolódhasson Isten háromságos életébe. A felajánlaskor megnyilvánuló önátadás legfontosabb jellemzője végső soron nem más, mint hogy Isten iránti szeretetből történik.

Elmondhatjuk tehát, hogy a felajánlás szertartása alkalmat ad arra, hogy a benne részt vevő embert közelebb juttassa életének középpontjához, annak kiteljesedéséhez. Ez a szimbólum akkor válik teljessé, amikor a konszekrációban a kenyér és a bor színei mellett ez az emberi önátadás is „konszekrálódik” és elnyeri teljességét az önmagát tökéletesen az Atyának átadó Krisztus áldozati lelkületéhez kapcsolódva.

4.2. Az Egyház áldozatának megvalósulása a megváltott ember önátadásában és a teremtett világ felajánlásában

4.2.1. Egyéni önátadásunk és az Egyház felajánlásának viszonya

Mind a krisztológia, mind pedig a rá épülő antropológiai felfogás egyik alapállítása, hogy a keresztény ember önmagára és megnyilvánulásaira kizárólag Krisztussal relációban, vele összefüggésben tekinthet.¹⁹ A felajánlásban önmagát Istennek ajándékozó személlyel kapcsolatban ezért tűnik helyesnek a „*megváltott emberről*” beszélni. Ezt a kifejezést arra az önmagára valamint a kinyilatkoztató Istenre és az ő cselekvésére reflektáló személyre vonatkozatom, aki tudatosítja magában Istenhez tartozását, valamint azt, hogy ez az Istenhez tartozás Jézus Krisztus személyén keresztül és a benne megnyilvánuló, üdvösséget ajándékozó önfeláldozó szeretetben jön létre és áll fenn.

Az önmagát ajándékozó ember azonban soha nem állhat önmagában, felajánlása nem egyéni cselekvés, hanem az mindig az Egyház közösségében történik. Ezt a közösség-felfogást el kell választanunk attól a gondolatától, hogy a közösséget pusztán az együttlét hozza létre azáltal, hogy a benne részt vevők együttesen *tesznek valamit* – ez esetben együtt ajánlják fel adományaikat. Nem az együttléti cselekvés tehát a közösség létrehozó elve, hanem a cselekvők mélyebb szintű összetartozása.²⁰ Az ekkleziológiai dimenzió – a Misztikus Test tagjainak összetartozása egymással és a fővel – szinte lehetetlenné teszi, hogy egyéni adományokról

19 Vö. HANS KESSLER: Krisztológia, in Theodor Schneider (szerk.): *A dogmatika kézikönyve*, I. kötet, Vigilia, Budapest, 1997, 468-470.

20 Vö. MICHAEL KUNZLER: *Az Egyház liturgiája*, i. m., 252.

beszéljünk. Megtehetnénk ezt, ha a felajánlás „tárgyát” a kenyér és a bor anyagi valósága képeznék csupán. Ám a lényeg – mint azt fentebb már megállapítottuk – egyáltalán nem ezekben a tárgyakban rejlik, azok csupán hordozói egy mélyebb valóságnak: a felajánló személyek önátadásának kifejezői. A Misztikus Test tagjainak és felajánlott adományainak összekapcsolódása – bár csúcspontját és teljes kibomlását akkor éri el – végső soron nem csupán Krisztus áldozati aktusának jelenvalóvá tételekor – tehát az eucharisztikus imádság felajánlásában – valósul meg, hanem az már *eleve adott*.²¹ Így lesz az „egyéni felajánlások” összessége egyúttal eleve az egész Egyház felajánlása is. Ezt a gondolatot fejezi ki többek között az évközi 24. vasárnap felajánló könyörgése is: „Fogadd kegyesen könyörgéseinket, Istenünk, és vedd szívesen híveid áldozati adományait, hogy amit most neved dicsőségére egyenként felajánlottunk, mindnyájunk üdvösségére váljék.”²²

A Misztikus Test tagjai ilyen módon közös áldozati adományt képeznek Isten előtt, ám ez a felajánlás teljessé csak a Fő, Krisztus áldozati cselekvése által válik, nélküle csonka. Helyesebb tehát, ha a szentmise áldozati aktusa folyamatának szereplői kapcsán – az adományok előkészítését és az eucharisztikus áldozat felajánlását egyaránt ide értve – nem *egyéni áldozatokról* és *Krisztus áldozatáról*, hanem az *Egyház áldozatáról* és *Krisztus áldozatáról* beszélünk, azt is ideértve, hogy a keresztáldozat szentmisében történő jelenvalóvá tétele által ez a két pólus összekapcsolódik, és *egygyé lesz*, mint ahogyan a Misztikus Test tagjai egyetlen valóságot alkotnak a Fővel, Krisztussal, mivel ugyanazon önátadó szeretet „érzülete” tölti el őket.

Ide tartozik azonban még egy fontos tényező, amelyről eddig ugyan nem esett szó, ám amelynek legalább érintőleges tárgyalása témánk szempontjából nélkülözhetetlen: a szentáldozás, a *communio* mozzanatának helye az eddig kifejtett folyamatban. Itt lesz ugyanis teljessé – immáron „mindkét oldalról” – az az egység, amely csúcspontját és kiteljesedését Isten oldaláról ugyan a konszekrációban és Krisztus áldozatának felajánlásában éri el, ám amelyben az ember és világa valójában a szentáldozás során kapcsolódik bele a maga teljességében. Ha ezt a folyamatot átgondoljuk, az adományok előkészítése, a felajánlás szertartása olyan kontextusba kerül, amely még inkább megvilágítja annak jelentőségét és mondanivalóját.

4.2.2. Önátadás – átváltoztatás – részesülés

A felajánlási adományok szimbolikájának tárgyalásakor kifejtettük már, hogy azok legmélyebb jelentése abban áll, hogy a felajánló személyt és az ő önátadását jelképezik, hordozzák. Arra is kitértünk, hogy ezek az adományok és az

21 Vö. MICHAEL KUNZLER: *Az Egyház liturgiája*, i. m., 211-212.

22 *Misekönyv*, Szent István Társulat, Budapest, 1991, 350.

általuk jelképezett személyek miképpen kapcsolódnak Krisztushoz és az ő áldozatához az eucharisztikus imádságban. Egy folyamatról van szó, amely nem bontható részekre, hanem egyre inkább kibomlik, egyre mélyebb szinten vonja magába a valóság egészét, mint ahogyan Krisztus is egyesíti a mindenséget az Atyának adott önmagában. A folyamat azonban nem ér véget ezzel. „Kétségtelen, az Eucharishtiában akkor részeseünk teljesen, amikor személyesen az oltárhoz járulunk szentáldozáshoz.”²³ – írja a *Sacramentum Caritatis*, fenntartva természetesen a Trienti Zsinat tanítását azzal kapcsolatban, ha valaki nem járul, vagy éppen nem járulhat szentáldozáshoz a szentmisén. (vö. DH 1753, 1758)

Lássuk most konkrét formában, hogyan is egészíti ki és világítja meg a szentáldozás mozzanata a felajánlás szertartásának mondanivalóját. Pius Parsch megfogalmazása iránymutató lehet számunkra ezzel kapcsolatban:

„A felajánlási körmenetben még egy szép gondolatot látunk elrejtve. A keresztény, aki kenyeret és bort hozott az oltárra, megkapta áldozáskor ugyanazt a kenyeret és bort, de megistenítve, Krisztus testévé és vérévé változtatva. Értjük-e ezt a szimbolumot [sic!]? A kenyér és bor az ajándékozó személyét jelenti: tehát az anyagi ember jön a szentáldozatra s a Krisztussá változott tér haza. [...] A felajánlási körmenet és szentáldozás kézzel foghatóan bizonyították, hogy a szent Eucharisztia által »Krisztus istenségének részesei leszünk.«”²⁴

Mindebből nyilvánvalóvá válhat, hogy a felajánlás és a szentáldozás egyazon folyamat kiindulási- és végpontját képezik. Az az önátadó lelkület, amely kifejeződik az adományok – és általuk önmagunk – felajánlásában, a szentáldozás, a *communio* által nyer értelmet és célt, a kettő között végbemenő eucharisztikus áldozat által:

„Krisztus megjeleníti áldozatos halálát az áldozati cselekményben, az átváltoztatásban, de ez nem lenne elég: nekünk is vele meg kell halnunk, és vele fel kell támadnunk: ez történik az offertoriumban és az áldozásban.”²⁵

Így előttünk áll immáron az a teljes folyamat, amelynek a felajánlás szertartása a kezdetét és előkészítését képezi, és amely folyamat nélkül nem volna érthető és értelmezhető az adományok előkészítése és felajánlása sem.

4.2.3. Önátadásunk tényleges megvalósulása

Az egész szentmise elsődleges célja és rendeltetése abban áll, hogy általa Krisztus önmagával egyesítse a benne részt vevőket, belekapcsolva az ő

23 XVI. BENEDEK: *Sacramentum Caritatis*, i. m., 61.

24 PARSCH PIUS: *A szentmise magyarázata a liturgikus megújulás szellemében*, i. m., 144.

25 PARSCH PIUS: *A szentmise magyarázata a liturgikus megújulás szellemében*, i. m., 143.

„szeretetteljes önátadásának dinamizmusába”²⁶. A fentebbiekből az is látható, hogy aki nem veszi figyelembe ezt az aspektust, az a szentmisén való hiteles részvételre is alapvetően képtelen, hiszen figyelmen kívül hagyja annak lényegi mondanivalóját. A megfelelő és gyümölcsöző részvételre csak az lehet képes, aki meg tudja látni a kapcsolatot a felajánlás szertartásnak e mély és összetett, emberségünk és istenkapcsolatunk alapjait érintő belső tartalom, valamint a rituális-formai elemek között. Világosabban kell tehát látnunk a felajánlás szertartásán belül – és természetesen a szentmise folyamatának más szakaszain belül is – ezt az összefüggést ahhoz, hogy a liturgia elérje célját: a rítus által eljuthassunk és belekapcsolódhassunk a teljes Istennek adottság krisztusi „érzületére” (vö. Fil 2,5), amely „az eucharisztikus ünneplés cél- és csúcspontja és legfontosabb értelme”²⁷.

26 FRANZ-JOSEF NOCKE: Részletes szentségtan, in Theodor Schneider (szerk.): *A dogmatika kézikönyve*, 2. kötet, Vigilia, Budapest, 1997, 310.

27 FRANZ-JOSEF NOCKE: Részletes szentségtan, i. m., 312.

Mihalovics Árpád

Analyse linguistique d'une méditation du pape Jean-Paul II

On a beaucoup dit sur la relation du pape Jean-Paul II aux jeunes. Si le charisme personnel du pape a compté, c'est aussi et avant tout la clarté et la profondeur de ses discours qui expliquent la qualité de la relation nouée au fil des ans entre les jeunes et lui. Chaque année, à l'occasion de la Journée mondiale de la jeunesse (JMJ), le pape Jean-Paul II adressait un message aux jeunes du monde. Le pape a profité de l'occasion des JMJ pour encourager les jeunes à réfléchir sur le sens de leur vie et sur le besoin d'enrichissement au travers d'un rapport plus intime à Dieu. Les sujets de ces discours sont: (1) Reconnaître Dieu en tant que notre source d'amour véritable. (2) Révéler cet amour envers nous en la personne du Christ. (3) Montrer notre engagement envers Dieu en l'aimant, et en aimant nos frères et sœurs. (L'engagement dans la société.)

Notre article vise à faire l'analyse linguistique d'un discours papal, notamment celle de la méditation du pape Jean-Paul II, prononcée au Champs de Mars, à Paris, le jeudi 21 août 1997, à l'occasion de la XIIe Journée mondiale de la jeunesse.

1. Notions préliminaires

Avant de commencer notre analyse, il nous paraît utile d'aborder quelques questions de caractère terminologique concernant *la méditation*, *le discours*, *le langage théologique* et *le langage religieux*.

Le terme *méditation* (du latin *meditatio*) désigne une pratique mentale et spirituelle. En psychologie, *la méditation* est une action de penser avec une grande concentration d'esprit pour approfondir sa réflexion. La pensée réfléchie est concentrée sur un sujet particulier. En religion, *la méditation* est un exercice spirituel préparant à la contemplation. *La méditation* désigne alors un fervent recueillement, synonyme de prière. *La méditation* est au cœur de la pratique du

christianisme, où on en distingue plusieurs formes, p.ex. l'oraison silencieuse, les exercices spirituels, la *lectio divina*. *La méditation chrétienne* peut être pratiquée individuellement mais également en communautés. *La méditation* est un des signes distinctifs des adorateurs fidèles. La Bible encourage également les chrétiens à méditer sur leurs responsabilités (1 Timothée 4, 15-16). Ce que nous faisons et disons peut effectivement avoir une profonde influence sur autrui.

Le deuxième terme étudié est *le discours*. „Notion qui était déjà en usage dans la philosophie classique où, à la connaissance *discursive*, par enchaînement de raisons, on opposait la connaissance *intuitive*. Sa valeur était alors assez proche de celle du *logos* grec. En linguistique, cette notion, mise en avant par G. Guillaume, a connu un essor fulgurant avec le déclin du structuralisme et la montée des courants pragmatiques.” (P. Charaudeau – D. Maingueneau 2002, 185) Dans leur excellent Dictionnaire d'Analyse du Discours, les deux linguistes-pragmaticiens, P. Charaudeau et D. Maingueneau démontrent qu'en linguistique *le Discours* entre dans une série d'oppositions classiques; en particulier: discours vs phrase, discours vs langue, discours vs texte, discours vs énoncé, discours vs récit. Ces linguistes soulignent les traits caractéristiques du *discours*: (1) Le discours suppose une organisation transphrastique. (2) Le discours est orienté. (3) Le discours est une forme d'action. (4) Le discours est interactif. (5) Le discours est contextualisé. (6) Le discours est pris en charge. (7) Le discours est régi par des normes. (8) Le discours est pris dans un interdiscours. (D'après P. Charaudeau – D. Maingueneau 2002, 185-190) – Qu'est-ce que signifie que '*le discours est orienté*'? Il est orienté non seulement parce qu'il est construit en fonction d'une visée, mais parce qu'il est une forme d'action sur autrui. Le terme 'discours' devra être ici compris non seulement comme un type d'énoncés, mais également comme une énonciation particulière.

Citons encore quelques fragments de la définition concise du DISCOURS du Trésor de La Langue Française (TLF, tome 7, pages 265-266):

„**DISCOURS**, subst. masc.

A. – *Vieilli*

1. Écrit didactique d'un sujet précis. Synon. usuel *traité*...
2. Paroles adressées à une ou plusieurs personnes...

B. – *Usuel*

1. Développement oratoire sur un thème déterminé, conduit d'une manière méthodique, adressé à un auditoire...
- Domaine *homilétique*. Sermon, prêche particulièrement élaboré en vue d'une circonstance donnée. *Discours de mariage*. *Le discours de*

Jésus sur la montagne...

C. – *Emploi partic.*

1. **LINGUISTIQUE**

Actualisation du langage par un sujet parlant...

2. **LOG.**

Mode de pensée qui atteint son objet par une suite d'énoncés organisés...

P. méton. Exposé de la pensée ainsi conduite, raisonnement. Synon. *pensée discursive*, anton. *intuition...*"

Il faut encore faire attention au fait que „l'analyse du discours étant située au carrefour des sciences humaines, elle est très instable. Il existe des analystes plutôt linguistes, d'autres plutôt psychologues. À ces divisions s'ajoutent des divergences entre de multiples courants.” (P. Charaudeau – D. Maingueneau 2002, 43) - Par ailleurs il convient de préciser que les corpus de l'analyse du discours se sont diversifiés progressivement: discours philosophique, discours politique, discours scientifique, discours didactique, discours théologique, discours religieux etc.

Le langage/le discours théologique et le langage/le discours religieux

La théologie est considérée comme une activité de discours, car elle se produit sur le mode discursif. Le *langage théologique* est dogmatique et nécessairement herméneutique. Il se présente comme l'ensemble des signes organisables en un ensemble de propositions descriptives qui ne peuvent être comprises qu'en fonction d'un terme-clé: „Dieu”. „Le *discours théologique*, pris dans sa généralité, serait analysable comme un discours théorique sur Dieu, sur le divin, sur la transcendance...” (Moliné 2007, 68). Il se constitue des énoncés scientifiques décrivant Dieu et ses relations avec les hommes et le monde. Le *discours théologique* doit expliciter les relations entre *croire* et *savoir*, c'est-à-dire entre l'axiologie de la foi et celle de la connaissance. (D'après H. Bourgeois) – Le *discours théologique* opère sur trois objets qu'il cherche simultanément à unifier et à analyser: il opère sur le discours de la foi; il opère sur le discours de la culture; il travaille sur la corrélation entre les discours de foi et les discours culturels.

Cependant le *langage religieux* n'a pas forcément une intention scientifique ou critique. C'est le langage de la foi et celui de l'engagement à une religion. Le *discours religieux* est une manière de se représenter la réalité qui fait appel à la religion. Il s'intéresse aux problèmes humains fondamentaux (la souffrance, la mort, le bien et le mal, l'amour et le mariage etc.). Le *discours religieux* oriente tout environnement noétique (ratio-conceptuel), thymique (affectif et pulsionnel) et éthique (moral et pratique) fondamentalement en fonction

d'une relation explicitement posée avec Dieu. L'avantage technique du *discours religieux* est qu'il est sémiotiquement très clair; il facilite par exemple grandement la pensée du fondement de l'éthique.” (Moliné 2007, 68)

L'analyse préalable permet de constater que la méditation du pape Jean-Paul II, prononcée à l'occasion de la XIIe JMJ sur le Champ de Mars à Paris est un *discours religieux* qui a certains éléments caractéristiques du *discours théologique* (p.ex. la partie herméneutique de l'Évangile du lavement des pieds et celle du renvoi à l'Institution de l'Eucharistie et du sacerdoce).

2. Analyse linguistique de la méditation du pape Jean-Paul II

L'analyse linguistique des textes ou des discours peut se pratiquer sur différents niveaux qui sont les suivants: (1) niveau lexico-sémantique et/ou terminologique, (2) niveau morpho- syntaxique (ou grammatical), (3) niveau pragmatique, (4) niveau rhétorico-stylistique.

Par la suite, nous n'avons pas l'intention de fournir un tableau exhaustif de l'analyse du discours comme discipline ou comme méthode. C'est-à-dire, notre but n'est pas de faire une analyse du discours dite 'classique', mais nous avons choisi d'axer notre étude sur deux domaines de l'analyse (ou de l'étude) linguistique : le domaine lexico-sémantique et le domaine pragmatique.

2.1. Analyse lexico-sémantique

2.1.1. La problématique du champ lexical

„Déterminer un *champ*, en linguistique, c'est chercher à dégager la structure d'un domaine donné ou en proposer une structuration.

La lexicologie cherche à définir des *champs linguistiques*. Le terme reste ambigu, puisqu'on pourra envisager le *champ sémantique* d'un mot, le *champ lexical* d'une famille de mots ou le champ lexical d'une réalité extérieure à la langue. Par exemple, on pourra tenter d'établir le champ sémantique du mot *père*, le champ lexical des mots *père*, *mère*, *frère*, *sœur*; le champ lexical de la parenté.” (Dubois et alii 2007, 80)

Le champ sémantique est l'ensemble des différentes significations d'un même mot dans les différents contextes où il se trouve. Dans chacune des expressions, le même mot a un sens précis différent. (Les deux notions de „champ sémantique” et de „champ lexical” sont très souvent confondues.)

On appelle „champ lexical” l'ensemble des mots qui se rapportent à une même réalité, à un même thème. Les mots qui forment un champ lexical peuvent avoir comme points communs d'être synonymes ou d'appartenir à la même famille, au même domaine, à la même notion. Le champ lexical

renseigne donc sur le thème du texte. On peut parler alors du champ lexical de l'amour, de la famille, de la politique, de la diplomatie, de la religion, de la musique, de la cuisine, etc. L'ensemble des mots qui se rapportent à un même domaine de sens, forment un réseau lexical (=un regroupement thématique) qui donne au texte sa cohérence.

Concernant notre texte à analyser, on peut constater que cette méditation papale contient des mots, des lexèmes qui se rapportent à la théologie et/ou aux religions chrétiennes. Ce sont les mots du christianisme, ou selon la terminologie 'linguistique', ce sont les lexèmes et les syntagmes de la foi catholique:

la Passion et la Résurrection du Christ
la liturgie du carême
le mystère pascal
le Jeudi saint
les disciples d'Emmaüs
l'Esprit Saint
le Seigneur, notre Créateur et notre Sauveur.

Ces syntagmes appartiennent au *champ lexical de la foi catholique*. Pour les non-croyants (pour les extérieurs) ces syntagmes sont parfois incompréhensibles, impénétrables, insaisissables et injustifiables, peut-on dire inintelligibles et confus. Mais pour les croyants (pour les initiés) ces lexèmes et ces syntagmes sont les éléments d'expression de leur foi et de leur engagement.

La problématique du *champ lexical* est fort présente dans l'inventaire des questions linguistiques des langues de spécialité; dans notre cas elle constitue un fragment du langage théologique et/ou religieux.

Résumé:

champ lexical	champ sémantique
ensemble des mots de même thème	ensemble des sens de même mot

Le terme 'théolinguistique', en effet, n'est pas répandu en France. Nous pouvons évoquer comme explication possible que le langage théologique n'est pas une discipline autonome - comme le terme 'théolinguistique' le suggérerait -, mais il est un registre de langue ou plutôt un terrain de recherche particulier de la communication en langues de spécialité.)

2.1.2. La problématique du sens et/ou de la signification

La différenciation de ces deux notions – SENS et SIGNIFICATION – est assez confuse dans la linguistique moderne. On peut la traiter sur la base de

la citation suivante: „On parlera du *sens d'une phrase* et de la *signification d'un énoncé* (signalons que certains linguistes comme Oswald Ducrot parlent inversement de la signification d'une phrase et du sens d'un énoncé.” (Schott-Bourget 1994, 58) Ce n'est pas seulement Ducrot (1980 et 1984) qui a un point de vue inverse, mais François Rastier (2003 et 2006) démontre en toute logique cette position. Le tournant pragmatique a aussi renforcé cette ligne qui a abouti à la différenciation de la sémantique de la langue et de la sémantique du discours. (Voir Charaudeau 2005, 5-8)

Prenons la première phrase de la méditation du pape Jean-Paul II:

„*Nous venons d'entendre l'Évangile du lavement des pieds.*”

Dans l'usage ordinaire du langage, *le lavement des pieds* peut signifier (1) l'acte ou les actes par le(s)quel(s) une ou plusieurs personne(s) se lave(nt) les pieds ou bien (2) l'acte ou les actes par le(s)quel(s) quelqu'un lave les pieds d'une ou de plusieurs personne(s). – Mais dans sa méditation le pape Jean-Paul II se reporte à l'acte du lavement des pieds qui se trouve dans un texte sacré, notamment dans la partie 13, 1-17 de l'Évangile selon Saint Jean: „... *Puis il (Jésus) met de l'eau dans un bassin et il commença à laver les pieds des disciples et à les essuyer avec le linge dont il était ceint...*”

Sur la base des précédents de la théorie linguistique (sémantique), nous pouvons dire que dans le syntagme *le lavement des pieds*, chaque mot – un par un ainsi qu'en totalité comme syntagme – a une signification lexicale d'usage ordinaire. Mais dans le discours papal, le syntagme *le lavement des pieds* gagne un **sens** spécifique qui peut être analysé par les moyens de la sémantique du discours.

Le Saint Père y ajoute immédiatement:

„(Nous venons d'entendre l'Évangile du lavement des pieds.) **Par ce geste d'amour, le soir du Jeudi Saint, le Seigneur nous aide à comprendre le sens de la Passion et de la Résurrection.**”

(Attention! Le Saint Père, lui-même utilise le mot 'sens' et non pas le mot 'signification'.)

Par la suite de sa méditation, le pape développe ses pensées et ses sentiments sur *le mystère de la passion, de la mort et de la résurrection du Christ*, sur ces mystères pascaux, puis il analyse longuement le **sens** symbolique du lavement des pieds qui (1) comme „*manifestation de l'amour parfait est le signe de reconnaissance des disciples*” et (2) „... *le lavement des pieds préfigure toutes les œuvres d'amour et de miséricorde que les disciples du Christ accompliront tout au long de leur histoire...*”

On voit bien que l'univers religieux est d'abord un univers symbolique et que le discours religieux est le produit de la pensée symbolique.

2.2. Analyse pragmatique: les actes de langage directifs

2.2.1. Questions théoriques

Les linguistiques énonciatives (Bally, Benveniste, Ducrot, Culioli) ont pour fondement commun une critique de la linguistique de la langue, et une volonté d'étudier les faits de la parole: la production des énoncés par les locuteurs dans la communication.

L'énonciation est l'acte individuel d'un énoncé, adressé à un ou plusieurs destinataire(s) dans certaines circonstances.

Dans toute communication, aussi bien orale qu'écrite, on trouve à la fois un énoncé et une énonciation. L'énoncé est le résultat linguistique, c'est-à-dire, la parole prononcée ou le texte écrit (c'est le „dit”), tandis que l'énonciation est l'acte linguistique par lequel des éléments de langage sont *orientés* et rendus spécifiquement signifiants par l'énonciateur (c'est le „dire”). L'énoncé est de nature matérielle. Il est saisissable et reproductible. – L'énonciation est, en revanche, beaucoup moins matérielle. Elle est un acte individuel et unique. L'énonciation, par nature, ne peut pas être reproduite. (D'après Énonciation. fr.wikipédia)

(Les trois éléments importants de la communication humaine sont: (1) l'émetteur, source du message, nommé aussi *destinateur*, *locuteur*, *communicateur*; (2) le récepteur, nommé aussi *destinataire*, *allocutaire* (*interlocuteur*), *communicataire*; (3) le message, nommé aussi énoncé, discours, texte.)

„La pragmatique linguistique est l'étude du sens des énoncés en contexte. Elle a pour objet de décrire, non plus la signification de la proposition, mais la fonction de l'acte de langage réalisé par l'énoncé.” (J. Moeschler, Cours pragmatique en ligne) De nos jours, la pragmatique fait déjà partie intégrante de la linguistique.

La notion de *l'acte de langage* (nommé encore *acte de parole* ou *acte de discours*) sur laquelle s'appuie le courant de la pragmatique initié par John L. Austin et son disciple John R. Searle. La pragmatique linguistique s'est largement développée sur la base de *la théorie des actes de langage* (F. Récanati, D. Vanderveken, J. Moeschler, C. Kerbrat-Orecchioni).

Dans la pragmatique, on appelle *acte de langage* l'utilisation du langage comme une action et non plus seulement comme un message. J. L. Austin

appelle *performatifs* les verbes dont l'énonciation revient à réaliser l'action qu'ils expriment et qui décrivent une certaine action du sujet parlant. Toute énonciation constitue un acte (affirmer, suggérer, promettre, remercier, interdire...) qui vise à modifier une situation. *Je dis, je promets, je jure* sont des verbes performatifs parce que, en prononçant cette phrase, on fait l'action de *dire, de promettre, de jurer*.

À la suite de J. L. Austin, on qualifie d'*illocutionnaire* (ou *illocutoire*) ou *illocution*, tout acte de parole réalisant ou tendant à réaliser l'action dénommée: la phrase *Je promets de ne plus recommencer* réalise l'acte de promettre en même temps qu'il indique la nature de la promesse.

Dressant sa taxinomie, J. Searle distingue 5 classes des actes illocutionnaires: (1) les représentatifs, (2) les directifs, (3) les promissifs, (4) les expressifs, (5) les déclaratifs.

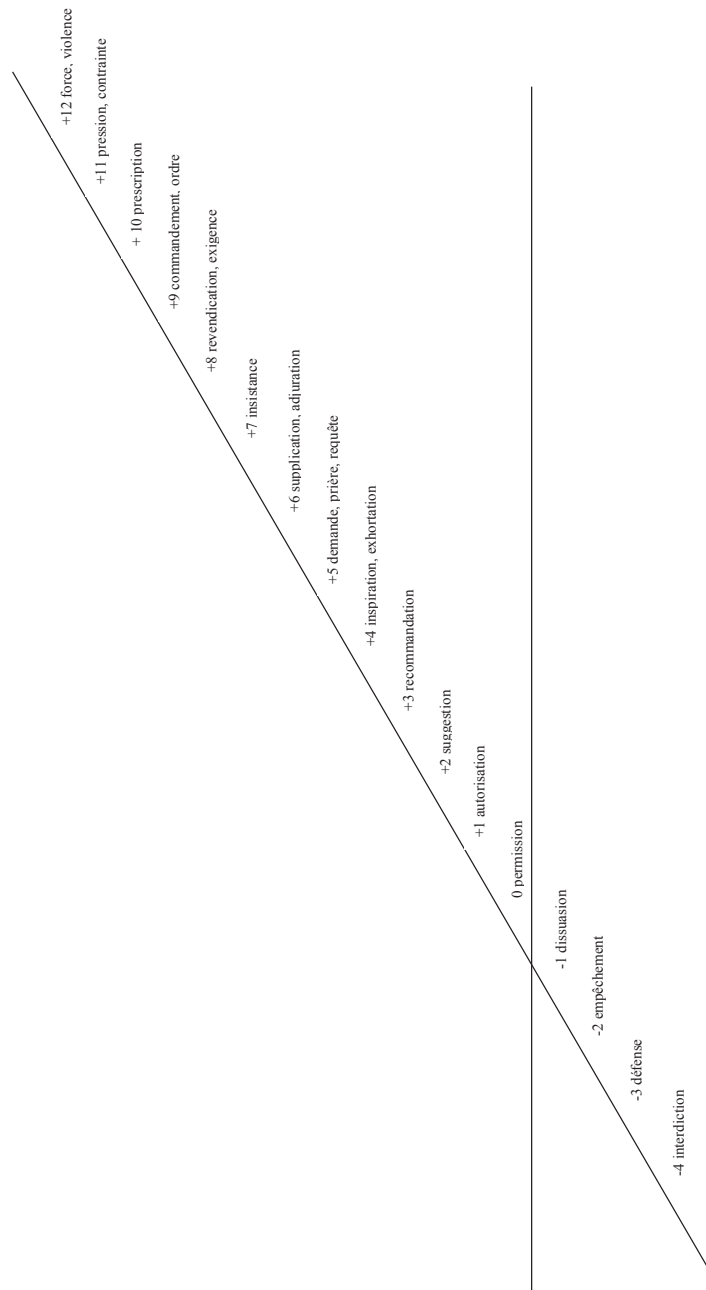
Étant donné que du point de vue de notre analyse, les actes de langage directifs ont une importance particulière, nous n'aborderons que la problématique de cette classe.

Voyons donc une définition succincte des actes de langage directifs: „*les directifs*: le but illocutionnaire des directifs, c'est que le locuteur cherche à faire faire quelque chose par l'interlocuteur; la direction de l'ajustement va du monde aux mots; l'attitude correspondant à la condition de sincérité est le désir; le contenu propositionnel est que l'interlocuteur doit faire quelque chose;...” (Moeschler – Reboul 1994, 72)

On distingue les actes de langage directs qui expriment l'intention explicite du locuteur et les actes de langage indirects par lesquels le locuteur réalise un acte illocutionnaire primaire par l'intermédiaire d'un acte illocutionnaire secondaire, et a l'intention que son intention illocutionnaire (réaliser l'acte primaire) soit reconnue par son auditeur. L'exemple classique: „*Pouvez-vous me passer le sel?*”, dont l'analyse: (1) acte illocutionnaire primaire: DEMANDE, (2) acte illocutionnaire secondaire: QUESTION. – En d'autres termes, la *demande* (à l'interlocuteur de passer le sel) est réalisé par l'intermédiaire d'une *question* (portant sur la capacité de l'interlocuteur à passer le sel). (D'après Moeschler – Reboul 1994, 209)

Les directifs représentent une gamme bien large, dans laquelle on peut distinguer de différents degrés ou grades pragmatico-sémantiques. Nous illustrons cette „gradation” par le biais de la classe des sens directifs:

Avant de commencer à classer par types les énoncés ou les actes de parole du discours-méditation du pape Jean-Paul II, nous prenons en considération certains éléments constitutifs du cadre énonciatif de notre corpus d'analyse:

- (1) les protagonistes du discours: d'une part, le pape Jean-Paul II comme locuteur ou destinataire; d'autre part, les jeunes, participants de la XIIe JMJ comme allocutaires ou destinataires;
- (2) la situation de la communication: une méditation commune du pape avec les jeunes;
- (3) les circonstances spatio-temporelles: Champ de Mars, Paris (en plein air), le jeudi 21 août 1997 (vers la fin du deuxième millénaire).

2.2.2. Différents sens pragmatico-sémantiques du discours papal

Nous soulignons encore une fois que le but directif des actes de parole directifs consiste à faire une tentative linguistique de la part du locuteur/destinataire pour amener l(es) allocutaire(s)/destinataire(s) à faire une action future ou bien à prendre une certaine attitude.

Voici quelques exemples tirés de notre corpus d'analyse pour illustrer les différents moyens d'expression des nuances du sens directif:

- a) Les formes verbales à l'*impératif*: sens directif direct. (Notons que l'*impératif* est la forme dite 'canonique' de l'expression du sens directif.)

„*Au cours des jours à venir, accompagnons le Christ dans les dernières étapes de sa vie terrestre et contemplons les grands aspects du mystère pascal, pour affermir la foi de notre Baptême; manifestons toute notre amour au Seigneur,...*” (Invitations.)

„*Prenez soin de perfectionner sans cesse vos qualifications professionnelles, afin d'exercer votre métier avec compétence, et, dans le même temps, ne négligez pas d'approfondir votre foi,...*” (Suggestions.)

„*A la lumière de la vie des saints et d'autres témoins de l'Évangile, aidez-vous les uns les autres à affermir votre foi et à être les apôtres de l'an 2000.*” (Inspiration.)

„*Apportez votre contribution à la vie de l'Église qui a besoin de votre jeunesse et de votre dynamisme...*” (Inspiration.)

„*Chers jeunes, faites l'expérience de l'amour du Christ: vous prendrez conscience de ce qu'il fait pour vous...*” (Exhortation.)

„De manière festive ou dans la méditation, **tournez** votre regard vers le Christ...” (Exhortation.)

b) Les formes verbales au *présent de l'indicatif*: sens directif, expression indirecte:

„**Je vous invite** à venir puiser à la source de la vie qui est le Christ...” (Invitation-exhortation.)

„Ensemble **nous prions** aujourd'hui spécialement pour les jeunes qui n'ont ni la possibilité ni les moyens de vivre dignement...” (Demande.)

„Par votre apostolat **vous proposez** à vos frères l'Évangile de la charité.” (Inspiration.)

„Aujourd'hui, vous êtes vous aussi appelés à vous engager dans ce sens: acceptant de suivre le Christ; **vous annoncez** que le chemin de l'amour parfait passe par le don total de soi-même.” (Exhortation.)

c) Les déclarations à sens directif:

„L'existence chrétienne **exige** de nous d'avancer sur la voie de l'amour. **La loi du Christ est la loi de l'amour.**” (Inspiration.)

„**Servir** est le chemin du bonheur et de la sainteté: notre vie devient alors **une démarche d'amour envers Dieu et envers nos frères.**” (Inspiration-exhortation.)

„**Celui qui aime ne calcule pas**, il ne recherche pas d'avantages. Il agit dans le secret.” (Conseil, inspiration.)

d) Les formes interrogatives à sens directif et à expression indirecte:

„**Qu'y a-t-il de plus grand que de savoir aimer?**” (Suggestion.)

„**Comment ne pas répondre joyeusement à l'attente du Seigneur?**” (Inspiration.)

e) Les sentences à sens directif: *Soyez-y très attentifs!!*

„**La mort n'a pas eu le dernier mot. Jésus est sorti victorieux du tombeau.**” (C'est l'énoncé-clé du christianisme!)

„**La loi du Christ est la loi de l'amour.**”

„**L'amour et le service** donnent du sens à notre vie.”

„**L'amour est le témoignage par excellence qui ouvre à l'espérance.**”

„**L'amour peut triompher en toute circonstance.**”

3. L'essentiel de la méditation du pape

Étant donné qu'il s'agit d'un discours religieux tout particulier, dans sa méditation le pape Jean-Paul II cherche à donner un SENS aux problèmes humains fondamentaux. Tout en proposant une MORALE il indique des comportements et des valeurs à adopter (l'imitation du Christ, la loi de grâce, l'amour du prochain, le partage, etc.). Le pape donne l'espoir aux jeunes. Il leur montre comment surmonter les angoisses. Il amène les jeunes à se dépasser et à mener une vie plus profonde. Il favorise la paix et la justice en incitant les hommes à agir moralement et à s'aimer les uns les autres.

Le 15 décembre 1999, le Saint Père a eu une audience générale qui portait le titre: „Édifier la *civilisation de l'amour*”. Il commence son discours par deux citations: „*Se souvenant de la parole du Seigneur: „En ceci tous connaîtront que vous êtes mes disciples, si vous aimez les uns les autres” (Jn 13, 35), les chrétiens ne peuvent pas former de souhait plus vif que celui de rendre service aux hommes de leur temps.*” (*Gaudium et spes*, u. 93).

4. La triple dimension dogmatique

Cette méditation du pape Jean-Paul II sur le Champ de Mars à Paris démontre bien que la vérité du discours religieux et du langage religieux réside dans cette triple dimension dogmatique comme *vérité reçue de la tradition* (la Bible et d'autres textes sacrés), *ratifiée par l'institution* (l'Église, le pape) et *mediée par la communauté croyante* (dans notre cas par les jeunes, participants de la XIIe JMJ à Paris).

Bibliographie

- Austin, J., Quand dire c'est faire. Seuil, Paris, 1970.
- Bally, Ch., Linguistique générale et linguistique française. A. Francke S.A., Berne, 1944.
- Benveniste, É., Problèmes de linguistique générale. 2 vol. Gallimard, Paris, 1966 et 1974.
- Bourgeois, H., Le salut comme discours. Analyse sémiotique du discours et analyse théologique. Chalet, 1974.
- Charaudeau, P., Le discours politique. Les masques du pouvoir. Vuibert, Paris, 2005.
- Charaudeau, P. – Maingueneau, D., Dictionnaire d'Analyse du Discours. Éditions du Seuil, Paris, 2002.
- Culioli, A., Pour une linguistique de l'énonciation. Opérations et représentations. Tome 1. Ophrys, Paris, 1990.
- Dubois, J. et alii, Grand Dictionnaire - Linguistique et Sciences du langage. Larousse, Paris, 2007.
- Ducrot, O., Analyses pragmatiques. In: Communications 32 (1980), pp. 11-60.
- Ducrot, O., Le dire et le dit. Éditions de Minuit, Paris, 1984.
- Guillaume, G., Langage et Sciences du langage. Paris, Nizet et Québec, Presses de l'Université Laval, 1964.
- Imbs, P. (Red.), Trésor de la Langue Française, (TLF) Tome 7, Éditions du Centre National des Recherches Scientifiques, Paris, 1979.
- Kerbrat-Orecchioni, C., Les actes de langage dans le discours. Théorie et fonctionnement. Nathan Université, Paris, 2001.
- Mabougou, C., Performativité et problématique du discours religieux. Mémoire en Philosophie, Université Grenoble Alpes, 2010.
- Maingueneau, D., Introduction. La difficile émergence d'une analyse du discours religieux. In: Langage et Société 2009/4 (No 130), pp. 5-13.
- Mihalovics Á., Volonté et volition. Proceedings of the XVIth International Congress of Linguists (Paris, 1997), Elsevier Science, 1997.
- Mihalovics Á., Langage politique et diplomatique. Pannon Egyetemi Kiadó, Veszprém, 2006.
- Moeschler, J., Théories pragmatiques et pragmatique conversationnelle. Armand Colin, Paris, 1996.
- Moeschler, J. – Reboul, A., Dictionnaire Encyclopédique de Pragmatique. Seuil, Paris, 1994.
- Molinié, G., Discours théologique/discours religieux. In: Pardès 2007/1 (No 42) pp. 67-75.
- Obadia, L., Discours et religion: approche synoptique en sociologie et

anthropologie. In: Langage et Société 2009/1 (No 130), pp. 83-101.

Récanati, F., Les Énoncés performatifs. Éditions de Minuit, Paris, 1981.

Schott-Bourget, V., Approches de la linguistique. Nathan Université, Paris, 1994.

Searle, J., Les actes de langage. Essais de philosophie du langage. Trad. fr. Hermann, Paris, 1973.

Vanderveken, D., Les actes du discours. Mardaga, Liège- Bruxelles, 1988.

Annexe

Méditation du pape Jean-Paul II. Champ de Mars, Paris,

Jeudi 21 août 1997.

VOYAGE APOSTOLIQUE À PARIS, À L'OCCASION DE LA

XII JOURNÉE MONDIALE DE LA JEUNESSE

(21-24 AOÛT 1997)

RENCONTRE AVEC LES JEUNES

MÉDITATION DU PAPE JEAN-PAUL II

Champ de Mars

Jeudi 21 août 1997

Chers Jeunes,

1. Nous venons d'entendre l'Évangile du lavement des pieds. Par ce geste d'amour, le soir du Jeudi Saint, le Seigneur nous aide à comprendre le sens de la Passion et de la Résurrection. Le temps que nous allons vivre ensemble est en relation avec la Semaine Sainte et, en particulier, avec les trois journées qui nous rappellent le mystère de la passion, de la mort et de la résurrection du Christ. Cela se rattache aussi à la démarche de l'initiation chrétienne et du catéchuménat, c'est-à-dire de la préparation des adultes au baptême, qui avait dans l'Église primitive une portée fondamentale. La liturgie du Carême marque les étapes de la préparation des catéchumènes au baptême, célébré pendant la Veillée pascale. Au cours des jours à venir, accompagnons le Christ dans les dernières étapes de sa vie terrestre et contemplons les grands aspects du mystère pascal, pour affermir la foi de notre Baptême; manifestons tout notre amour au Seigneur, comme Pierre l'a fait en lui disant par trois fois au bord du lac, après la Résurrection: « Tu sais bien que je t'aime » (cf. *Jn* 21, 4-23). Le Jeudi Saint, par l'institution de l'Eucharistie et du sacerdoce, ainsi

que par le lavement des pieds, Jésus a clairement montré aux Apôtres rassemblés le sens de sa Passion et de sa mort. Il les a aussi introduits au mystère de la Pâque nouvelle et de la Résurrection. Le jour de sa condamnation et de sa crucifixion par amour pour les hommes, il a fait don de sa vie au Père, pour le salut du monde. Au matin de Pâques, les saintes femmes, puis Pierre et Jean, ont trouvé le tombeau vide. Le Seigneur ressuscité est apparu à Marie-Madeleine, aux disciples d'Emmaüs et aux Apôtres. La mort n'a pas eu le dernier mot. Jésus est sorti victorieux du tombeau. Après s'être retirés au Cénacle, les Apôtres ont reçu l'Esprit Saint, qui leur a donné la force d'être des missionnaires de la Bonne Nouvelle.

2. Le lavement des pieds, manifestation de l'amour parfait, est le signe de reconnaissance des disciples. « Ce que j'ai fait pour vous, faites-le vous aussi » (*Jn* 13, 15). Jésus, Maître et Seigneur, quitte sa place à table pour prendre celle du serviteur. Il inverse les rôles, manifestant la nouveauté radicale de la vie chrétienne. Il montre humblement qu'aimer en paroles et en actes, cela consiste avant tout à servir ses frères. Celui qui ne l'accepte pas ne peut pas être disciple. À l'inverse, celui qui sert reçoit la promesse du salut éternel.

Depuis notre Baptême, nous sommes renés à la vie nouvelle. L'existence chrétienne exige de nous d'avancer sur la voie de l'amour. La loi du Christ est la loi de l'amour. Transformant le monde à la manière d'un ferment, elle désarme les violents et donne leur place aux plus faibles et aux plus petits, appelés à annoncer l'Évangile. Par l'Esprit reçu, le disciple du Christ est poussé à se mettre au service de ses frères, dans l'Église, dans sa famille, dans sa vie professionnelle, dans de nombreuses associations et dans la vie publique, au niveau national et international. Cette démarche est en quelque sorte le baptême et la confirmation continués. Servir est le chemin du bonheur et de la sainteté: notre vie devient alors une démarche d'amour envers Dieu et envers nos frères.

En lavant les pieds de ses disciples, Jésus anticipe l'humiliation de la mort sur la Croix, par laquelle il servira le monde de manière absolue. Il montre que son triomphe et sa gloire passent par le sacrifice et par le service: c'est aussi le chemin de tout chrétien. Il n'y a pas de plus grand amour que de donner librement sa vie pour ses amis (cf. *Jn* 15, 13), car l'amour sauve le monde, construit la société et prépare l'éternité. Vous serez ainsi les prophètes d'un monde nouveau. Que l'amour et le service soient les règles premières de votre vie! Dans le sacrifice de vous-mêmes, vous découvrirez ce que vous avez vous-mêmes reçu et vous recevrez à votre tour le don de Dieu.

3. Chers jeunes, en tant que membres de l'Église, il vous appartient de continuer le geste du Seigneur: le lavement des pieds préfigure toutes les œuvres d'amour et de miséricorde que les disciples du Christ accompliront tout au long de l'histoire, pour faire grandir la communion entre les hommes. Aujourd'hui, vous êtes vous aussi appelés à vous engager dans ce sens: acceptant de suivre le Christ; vous annoncez que le chemin de l'amour parfait passe par le don total et constant de soi-même. Lorsque des hommes souffrent, lorsqu'ils sont humiliés par la misère ou l'injustice, et qu'ils sont bafoués dans leurs droits, attachez-vous à les servir; l'Église invite tous ses fils à s'engager pour que chaque personne puisse vivre debout et être reconnue dans sa dignité primordiale d'enfant de Dieu. Chaque fois que nous servons nos frères, nous ne nous éloignons pas de Dieu, bien au contraire, nous le rencontrons sur notre chemin et nous le servons. « Ce que vous avez fait au plus petit d'entre les miens, c'est à moi que vous l'avez fait » (cf. *Mt* 25, 40). De cette manière, nous rendons gloire au Seigneur, notre Créateur et notre Sauveur, nous faisons grandir le Règne de Dieu dans le monde et nous faisons progresser l'humanité. Pour rappeler cette mission essentielle des chrétiens envers tout homme, particulièrement envers les plus pauvres, j'ai voulu prier au Trocadéro, sur le parvis des droits de l'homme, dès le début de la Journée mondiale de la Jeunesse. Ensemble, nous prions aujourd'hui spécialement pour les jeunes qui n'ont ni la possibilité ni les moyens de vivre dignement et de recevoir l'éducation nécessaire à leur croissance humaine et spirituelle, à cause de la misère, de la guerre ou de la maladie. Qu'ils soient assurés de l'affection et du soutien de l'Église!
4. Celui qui aime ne calcule pas, il ne recherche pas d'avantages. Il agit dans le secret et gratuitement pour ses frères, sachant que tout homme, quel qu'il soit, a une valeur infinie. Dans le Christ, il n'y a pas de personnes inférieures ou supérieures. Il n'y a que les membres d'un même corps, qui veulent le bonheur les uns des autres et qui désirent construire un monde accueillant à tous. Par des gestes d'attention et par notre participation active à la vie sociale, nous témoignons à notre prochain que nous voulons l'aider à devenir lui-même et à donner le meilleur de lui-même, pour sa promotion personnelle et pour le bien de toute la communauté humaine. La fraternité bannit la volonté de puissance, et le service la tentation du pouvoir. Chers jeunes, vous portez en vous des capacités extraordinaires de don, d'amour et de solidarité. Le Seigneur veut raviver cette générosité immense qui anime votre cœur. Je vous invite à venir puiser à la source de la vie qui est le Christ, pour inventer chaque jour les moyens de servir

vos frères au sein de la société dans laquelle il vous appartient de prendre vos responsabilités d'hommes et de croyants. Dans les domaines sociaux, scientifiques et techniques, l'humanité a besoin de vous. Prenez soin de perfectionner sans cesse vos qualifications professionnelles, afin d'exercer votre métier avec compétence, et, dans le même temps, ne négligez pas d'approfondir votre foi, qui illuminera toutes les décisions que vous aurez à prendre pour le bien de vos frères, dans votre vie personnelle et dans votre travail. Tout en voulant être reconnus pour vos qualités professionnelles, comment n'auriez-vous pas aussi le désir d'accroître votre vie intérieure, source de tout dynamisme humain ?

5. L'amour et le service donnent du sens à notre vie et la rendent belle, car nous savons pour quoi et pour qui nous nous y engageons. C'est au nom du Christ qui nous a aimés et servis le premier. Qu'y a-t-il de plus grand que de se savoir aimé? Comment ne pas répondre joyeusement à l'attente du Seigneur? L'amour est le témoignage par excellence qui ouvre à l'espérance. Le service des frères transfigure l'existence; il manifeste que l'espérance et la vie fraternelle sont plus fortes que toute tentation de désespoir. L'amour peut triompher en toute circonstance.

Déconcerté par l'humble geste de Jésus, Pierre lui dit: « Toi, Seigneur, me laver les pieds! », « Me laver les pieds à moi! Jamais! » (*Jn* 13, 6; 8). Comme lui, nous mettons du temps à saisir le mystère du salut et nous refusons parfois d'entrer dans la petite voie de l'amour. Seul celui qui se laisse aimer peut aimer à son tour. Pierre a permis que le Seigneur lui lave les pieds. Il s'est laissé aimer, puis il a compris. Chers jeunes, faites l'expérience de l'amour du Christ: vous prendrez conscience de ce qu'il a fait pour vous et alors vous comprendrez. Seul celui qui vit en intimité avec son Maître peut l'imiter. Celui qui se nourrit du Corps du Christ trouve la force du geste fraternel. Entre le Christ et son disciple se crée ainsi une relation de proximité et d'union, qui transforme l'être en profondeur pour en faire un serviteur. Chers jeunes, il vous arrive de vous demander comment servir le Christ. Dans le lavement des pieds, vous trouvez la voie royale pour rejoindre le Christ en l'imitant et en le découvrant dans vos frères.

6. Par votre apostolat, vous proposez à vos frères l'Évangile de la charité. Là où le témoignage de la parole est difficile ou impossible dans un monde qui ne l'accepte pas, par votre attitude vous rendez présent le Christ serviteur, car votre action est en harmonie avec l'enseignement de Celui que vous annoncez. C'est une forme éminente de confession de foi, qui a été pratiquée avec humilité et persévérance par les saints. C'est une façon de signifier que l'on peut tout sacrifier à la vérité de l'Évangile et

à l'amour de ses frères, comme le Christ. En conformant notre vie à la sienne, en vivant comme lui dans l'amour, nous acquérons la véritable liberté, pour répondre à notre vocation. Cela peut demander parfois l'héroïsme moral qui consiste à nous engager avec courage à la suite du Christ, avec la certitude que le Maître nous montre le chemin du bonheur. C'est seulement au nom du Christ que l'on peut aller jusqu'à l'extrême de l'amour, dans le don et le désintéressement.

Chers jeunes, l'Église a confiance en vous. Elle compte sur vous pour être les témoins du Ressuscité par toute votre vie. Vous allez maintenant rejoindre les lieux des différentes veillées. De manière festive ou dans la méditation, tournez votre regard vers le Christ, pour pénétrer le sens du message divin et pour trouver la force pour la mission que le Seigneur vous confie dans le monde, que ce soit dans un engagement de laïc ou dans la vie consacrée. En relisant aussi votre existence quotidienne avec lucidité et espérance, mais sans amertume ou découragement, en partageant vos expériences, vous percevrez la présence de Dieu, qui vous accompagne avec délicatesse. À la lumière de la vie des saints et d'autres témoins de l'Évangile, aidez-vous les uns les autres à affermir votre foi et à être les apôtres de l'an 2000, rappelant au monde que le Seigneur nous invite à sa joie et que le véritable bonheur consiste à se donner par amour pour ses frères ! Apportez votre contribution à la vie de l'Église qui a besoin de votre jeunesse et de votre dynamisme !

Source: http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/fr/speeches/1997/august/documents/hf_jp-ii_spe_19970821_meditation.html

Fodor János

Die BEICHTE ist heute wieder aktuell

Psychisch Kranken im Beichstuhl

Als Seelsorger nehme ich oft Menschen die Beichte ab, deren psychischer Gesundheitszustand das Spenden des Sakraments nicht immer leicht macht.

„Wie Wasser bin ich hingeschüttet, und alle meine Gebeine haben sich zertrennt; wie Wachs ist mein Herz geworden, zerschmolzen in meinem Inneren. Meine Kraft ist vertrocknet wie eine Scherbe, und meine Zunge klebt an meinem Gaumen; und in den Staub des Todes legst du mich.“¹ Ein alter Mann, der regelmäßig Beichten zur Beichte kommt, spricht während der Beichte oft über seine Krankheiten, Symptome, seine Vergesslichkeit. Er kann kaum sprechen, er ist offensichtlich ausgetrocknet. Manchmal nennt er mich auch Herr Doktor, als ob er in der Ordination wäre und nicht das Sakrament der Sündenvergebung empfangen würde. Das Gespräch ist schwierig zu führen, nicht nur, weil er schwerhörig ist, sondern weil ich auch das Gefühl habe, dass er nicht vollständig anwesend ist. Der Glaube und das Gebet sind vertraute Teile seines Lebens. Wenn ich das Bußsakrament erteile, bittet er mich, alles auf einen Zettel zu schreiben, denn er vergisst, was ich ihm gesagt habe. Dennoch, als ich mich von ihm verabschiedete, hat mich ein Mitglied seiner Familie angerufen und gesagt, dass er sich nicht erinnert bei mir gewesen zu sein und gebeichtet zu haben.

Der griechische Riese Prokrustes lud gerne Menschen in sein Haus ein. Er hatte ein Gästebett und in der Nacht hat er alle seine Gäste in das Bett gelegt und sie der Größe des Bettes angepasst. Den zu großen hat er die Beine abgehackt, die Kurzen hat er gestreckt. Das Beichten wird oft als Prokrustes-Bett betrachtet. Der Beichtvater erteilt die Buße, nachdem die Beichtenden ihre Sünden gestanden haben.²

Im Inneren spüren wir aber oft, dass Menschen mit der Einhaltung des vorgegebenen Ritus überfordert sind und dem Prozess nicht folgen können.

¹ Ps 22, 15-16

² <http://www.zeitzuleben.de/die-gastfreundschaft-des-prokrustes/> (2016.11.24.)

Die Summa Theologiae Moralis schreibt über die Beichte: „Die Vergebung der Sünden und das Sehnen danach sind tief in der menschlichen Natur verankert.“³ Dies wurde von Christus dadurch gesegnet, dass die Buße und die Vergebung der Sünden zum Sakrament erhoben wurden. Prohászka meint auch, dass es keine Vergebung der Sünden nicht geben kann ohne innere Umkehr, die uns Christus ähnlicher werden lässt.

Wir können sagen, dass die Möglichkeit dieser würdigen Umkehr jedem Menschen offen steht. Dennoch ist es für den Priester nicht leicht, die inneren Prozessen des beichtenden Menschen zu erfassen, wenn man weiß, dass der Beichtende mit Störungen kämpft, die ein kognitiv-intellektuelles wie emotionales Erfassen und Verstehen des Beichtgeschehens beeinträchtigen. Erschwerend kommt dazu, dass im Hinblick auf diesen gesundheitlichen Zustand keine Besserung zu erwarten ist.

In den Pflegeheimen treffen wir oft Kranke, die ihr Leben lang religiös waren und für die das Sakrament der Buße ein wichtiger Teil ihres Lebens war. So ist es nur zu verständlich, dass sie die bisher geübte Praxis der Beichte trotz ihrer Krankheit fortführen wollen. In diesem Falle spüren Seelsorger deutlich, dass die gewohnten, aus der früheren Praxis bekannten seelischen Prozesse nicht auf die bisher vertraute Weise betrachtet werden können. Eine Herausforderung besteht wesentlich darin, das Sündenbekenntnis der Beichtenden im Kontext ihrer dementiellen Beeinträchtigungen zu erfassen und auch den Ritus der Beichte dem geistigen Zustand, dem (Selbst)Wahrnehmungs-, Reflexions- und Sprachvermögen der Beichtenden anzupassen.

Der Beichtvater ist nur Richter, sondern auch in Persona Christi präsent. Ihm ist die Person gut bekannt und er weiß daher auch, dass dieses Sakrament auch eine therapeutische, d.h. eine heilende Wirkung hat. Diese Wirkungen der Schuldbefreiung und der Vergebung der Sünden gründen in der Taufe und der Versöhnung mit Gott, der Kirche, den Mitmenschen und des Beichtenden mit sich selbst.⁴

Halley⁵ hat bereits 1963 in seinem Werk über die Strategie der Psychotherapie ausgeführt, dass religiöse Begleiter von profanen Experten lernen können, wenn sie in ihrem seelsorglichen Handeln Menschen mit neurotischen und anderen schwerwiegenden psychischen Störungen (Persönlichkeitsstörungen, Psychosen etc.) begegnen. Bei der Beichte solcher Personen scheinen oft neue Bilder und Gedanken auf und es kommt öfter vor, dass ein Symptom der Krankheit als Sünde vorgetragen wird. Daher ist es wichtig zu wissen, was

³ MERKELBACH, B. H., Summa Theologiae Moralis III., Bulgaria, 1947, 450-451.

⁴ Vgl.: PIGHIN, B.F., Diritto sacramentale, Venezia 2006, 262. 265.

⁵ Vgl.: HALLERY, J., A pszichoterápia stratégiája, Budapest, 1963.

in der Psyche der Beichtenden vorgeht und wie sich bestimmte Krankheiten manifestieren.

In solchen Fällen kann es passieren, dass die Beichtväter behutsam darauf hinweisen müssen, dass sie sind keine Psychotherapeuten bzw. Psychiater sind, denn das Ziel der Beichte liegt trotz der möglichen therapeutischen Wirkungen nicht in erster Linie in der Wiederherstellung der Psyche, sondern in der Antwort des Beichtenden auf den Ruf Gottes. Wir müssen einen Unterschied zwischen Therapie und Beichte machen. In der Therapie nehmen Therapeut und Klient oder Patient teil, während bei der Beichte und der Seelsorge neben dem Beichtvater und dem Beichtenden Gott als dritte Person präsent ist, wodurch eine andere Beziehungsdynamik des Gesprächs aufsteht. Auch die Methodik ist unterschiedlich, denn die Therapien haben ihre festen Vorstellungen der Gestaltung der therapeutischen Beziehung, des Settings, der gesetzlichen Regelungen, der Häufigkeit und der Kosten sowie der möglichen Dauer der therapeutischen Prozesse. Diese Regulierungen sind in der Beichte nicht vorzufinden.⁶

Die Beichte ist ein Glaubensbekenntnis zu dem das Bekenntnis der Sünden zur Erlösung durch das Sakrament notwendig ist. Das Eingestehen der nach der Taufe begangenen und bereuten Sünden vor dem dazu bevollmächtigten Beichtvater, um durch die Aufarbeitung Gottes Vergebung zu erlangen⁷. Die Beichte ist gültig, wenn wir unsere Sünden eingestehen und nicht aus Eigenverschulden etwas verschweigen.

Es gibt Andachtsbeichten, in denen es nicht um das Bekenntnis gravierender Sünden geht. Sie helfen unserem Streben nach Perfektion und weisen darauf hin, dass wir die vergebende Liebe Gottes, die uns die Kirche zukommen lässt, benötigen.⁸

Menschenbild des Beichtenden und des Beichtvaters

Die christliche Anthropologie betont, dass der Mensch frei auf den Ruf Gottes antwortet und die Gnade uns hilft, diese Antwort zu finden, während die psychologisch-psychotherapeutische Arbeit den Klienten fragt, was gut ist und was in Verbindung mit dem aufgeworfenen Thema als Gewinn erwartet wird. Sie untersucht und interpretiert generell den Unterschied zwischen dem idealen und realen Ich.

⁶ Vgl.: MEURES, F., Korrespondenz zur Spiritualität der Exerzitien 43 (1993), Heft Nr. 62, S. 46-52

⁷ Vgl.: ELÖD, I., *Katolikus dogmatika*, Szent István Társulat, Budapest, 1978.586.

⁸ Vgl.: ELÖD, I., ebd. 588.

Die theologische Anthropologie dimensioniert dies nach Rulla⁹ dermaßen, dass in dieser Spannung zwischen dem idealen und realen Ich, die Freiheit, die bewusste Entscheidung, Moral, Sünde usw. berücksichtigt werden müssen, denn diese helfen den Ruf Gottes zu akzeptieren. Rulla spricht über die unbewusste Dimension, die sehr oft Entscheidungsfaktoren beeinflusst und eine Art Macht in der Umsetzung der Versöhnung sein kann. Oft hindern diese Dimensionen eine Person daran, aus einem Konfliktfeld hervorzutreten und sich für das Gute zu entscheiden. Sie stellt eine Art hemmende Kraft dar, um vom Guten zum Besseren zu kommen. Seiner Meinung nach kann durch Wiederholung und Übung die erwartete Entwicklung erreicht werden. Nach der Idee von Rulla finden sich allen Menschen neben gesunden auch pathologische Persönlichkeitsanteile. Wenn diese zum Vorschein kommen, dann ist die Person möglicherweise nicht in der Lage, diese „Bremsmächte“ ohne externe Psychotherapie zu bewältigen.

Bewusste, unbewusste und pathologische Persönlichkeitsbereiche findet man sogar gleichzeitig in dem Beichtenden. Die Frage ist, worauf wir bei den Personen im Laufe der Sakramentenspendung das Gewicht legen. Hierbei kann der Beichtvater im Falle der Erkennung aller drei Dimensionen im Zuge der Beichte der Seele eine Aufgabe geben. Die Beichte ist ein Dienst, bei dem wir einen Mitmenschen bei der Umwandlung im Herren begleiten können. Die Beichte kann helfen, dass die andere Person durch die liebende-umgestaltende Arbeit Gottes leichter in der Gottverbindung bleiben kann.

Das theologische Zentrum dieser Umwandlung besteht aus folgenden Elementen¹⁰:

a. Wiedergeburt, die wir bei der Heiligen Messe als „mit Ihm, durch Ihn, in Ihm“ ausdrücken. „Es gibt nicht mehr Juden und Griechen, nicht Sklaven und Freie, nicht Mann und Frau; denn ihr alle seid «einer» in Christus Jesus.“¹¹ Seit Moses löst das Treffen auf das Mysterium Gottes immer Angst und Furcht aus: Gott ist Wahrheit und dies ist eine außergewöhnliche Herausforderung für den Menschen, Gott ist so absolut anders als die Menschen, dass in Israel die Überzeugung verbreitet wurde, dass diejenigen Menschen, die Gott gesehen haben, nicht am Leben bleiben können: die Nähe seiner Heiligkeit ist unerträglich. Daher wiederholt Gott oder der Bote Gottes ständig: Habe keine

⁹ Vgl.: RULLA, L.M., *Anthropology of the Christian Vocation*, Volume, Interdisciplinary bases, Gregorian University Press, Rom, 1986.

¹⁰ Vgl.: TETLOW, J.A., *Choosing Christ in the World* (Vizi E., kézirat 2014)

¹¹ Gal 3,28

Furcht! Ich bin nicht gekommen, um dich zu vernichten, sondern um dich und durch dich mein Volk, oder den Rest meines Volkes zu retten.¹² Das göttliche Mysterium ist also fascinans: wegen der Reinigung steigt die Anziehung in der Seele in der Nähe dieses heiligen Gottes zu leben¹³. Die Auserwählten Gottes haben nicht nur seine Nähe, sondern seine Andersartigkeit, sein Überder-Welt-Stehen, welches jede Vorstellung übersteigt, seine Unfassbarkeit und Unantastbarkeit gespürt. Sie stellen ihn an Orten vor, den kein lebendiger Mensch erreichen kann und ist selbst in dem physikalischen Körper zirkumskriptiv präsent. Nach Elöd erfahren wir in der Gottesbegegnung und der darin gegründeten Wiedergeburt unsere Unwürdigkeit, unsere Hinfälligkeit und gleichzeitig den Wunsch nach unserer moralischen Perfektion.¹⁴

b. Umwandlung in Christus und Gott.¹⁵ Wir richten also unseren Blick bei der Beichte gemeinsam auf diese Transpersonalität und sehen, wie der Beichtende zum neuen Menschen wird, wie er Christus ähnlich wird und wie diese innere Umwandlung stattfindet. Dank des christlichen Glaubens und des Christentums wird dem Beichtenden die eigene Heiligkeit Gottes zuteil: dieses Sakrament beinhaltet einen moralischen Imperativ von immensem Gewicht: deine Liebe soll so wahr, universell und rein sein, wie die von Christus.

c. seelisch werden, zum seelischen Menschen werden. „Darum werden wir nicht müde; wenn auch unser äußerer Mensch verfällt, so wird doch der innere von Tag zu Tag erneuert.“¹⁶ Die Erlösung ist der Akt der Rücknahme in die Gemeinschaft der Heiligen und indirekt die der göttlichen Vergebung. Die Lebensheiligkeit des Individuums, egal wie individuell die Selbstverwirklichung des Individuums ist, ist dennoch kein Sonderweg, sondern eine stufenweise Beteiligung an dem Sakramentalität der Kirche.¹⁷ Dies verstehen wir, wenn wir akzeptieren, dass die Kirche nicht nur eine Institution und nicht bloß das Volk des zum Corpus Christi werdenden Gottes ist, sondern sie ist gleichzeitig „die Braut Christi“. Das Individuum wird gesegnet, indem Christus in ihm lebt und es dadurch ein Mitglied des Corpus Christi wird.¹⁸

d. Heilig werden. Wir sind von Gott gekannt, denn der Vater hat uns dazu

¹² Vgl.: 2Mose 3, 12

¹³ Vgl.: KERESZTY, R.: Bevezetés az Egyház teológiájába, Christianus-O.M.C., Budapest-Bécs, 1998. 84.

¹⁴ Vgl.: ELÖD, ebd.35.

¹⁵ Vgl.: 2Kor 3.18

¹⁶ 2Kor,4.16.

¹⁷ Vgl.: LG 8.

¹⁸ Vgl.: KERESZTY, ebd.96.

befähigt, das Antlitz seines Sohnes anzunehmen¹⁹. In diesem Sinne bedeutet das Sakrament der Kirche, dass alles, was freiwillig mit der segnenden Tätigkeit der Kirche in Verbindung steht und sich in die Kirchengemeinschaft „einsammeln lässt“, notwendiger Weise geheiligt wird.²⁰ Gott gewährt dem bekehrten Sünder die vollständige Vergebung dadurch, dass er das flehende Gebet seiner Kirche, wodurch sein Sohn für die Anliegen des Sünders eintritt, sich anhört.²¹

Reflexionen

„Die zum Sakrament der Buße hinzutreten, erlangen für die Gott zugefügte Beleidigung von seiner Barmherzigkeit Verzeihung und werden zugleich mit der Kirche wieder versöhnt, die sie durch ihre Sündigen verwundet haben und die zu ihrer Bekehrung durch Liebe, Beispiel und Gebete mitwirkt.“²²

Wenn der Beichtende sich an die Beichte, an den Prozess, der im Zuge der Bekehrung erfolgt, nicht erinnert, lohnt es sich, sich an die Accomodation des Heiligen Johannes Chrysostomos zu erinnern. Sie kann uns helfen, diesen Prozess anders zu verstehen.

Nach Chrysostomos lässt uns die Heilige Schrift entdecken, dass Gott großzügiger ist als es die Kirche zu sein vermag.²³ Gott nimmt uns in seiner Heilsordnung anders in den Blick als die Menschen.

Der Beichtvater nimmt anhand der Erzählten wahr, wie der Beichtende Teil der Heilsordnung zu sein wünscht und was ihn von der vollständigen Teilhabe an Gott trennt. Der Beichtvater kann seine Vermutungen in Form von Fragen stellen, aufscheinende Gedanken entfalten und in die richtige Bahn lenken. Für den Beichtenden kann seine Verbindung zu der dritten Person in der Beichte – seine Verbindung zu Gott – zeigen, dass es Leute gibt, die in der Lage sind ihre Reue auszudrücken. In solchen Situationen muss man sich aber auf Gott verlassen, denn oft man sieht man die Wahrheit nur in einem verzerrten Spiegel.

- Die Lehre über die Erfassung des göttlichen Wortes weist die Anwendung des menschlichen Wortes auf Gott vollkommen zurück. Laut Dionysios dem Areopagiten kann Moses Gott nicht gesehen haben, denn er liegt jenseits aller menschlicher Erfassungsfähigkeiten. Wenn wir die Spitze der göttlichen

¹⁹ Vgl.: 1Thess 4,3 ; Rom, 8,9.

²⁰ Vgl.: KERESZTY ebda.

²¹ Vgl.: RAHNER: Maria und die Kirche, Chicago, Regnery, 1965.

²² Catech. R. 1422

²³ Vgl.: HANULA, G. Anyaszentnyelvünk, Argumentum, Budapest, 2016.41.

Erkenntnis erreichen, dann sind wir von dem „sichtbaren“ und „sehenden“, d.h. dem Subjekt und Objekt der Erkenntnis, befreit und gelangen in die Wolke des Nicht-Erkennens. Dort verlieren wir sämtliche Wahrnehmungen, die uns zur Erkenntnis führen und werden voll und ganz Unangreifbar und Unsichtbar. Als Resultat bekommen wir die Fähigkeit des Nicht-Erkennens. Gott wird also nicht Objekt, sondern Subjekt der Erkenntnis. Das Verhältnis der Menschen zu Gott verläuft nicht in der Kategorie der Erkenntnis, sondern durch das Eins-Werden, d.h. Menschen werden in den Zustand der Vergöttlichung, der Theosis, gehoben. Der Beichtvater will in der Beichte die Möglichkeit dieser Wiedergeburt selbst in dem Fall, wo er das Gefühl hat, dass Gott in der Umsetzung des gewünschten Prozesses eine größere Rolle trägt, bekräftigen.

Der Beichtvater richtet seine Aufmerksamkeit ganz auf Gott, nachdem er den Beichtenden gehört hat und er nimmt das von Gott erdachte anthropologische Bild und stellt es vor dem Beichtenden ins Bewusstsein. Dass dieses Bild auch für Beichtvater selbst nicht ganz vollständig ist erfordert, dass das Sakrament dieses Bild in dem Beichtenden weiter formt und so die Vergöttlichung des Bekehrenden erfolgt. So steigt die Entschlossenheit des sich durch die Sünden entfernten Menschen bei der Beichte, dass durch die Buße und Genugtuung der Prozess zu einer Art Glaubensbekenntnis wird²⁴. Die Vergebung und der Frieden – es kann aber nur die erste Stufe derer sein – wird in der Erlösung umgesetzt. Die Beichtenden bekommen die Möglichkeit der Bestätigung, dass sie ihre Schritte, wenn sie die Versöhnung zu Gott und ihren Mitmenschen beginnen, zu Gott führen.²⁵²⁶

²⁴ Vgl.: Catech. R. 1423, 1424

²⁵ Vgl: Ebda.

²⁶ Die DSM-IV-RT Achse. Wenn wir zum Aufstellen einer differenzierten Diagnose den klinischen Wegweiser betrachten, finden wir ein Diagramm, welches sich auf 4 Achsen befindet. Auf der 1. Achse werden Persönlichkeitsstörung, mentales Retardieren mit Ausnahme der Funktion des Intellektes, welche auf der 2. Achse anzugeben sind, angezeigt. Der allgemeine Gesundheitszustand ist auf der 3. Achse anzugeben. psychosoziale und umweltbezogene Probleme, die die Diagnose, die Behandlung und die Prognose der mentalen Störung beeinflussen können, werden auf der vierten Achse angebracht.

Diese Punkte helfen teilweise bei der Orientierung, bzw. dem Beichtvater den Anhaltspunkt zu finden den Prozess zu beginnen, falls das Sakrament erteilt werden kann. Es zeigt dem Beichtvater wie die Disposition des Aufnehmenden bei dem fruchtbaren Auferlegen des Sakraments ist, d.h. wie vorbereitet, bzw. empfängsbereit die Person ist.

Zahlreiche Krankheiten können Demenz verursachen, sie kann als Langzeitwirkung von psychoaktiven Mitteln, oder Medikamenten mit, oder ohne Verhaltensstörung entstehen. Es kann vorkommen, dass die Krankheit mit depressiver Stimmung einhergeht, die Störung kann aber auch feindliche Stimmung, Sprachstörungen, sowie Störungen der motorischen, oder sensorischen Funktionen verursachen.

Diese Faktoren können Anhaltspunkte in dem Gesamtbild sein, sind aber keine Bedingun-

Der Kontakt Mensch-Gott in der Beichte

Kuminetz²⁷ fasst die Ebenen der Aufdeckung der Sünden zusammen und zeigt uns, wie es ist:

- Die Ebene der Öffentlichkeit ist eine bewusste Ebene. In dieser Situation herrscht die Angst vor den Konsequenzen der Sünde in dem Individuum. Seine Gefühle werden bewusst und lassen ihn seine Sünden aussprechen. Auch der Beichtvater sieht real, was auf der Oberfläche ist und was die Versöhnung hindert.
- Private Ebene ist, was nicht sichtbar ist, es ist vielleicht unmöglich es zu erforschen; oft befindet es sich im Unterbewusstsein. Das Abkommen des Beichtenden von dem Weg der Besinnung ist spürbar, alles, was früher als wahr und wichtig empfunden wurde, oder Prinzipien nach denen er früher gelebt hat, geraten plötzlich ins Stocken. Er weiß nicht so recht, was passiert, aber er formuliert es auf der Oberfläche und mithilfe der Fragen des Beichtvaters und der Präsenz Gottes kann er tiefer gehen.

Auf diesen Ebenen müssen wir die Erfahrung der Menschlichkeit des Beichtenden, und die Erkenntnis, dass er die Liebe Gottes nützt, erwähnen.

In Verbindung mit der Aufdeckung der Ebenen der Sünden zeigen sich Störungen bei älteren Dementen²⁸ und anderen psychisch Kranken, wo der Ablauf der Krankheit nicht so spektakulär ist. Es ist nicht leicht zu erkennen, was in der Tiefe passiert und es ist auch nicht leicht zu erzählen, weswegen die Bekehrung unterblieben ist. Es ist nicht leicht zu erkennen, ob die Liebe Gottes genutzt wurde, oder ob wir Symptomen einer Krankheit entgegenblicken. Es ist nicht Aufgabe des Beichtvaters zu diagnostizieren, aber sehr wohl zu entscheiden, ob das Sakrament erteilt werden kann. Das Sakrament kann nicht erteilt werden, wenn jemand bei Bewusstsein ist und das Sakrament ausdrücklich und mit verabscheuender Absicht ablehnt, bewusst nicht zum Sakrament geht, aber solch ein Verhalten ist selten.²⁹ Man kann sagen, es gibt Verhaltensstörungen, die ‚natürlich‘ sind und diese Symptome sind keine Sünden, bzw. kann sich das Sakrament trotz dieser Störungen manifestieren.

gen der Verwirklichung des Sakraments. in.: Frances, A. Ross R. DSM-IV-RT, Psychiatric, Wasgington, 2001, XV.

²⁷ Vgl.: KUMINETZ, G., A gyóntató néhány súlyos kötelezettsége, in Kánonjog 8 (2006) 25-38.

²⁸

²⁹ KUMINTEZ, A kiengesztelődés szentsége, Szent István Társulat, Budapest, 2008, 230.

Es ist wichtig hervorzuheben, dass diese Symptomkomplexe auch externe Zeichen haben können, die den Beichtvater nicht unbedingt erschrecken müssen. In diesem Fall kann die Beichte zur qualitativen Verbesserung oder Stabilität der Gesundheit beitragen, wenn die Penitencia mit denjenigen Punkten, welche die Lebensqualität unterstützen, verbunden wird.

Der Beichtvater kann zwar auf diese Symptome aufmerksam sein, aber er muss wissen, dass seine Aufmerksamkeit hier nicht stehen bleiben darf. Diese Zeichen sind diejenige Schicht, auf die bei der Erteilung der Lossprechung lediglich reflektiert werden soll, sie sind aber nicht unbedingt wesentliche Elemente der Verwirklichung des Sakraments. Der Beichtvater soll sehr wohl größere Zusammenhänge sehen und die Genugtuung anhand der Definition des Sakraments erteilen.

Die *Ex opere*³⁰ Wirkung der Buße, von denen der Beichtvater diejenige wählt, die dem Beichtenden hilft ein spiritueller Mensch zu werden. Dies kann folgendes sein:

- eine rachsüchtige Wirkung – strafbare Wirkung
- eine medizinische Wirkung – heilende Wirkung
- präventive Wirkung – vorbeugende Wirkung sein, damit dies in der Zukunft nicht mehr vorkommt

Die Buße hat eine heilende-erzieherische Wirkung, die bei Krankheitsgeplagten wichtig ist, aber der Beichtvater kann seine Aufmerksamkeit nicht nur darauf lenken, da das Sakrament der Beichte ein tieferes Mysterium ist.

Es ist nicht leicht, die Beichte abzunehmen, selbst erfahrene Seelsorger, die schon viele Beichten gehört haben, blicken diesem Sakrament mit Bewunderung und Demut entgegen. Wir erleben das Erscheinen und die Mitwirkung Gottes bei der Beichte oft in handfester Weise, dennoch manifestiert er sich immer in neuer und anderer Form. Bei den Kranken ist die Erscheinung Gottes ganz außerordentlich, fast handfest, kann aber niemals vollkommen definiert werden.

³⁰ KUMINETZ, ebd.169.

Balogh Győző, görög katolikus diakónus

A cigányok vallásossága Magyarországon

Magyarországon a legnagyobb etnikai közösség a cigány kisebbség. Más etnikummal ellentétben a cigányság nem rendelkezik saját hazával. Ennek következtében ez a sajátos helyzet egy sajátos pasztorációs bánásmódot követel meg a Katolikus Egyháztól¹. Tudjuk, hogy a cigányok Indiából származnak. Vándorlásuk során Európa felé számos vallással volt alkalmuk találkozni, melynek különböző elemei vallási tradícióikban szinkretista módon megfigyelhetők. Az indiai vallási elemek jelenléte, valamint hatásai érezhetően vannak jelen a cigány mesékben, mondákban, legendákban egyaránt; valamint temetési rítusaira és keresztelési hagyományaikra is rányomták bélyegüket². Ezen dolgozaton belül eme vallási szinkretizmussal szemben szeretném a Katolikus Egyház válaszát megfogalmazni módszertani értelemben, melyek segíthetnek nekünk abban, hogy egyfajta párbeszédet indítsunk a cigányság szinkretista elemekkel tarkított népi vallásossága és a Katolikus Egyház között. A paradigmaváltás elkerülhetetlen, mivel ugyanazon pasztorációs módszerek természetesen egy eltérő kultúrával és hiedelemvilággal rendelkező etnikumra nem alkalmazhatóak. A cigányság történelmében gyakran jelenik meg az üldöztetésből fakadó félelem, a nyomor és a diszkrimináció³. A cigányságnak kifejezetten pozitív attitűdje van a transzcendentális valóságot illetően, hiszen úgy tartják, hogy hitüknek köszönhetően éltek túl annyi mindent, amivel a vándorlásuk során szembe kellett nézniük. Az Istenbe vetett hit megkérdőjelezhetetlen, bár gyakran babonás elemektől tarkított. Az Isten jelenléte már a cigány nyelv eleméntáris kifejezéseiben is felfedezhető, mint amilyen: „*Thaves baxtalo*” és „*te del o Del*”⁴ köszönések, melyeknek jelentése „járj isten előtt szerencsével” és „adjon Isten jó napot”. A cigányság életében hangsúlyosan van jelen a Szűz Mária

¹ É. FEHÉR, *A cigány emberek vallásossága*, in *Jövők munkások cigány értelmiségiek mondják*, Budapest 2002, p. 26.

² J. BÁRSONY, *A Nap és a Hold története*, in *Cigány mesék- népmesék és más történetek*, 2007 Budapest, p. 5-7.

³ J. BÁRSONY, *A rabszolgaság meséje*, in *Cigány mesék- népmesék és más történetek*, 2007 Budapest, p. 80-85.

⁴ É. JUHÁSZ, *Moro Raj jertyiszár!- Uram irgalmazz!*, p. 24.

és az Ő fiának Jézus Krisztusnak tisztelete⁵. A Szentháromságos egyistenhitünk számukra sokszor megfoghatatlan valóság, leginkább mint család modellt képesek megérteni. Szintén eltérést mutat a zarándoklatok hagyománya, melyet a cigányság más jelentőséggel és intenzitással foganatosított meg kultúrájában. A magyar zarándokokra az jellemző, hogy rendszerint zászlókkal⁶ és kántorral⁷ érkeznek, aki rendszerint a hívő közösség énekét vezeti és fogja össze. A magyar zarándokcsoportokra jellemző, hogy rendezetten mozognak, és számukra a megszentelt hely többnyire a templomot jelenti, ahol a szertartások, mint például: Liturgia, imaórák⁸ zsoltározás a zsoltaos könyvből⁹ és az úgynevezett Paraklisz¹⁰ az abszolút elmélyülés lehetőségét, lelki élet megújulásának lehetőségét hordozzák magukban, melyek mindig összeköttetésben vannak a szentségek kiszolgáltatásával. A cigányság számára egy zarándoklat ezzel szemben nem a szakrális teret jelenti, hanem a családi rendezvényt; ahol a teljes család az Isten köztük való jelenlétét ünnepli. A nem cigány közösségek zarándoklatain egyre inkább az a tendencia figyelhető meg, -különösen országunk keleti régiójában- hogy a zarándoklatokon többnyire a középkorostály és idősebb generáció van képviseltetve. Sajnos ezen jelenség templomaink látogatottságán is lemérhető. Az egészen picik és iskoláskorúak viszonylag ritkán vehetnek részt zarándoklaton. A mélyen vallásos cigány közösségekben a zarándoklaton az egész család vesz részt, beleértve az újszülött gyermekeket is. A zarándoklat remek alkalmat szolgáltat számukra, hogy az újszülött gyermeket bemutassák a Szent Szűznek, oltalmat kérve életére. Természetesen ennek a jelenségnek is vannak szuperszticionális elemei, ugyanis sokszor a rossz szellemektől való védelemben bíznak, a rontás elkerülésében. Országunk keleti régiójában szintén feltűnő pasztorációs módszer, amikor cigány közösségekben a papi rendhez szorosan tartozó funkciókat cigány lányok láthatnak el, míg kispapjainknak az asszisztencia szigorúan tiltott dolog. Rendszerint a fiatal cigány lányok segítik

⁵ É. FEHÉR, *A cigány emberek vallásossága*, p. 27.

⁶ I. IVANCSÓ, *Görögkatolikus liturgikus kislexikon*, 2001 Nyíregyháza, p. 75.

⁷ I. IVANCSÓ, *Görögkatolikus liturgikus kislexikon*, 2001 Nyíregyháza, p. 39.

⁸ A. VACCARO, *Dizionario dei termini liturgici bizantini e dell'Oriente cristiano*, pp. 238. ;I. IVANCSÓ, *Görögkatolikus liturgikus kislexikon*, 2001 Nyíregyháza, p. 35.

⁹ A. VACCARO, *Dizionario dei termini liturgici bizantini e dell'Oriente cristiano*, p. 274-275. ; I. IVANCSÓ, *Görögkatolikus liturgikus kislexikon*, 2001 Nyíregyháza, p. 76. and p. 60.

¹⁰ A. VACCARO, *Dizionario dei termini liturgici bizantini e dell'Oriente cristiano*, p. 249. ;I. IVANCSÓ, *Görögkatolikus liturgikus kislexikon*, 2001 Nyíregyháza, p. 57.

a pap munkáját¹¹ úgynevezett antifónákat¹² énekelve cigány nyelven. Gyakori jelenség, hogy Máriapócsra érkezvén a cigány közösség első dolga az, hogy bemutassa a közösség új tagját Szűz Máriának, oltalmat és áldást kérvén életére¹³. Nagy hagyománya van továbbá az úgynevezett „gyertya égetésnek”, mely nem mindig kötődik szakrális térhez. Sokszor eskütétellel és fogadalmakkal párosul ez a rítus. Imádságaik legfontosabb célja, hogy isteni közbenjárást eszközöljenek ki életükre vonatkozóan. A tradicionális cigány zarándoklatot könnyen tudnánk egyfajta karneválként aposztrofálni, ahol teret kap a család közös éneklése, táncolása¹⁴. Öltözékben sem a visszafogott elegancia vagy a praktikum nyilvánul meg, hanem a túldíszített, mi szemünknek zavaróan színpompás öltözetek tűnnek fel¹⁵. Minden év szeptember 14-éhez közel eső vasárnap tartják Máriapócsra az országos méretű cigánybúcsút. Ez egy hatalmas tömeget megmozdító esemény, melyet háromnapos lelkigyakorlat előz meg. A cigánybúcsúra érkezve a zarándokok megmossák arcukat szenteltvízben, vagy gyermekeiket megmossák abban, áldást kérve életükre, és legtöbb esetben egy kis üvegcsével haza is visznek belőle, hogy megszenteljék lakásukat az ártó szellemek elleni védelem jegyében¹⁶. Az Egyház cigányságra vonatkozó tapasztalatai szerint a legalkalmasabb pasztorációs módszer a személyes élet példája, mely sokszor hatékonyabb köztünk a hit dolgainak megértetésére, mint az imádságok és katekizmus megszövegezett formájának elsajátítása. Különösen nehéz feladat egy átlag cigány származású hívő számára elfogadni az Egyház szabályait. Ennek miértjének válasza talán történelmükben rejlik. A cigány nemzet nagyon sokáig a vándorlás miatt rákényszerült nomád életstílusra, melynek egyik eredménye, hogy nagyon nehéz őket egyazon millióban tartósan lekötöni. Rendszerint a liturgiák szerkezete számukra ismeretlen¹⁷, ennek köszönhetően az érdeklődésüket csak folyton megújuló pasztorációs eszközökkel lehetséges. A rendszeres templomba járás sokszor komoly kihívást jelent a cigánypasztoráció célcsoportja számára, ugyanis csak akkor mennek templomba, amikor szükségét érzik az imádságnak, rendszerint otthon imádkoznak saját szavaikkal. Életük fontos eseményeiben is az isteni közbenjárást kéri üzle-

¹¹ É. JUHÁSZ, *Sója Miklós öröksége Hodászon*, 2003 Szekszárd, p. 18.

¹² A. VACCARO, *Dizionario dei termini liturgici bizantini e dell'Oriente cristiano*, p.77 ;I. IVANCSÓ, *Görögkatolikus liturgikus kislexikon*, 2001 Nyíregyháza, p. 11.

¹³ É. FEHÉR, *A cigány emberek vallásossága*, p. 29.

¹⁴ É. FEHÉR, *A cigány emberek vallásossága*, p. 28.

¹⁵ É. JUHÁSZ, *Moro Raj jertyiszár!- Uram irgalmaz!*, p. 12.

¹⁶ I. IVANCSÓ, *Görögkatolikus liturgikus kislexikon*, 2001 Nyíregyháza, p. 74.

¹⁷ É. FEHÉR, *A cigány emberek vallásossága*, p. 27.

ti ügyekben és a családdal kapcsolatos könyörgéseikben. A Magyarországon élő cigány közösségek tagjai között találunk reformátusokat, római katolikusokat és görögkatolikusokat is. Sajnos a szekták, vagy ma divatos elnevezéssel élve kisegyházak, széles körben terjedtek el az elszegényedett, perifériára került emberek között, melynek halmaza fedi többnyire a cigányság csoportját, akiket könnyedén csábítanak el a történelmi egyházak soraiból, mivel nincs erős kapcsolatuk a helyi egyházak képviselőivel. Ennek eredményeként a cigányság sokszor nem részesedik a Katolikus Egyház katekézisében, vallási nevelésében. Ennek kiváltó oka, hogy az egyházi jelenlét sokszor nem megoldható a jelenlegi paphiány okozta lefedetlenség miatt, valamint a szekták által generált Katolikus Egyházzal szembeni ellenszenvnek köszönhetően van még a közösség életére gyakorolt jelentős hatása. Ezen dolgokból kifolyólag a Katolikus Egyház által le nem fedett területeken a kisegyházak gyorsan kihasználva helyzeti előnyüket, gyorsan hatást gyakoroltak a néhol babonás, ám mély vallásos hitet élő cigány csoportokra¹⁸. Napjainkban a modern pasztorálteológiai tudománynak kardinális kérdése kell legyen, hogy olyan metódusokat dolgozzon ki, melyekkel a Katolikus Egyház meg tudja tartani azon cigány híveit, ahol állandó papi jelenlétre nem lehet számítani. Másrészt a szekták előnye az Isten iránti vágy volt a cigányok szívében. A cigányság bár babonás elemektől kísérve, de szinte azonnal megkereszteltetik a gyermeket az ártó szellemek elleni küzdelem miatt a Katolikus Egyház papjaival, de pap vagy misszionáriusok, hitoktatók hiányában ez a jó kezdet az Egyház és közöttük megtörni látszik. Az Egyház életébe történő betagozódás egyik kiemelkedő problémája a Katolikus Egyház tradicionális vallásosságát gyakorló befogadó közösség gyakori kirekesztő magatartása az új tagokkal szemben. Ez nem csupán a „fenntartott” helyeket jelenti, hanem mindazon jelenségeket, melyek megnehezítik a pap dolgát a hívek oldaláról azon tetteikkel, melyek miatt a templomba betérő lehetséges új tagok nem érzik otthonuknak magát a templomot. A Katolikus Egyház cigányok között végzett missziója az 1930-as évektől virágzik, ezt megelőzően sajnos nem volt olyan pasztorációs felfogás mely középpontba állította volna ezen etnikumot. Napjainkban viszont annyi minden megváltozott, annak köszönhetően, hogy az Egyházuk igyekszik követni az idők jeleit. Ebben a változást igénylő időben a pasztoráció is, csakúgy, mint más területek más tudomány területeken külön szakosodott embereket követelnek meg. Szükséges tehát levonni azon konklúziót, miszerint a cigányok között végzett misszióra az erre kellően felkészült misszionáriust érdemes küldenünk az Evangéliummal. Ezen változások egyik nagyon szép példája, és Egyházunk állásfoglalásának rendkívüli bizonyítéka, hogy cigánypasztorációs bizottságo-

¹⁸ É. FEHÉR, *A cigány emberek vallásossága*, p. 29.

kat hoz létre, melybe lehetőség szerint igyekszik bevonni cigány származású laikusokat, és ahol mód van rá cigány származású klerikusokat is. Ezeknek az új időket követő változásoknak rendkívüli hatásai lehetnek társadalmunkra, ugyanis a cigányság magyar társadalomba történő integrációját is elősegíti az Egyház azzal, hogy a cigány közösségeket pasztorációja fókuszába állítja. Modern korunk missziológiájának egyik kiemelkedő jelensége, hogy az Egyház előre akarja mozdítani a cigányságon belüli hivatások éledését azáltal, hogy cigány vallási példaképeket állít a modern generáció szeme elé. A cigányok evangelizációjának módszerei változásával nyilvánvalóan szükségszerű, hogy a jövő egyháza folyamatosan tudjon reagálni az idők jeleire¹⁹. Rövid időn belül hazánkban egyre több és több katolikus pap kezdett a cigánymisszióban dolgozni, ugyanis mélyen érintette őket az inkulturáció modernkori jelensége²⁰. Az Evangélium mindig egy speciális kultúrába van beágyazódva mint annak része, ezért szükséges, hogy a lelkipásztorok utat találjanak a cigányok érzelmei felé, amikor Krisztusról úgy beszélnek, hogy az teljesen érthető legyen a cigány hagyományokon, tradicionális elemeken keresztül is. A cél, hogy hagyományaikon keresztül a pasztoráció úgy beszéljen Jézus Krisztusról, mint akit sajátjukként tudnak felfogni, saját kulturális hálójukba be tudják fogni Isten üzenetét²¹. A magyarországi pasztorális tevékenységekben elkerülhetetlen, hogy radikálisan nagyító alá vegyünk a cigányságot, mint az Egyház missziós célját, kulturális helyzetükből adódóan, melynek nagy szerepe lehet abban, hogy papjaink sikerrel végezzenek missziós tevékenységet köreikben, megmutatván pontról-pontra Krisztus alakját ezen speciális etnikai csoportnak²². Érdekes módon nagyon sok állampolgár adja a fejét arra országunkban, hogy személyes hivatástudatból kifolyólag csatlakozzon a cigányság integrációját elősegítő folyamatokhoz, valamint van néhány cigány származású pap, papnövendék akik érdeklődnek ezen terület iránt a papság kötelékén belül²³. Ezen fiatalok amikor pappá válnak, remélhetőleg nyitottak lesznek arra, hogy visszatérjenek saját etnikumuk körébe, hogy tevékeny munkájukkal a cigánymissziót elősegíthessék egy új, egyedi módon, származásuk által belülről látva annak

¹⁹ C. DOTOLI-L.MEDDI, *Evangelizzare la vita cristiana*, Assisi 2012, p.16.

²⁰ L. SOMOS, *Csak legyél ott!*, in *Rashajok, papok, szerzetesek- istenes emberek a cigányok között*, Jézus Társasága Magyarországi Rendtartománya, Budapest 2014, p. 38-40.

²¹ M. AMALADOSS, *Oltre l'inculturazione. Unità e pluralità della Chiesa*, Bologna 2000, p. 94.

²² Richard N. Ostling, „Africa: Fertile Ground for Catholicism,” *Time*, 143, 17 (April 25, 1994), p. 52.

²³ P. LAKATOS, *Remény támad*, in *Rashajok, papok, szerzetesek- istenes emberek a cigányok között*, Jézus Társasága Magyarországi Rendtartománya, Budapest 2014, p. 43-47.

problematicus részeit, melyek megoldásra várnak²⁴. A cigányság vallásossága mindazonáltal, nem teljesen letisztult. Vallási szempontból gyakran konfúz, babonás elemektől tarkított. Talán a Katolikus Egyház egyik fontos feladata lehet a közeljövőben, hogy megkeresztelje Krisztus Egyháza által befogadható, arra alkalmas tradícióikat, és azokat elfogadtassa cigány származású híveivel²⁵. A magyar és cigány vallási hagyományban jócskán találhatunk különbségeket. Ezen dolgozattal az említett különbségeket igyekszem feltárni, és ezen különbségekre kívánok megoldási lehetőségeket kínálni Katolikus Egyházunk tárházából. Problematicus pont lehet cigánymissziós szempontból a keresztelezés, az esküvő és a temetési hagyományok témaköre²⁶. Az ok amiért ezen témát tárgylom az, hogy rendkívül izgalmas kérdés számomra, hogy egy pap aki felelős minden emberi teremtményért akit az Isten alkotott saját képmására; miként találhat módot arra, hogy találkozzon a cigánysággal mint etnikai közösséggel, valamint annak hagyományaival.

A cigány nemzet, mint olyan, vallásosnak mondható, mindazonáltal találhatunk babonás elemeket vallásgyakorlatukban²⁷ életükben, mert vallási felfogásuk telítve van szinkretista elemekkel, mely nagyban köszönhető vándorlási folyamataiknak²⁸. Az ősök szelleme, a politeista elemek, boszorkánysággal kapcsolatos hiedelmek helyet kapnak tradícióikban. Ebben a babonás elemektől tarkított világban próbálnak védelmet nyerni szeretteik számára a gonosz erőkkel szemben²⁹. Indiából induló hosszú vándorlásuk során Európa kontinense felé bizonyosan találkoztak széles körű vallási irányzatokkal, melyek kihatással voltak vallásosságukra, hiedelemvilágukra, melyek napjainkig hatást gyakorolnak vallási gyakorlatukra³⁰. Egy katolikus pap számára, mint amilyen Sója Miklós atya volt, néha nagy kihívást jelent cigányok között Krisztusról beszélni monoteista módon, tudván hogy a hallgatóság vallási alapja politeista.

²⁴ P. LAKATOS, *Remény támad*, 48-53.

²⁵ D. GERGELY, *Halásznai tanítás!*, in *Rashajok, papok, szerzetesek- istenes emberek a cigányok között*, Jézus Társasága Magyarországi Rendtartománya, Budapest 2014, p. 93-94.

²⁶ J. LANKÓ, *Örömhírt viszek a szegényeknek*, in *Rashajok, papok, szerzetesek- istenes emberek a cigányok között*, Jézus Társasága Magyarországi Rendtartománya, Budapest 2014, p. 69-70.

²⁷ J. BÁRSONY, *A jóslás, drábárélás meséje*, in *Cigány mesék- népmesék és más történetek*, 2007 Budapest, p. 63-67.

²⁸ <http://www.sapientia.hu/konyvtar/konyvismerteto/konyvismerteto-szekely-janos-cigany-nepismeret-te-dol-o-del-baxt>

²⁹ <http://www.romanishib.hu/category/a-ciganysag-kulturaja/>

³⁰ http://www.ceferino.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=9:a-ciganysag-evangelizacioja&catid=19:pasztoracio&Itemid=32

Mindazonáltal egyéb problémák is megfigyelhetők az Egyház liturgikus rendszerét boncolgatva. A cigányok közötti misszió tapasztalatai azt mutatják, hogy sokszor nehéz a fegyelmezett nyugati rendszerre alkotott Liturgiánk külső megnyilvánulási formáit elfogadtatni azon cigány testvérekkel, akik soha nem voltak hozzá szokva ahhoz, hogy egy helyen tartózkodjanak hosszabb távon. A szertartásokon való elcsendesedett, fegyelmezett magatartás sokszor elfogadhatatlan számukra, hiszen kommunikációjukat tekintve másként lettek szocializálva³¹. Ezen probléma forrása valószínűleg a hosszú időn keresztül folytatott nomád életmódra vezethető vissza. A bonyadalmak kiváltó oka néhány esetben a nyelvi hiányosság. Ma Magyarországon négy különböző cigány nyelvi dialektust tudunk beazonosítani³². A pasztorációs tevékenységet megkönnyítő körülmény az, hogy közülük legtöbbször a magyar nyelvet használják anyanyelvüként. Nehezítő körülmény azonban, hogy némely régióban egyes csoportok otthonaikban nem használják a magyar nyelvet, csupán, mikor a társadalom nem cigány tagjaival érintkeznek. A missziót végző személyeknek komoly kihívást jelenthet ilyen körülmények között átadni Krisztus evangéliumát.

Egyike a legjelentősebb családi eseményeknek a keresztelezés szertartása, különösen, ha a család újszülött tagja fiú³³. Ez egy tulajdonképpeni jogi aspektus a törzs, avagy közösség szemszögéből, ugyanis az apa, aki a család feje, hivatalos keretek között a keresztelezővel viszi tovább nevét. Azért, hogy ünnepezzék az effajta allerációt, miután megkeresztelték a babát, mindig nagyszabású ünnepséggel készülnek, hogy ezzel is kifejezzék örömeiket³⁴. Az ünnep nem csupán a családnak kizárólagos ünnepe, hanem a közösség presztízs értékű kifejező eszköze, mely jelzi a közösségen belüli jólétet. Ezt szem előtt tartva, napjainkban egyfajta státuszszimbólummá nőtt ki magát a keresztelezés szertartása körükben. Rendszerint a cigány férfiaknak és cigány nőknek a keresztelezés után áll egy cigány név is, mely okmányokban nem szerepel, de a közösség minden tagja köztudatában elsősorban ez a név él. A cigány nevek eredete az ősi időkre nyúlik vissza. Különböző kódneveket kellett elkezdeniük használni, melyek az állami hivatalok szemei előtt ilyen módon védelmet nyújtottak Indiából ide vezető útjuk során. A cigányság így a gázsó/gádszó rendszer számára rejtve ma-

³¹ J.-P. LIÉGOIS, *Romák Európában*, p. 14.

³² J.-P. LIÉGOIS, *Romák Európában*, p. 41-49.

³³ <http://www.harmonet.hu/ezoteria/20751-a-legtitokzatosabb-valodi-cigany-babonak-a-szules-korul-mit-rejt-a-buba-batyuja.html>

³⁴ http://www.szinesgyongyok.hu/data/multimedia/roma/beas_szokasok.pdf <http://www.harmonet.hu/ezoteria/20751-a-legtitokzatosabb-valodi-cigany-babonak-a-szules-korul-mit-rejt-a-buba-batyuja.html>

radhatott, mivel nehezebb volt őket személyi okmányok nélkül beazonosítani³⁵ a rendőrség által felállított szerverek számára. Mivel próbálták védeni magukat a különböző formában felbukkanó diszkrimináció ellen, nevüket gyakorta változtatták, hogy ezzel is megpróbálják nehezebbé tenni az állami szerverek feladatát. Eredetileg a gázsó szó egy kirekesztő determináció, mely vonatkozik mindazokra, akik nem cigány származásúak. Ez az exkluzívista determináció nagyon hasonlít a héber nyelvben megfigyelhető goj szó használatára³⁶. Ez a valódi oka annak, hogy minden cigány kolónia olyan közel van egymáshoz. Ebből a tényből az következik, hogy egy misszionárius számára nagyon nehéz egy kirekesztő fogalommal élő közösségen belül hatékonyan dolgozni és azon belül megtalálni³⁷. Ha valakinek az a vágya, hogy a közösséghez csatlakozzon, befogadják, amennyiben követi a közösség többnyire íratlan szabályait, hagyományait és viselkedési formáit³⁸. A misszionárius számára mindenképp felett együtt kell étkeznie a közösséggel, mert a közösség vezetőjének asztalánál való étkezés jelenti az új személy³⁹. Eredetileg a keresztelés szertartása azt aényt fejezi ki, hogy valaki teljes értékű tagjává válik a Katolikus Egyháznak, de Magyarországon a kommunizmus alatti érában a felsőbb vezetés másfajta magyarázatot kezdett terjeszteni⁴⁰. Napjainkban egy papnak aki a cigányok között szeretne missziós tevékenységet végezni, szembesülnie kell a névválasztás igencsak problematikus kérdésével. A közösség tagjai gyakorta választanak a gyermekek számára közismert szappanopera szereplők nevei közül, mely sokszor elbagatellizálja a keresztelés tényét. Ezzel szemben a helyi katolikus papnak van lehetősége, hogy meggyőzze őket a névválasztást illetően. A pap ha elmagyarázza, hogy a bérnévvel védelmet kapnak a gonosz erőkkel szemben, és ráadásul egy őrangyal is az Egyház tanai szerint, akkor minden bizonnyal keresztény névre cserélik a szertartás folyamán a máskülönben nevetségesnek bizonyuló elnevezéseket. A hírességekről kapott nevek mögött az a szándék rejlik, hogy a híresség sorsában nevében szeretnék ha részesedne a kicsi élete során. Egyéb problémák is felsejlenek a keresztelés témakörén belül, melyek kicsit nehezítik a missziót végző személy munkáját. Általában a cigány száрма-

³⁵ M. FRANK, *Életmód és gyermeknevelési szokások a cigány lakosság körében in -Tanulmányok a romológia köréből X- válgatás a romológiai alapismeretek tanfolyam dolgozataiból*, Pécs 1994, p. 97. <http://nepszotar.com/?szo=g%C3%A1zs%C3%A1ds%C3%B3>

³⁶ <http://hu.wikipedia.org/wiki/G%C3%B3j>

³⁷ É. JUHÁSZ, *Sója Miklós öröksége Hodászon*, p. 5.

³⁸ J.-P. LIÉGOIS, *Romák Európában*, p. 102-111.

³⁹ É. JUHÁSZ, *Moro Raj jertyiszár!- Uram irlalmazz!*, p. 67.

⁴⁰ http://hu.wikipedia.org/wiki/Magyarorsz%C3%A1g_1957%E2%80%931989_k%C3%B6z%C3%B6tt

zású gyermekek a keresztelés szentségét már gyermekkorukban megkapják az első kettő hónap alatt⁴¹. Erre a lépésre azért szánják sok esetben magukat, mert a szülők gyakorta félnek a természetfeletti erőktől, melyek betegséget, egyéb anomáliát okozhatnak a gyermeknek. Mint azt láthatjuk a hagyományos cigány népi vallásosság, számos esetben hozható babonás elemekkel kapcsolatba. Habár a vallásos viselkedés nem minden esetben figyelhető meg életükben, azért az újszülött gyermeket elviszik a templomba megkeresztelni⁴². A keresztség a család nagy ünnepe a maga sajátos cigány tradicionális elemeivel ötvözve, mely óriási lehetőséget biztosít a pap számára, hogy közelebb kerülhessen a családdal, miután felvette a kapcsolatot a hozzátartozókkal. Mivel a gyermeknek a gonosz elleni védelmet ő szolgáltatotta ki, ezért a család mindig hálás lesz, mert a gonosz szellemek elleni védelmet az Egyháztól rajta keresztül kapta meg. A megfelelő pillanat a gyülekezet vezetője számára ez tulajdonképpen, amikor igazolva a közösség hitét, először jelenik meg a cigány közösség életében Jézus Krisztus a Megváltó nevében⁴³. Ezen hagyományt kutatva más meglepő elemek is felmerülnek: a keresztszülőknek az ikonosztázion előtt, meztelenségben kell állniuk, mert a hiedelmek szerint ez a tett hívja segítségül azokat az erőket, melyek segítenek egészségesnek maradni a babának az újszülött korban⁴⁴. Amennyiben a baba sír, akkor fejét kendővel fedik be, és keresztet rajzolnak a fejére. A kereszt oltalmazó jelenléte hitvilágukban e hagyomány nyomán is világosan kivehető. Gyakori jelenség volt pár évtizeddel korábban, hogy olvasztott ólomból próbálták megijósolni valaki sorsát, sok esetben azért, hogy a baba életeseeményeit előre láthassák. Sőt mi több, sok édesanya rögzített vörös szalagot gyermeke csuklója köré, hogy a boszorkányoktól védelmet nyerjen. A cigány családoknál gyakran figyelhető meg ikon a falon, szent szobrok jelenléte, valamint a rózsafüzér használata a bölcső körül, azon okból

⁴¹ M. BARLA SZABÓ, *Cigány óvodás gyermekek-in Tanulmányok a romológia köréből X- válgatás a romológiai alapismeretek tanfolyam dolgozataiból*, Janus Pannonius Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Pedagógiai Tanszék, Pécs 1994, p. 13.

⁴² J.-P. LIÉGOIS, *Romák Európában*, p. 74.

⁴³ L. MEDDI, *Formare cristiani adulti-Desiderio e competenza del parrocco*, Cittadella Editrice, Assisi 2013, p. 131.; There are many experiences in this lookout: G. BIADER –S. NOCETI-S. SPINELLI, *Battesimo, sí...ma dopo? Strumenti per un percorso di fede con genitori e bambini 0-6 anni*, 2005; F. NARZISI, *Comunicare la fede ai bambini. Pastorale battesimale ed educazione religiosa in famiglia*, Milano 2009; S. SINELLI (A CURA DI), *Catechesi battesimale. Strumenti per il lavoro personale e di equipe*, Bologna 2009. And also can be find in the book of A. CAPRIOLLI, *I catechesi battesimale. Strumento di formazione per coloro che pregano i genitori al battesimo dei figli*, Milano 1999.

⁴⁴ M. BARLA SZABÓ in *Cigány óvodás gyermekek-Tanulmányok a romológia köréből X- válgatás a romológiai alapismeretek tanfolyam dolgozataiból*, Pécs 1994, p. 13.

kifolyólag, hogy a beáramló negatív, a gyermekre rontó energiákat hozó erőket ezekkel kizárják. Ezen babonás a gyermek védelmét szolgáló tradicionális elemek az óvodás korban is megfigyelhetők. Összegzően egy pap számára, aki a cigányok között szeretne missziós munkát végezni központi kérdés lehet, hogy különleges beszédekkel készüljön, melyek megérintik a cigányok lelkét. Sólya Miklós atya előtt nem volt más lelképásztor a Magyar Katolikus Egyház berkein belül, aki kifejezetten a cigányságot célozta meg mint missziós célcsoportot⁴⁵. Ő volt az egyedüli személy aki a cigányok között az árokparton kezdett beszélni az emberiség megváltásáról, amit az Isten Egyszülött fia visz véghez. Amikor egy pap megközelíti őket, akkor könnyedén félelemmel telnek el, mert a legtöbb esetben csak akkor találkoznak pappal, amikor temetésre kerül sor, ahol a pap fekete ruhát visel, és ez számukra egyértelműen a halál üzenetét hordozza.

Egy nagyon érdekes hagyományoktól nyüzsgő rész a cigányközösség életében az esküvő szertartása, melynek „megkeresztelése” úgy érzem kulcskérdés lehet pasztorációs szempontból a cigányokkal folytatott missziós-párbeszéd kapcsán. Az esküvői szertartásban a vándorlás alatt érintett régiókból hagyományként hozott kulturális foszlányok figyelhetők meg. A cigány esküvői szertartásban sok hinduiztikus hagyományelem van jelen, melyek uralkodóak a szertartás alatt, de a zsidó elemek is felfedezhetők ha éles szemmel figyeljük az esküvői eseményeket⁴⁶. A szociálisan szegény körülmények jelentős hatást gyakoroltak hagyományaikra⁴⁷. Az esküvő fontossága a cigány családokban figyelemre méltó, hiszen a teljes család van jelen azon, a teljes klán képviselteti magát⁴⁸. A gazdagságban ünnepezt esküvővel, valamilyen formában a klán státusz szimbólumát szeretnék hirdetni, miszerint két gazdag klán ettől az esküvő pillanatától megerősödve éli tovább napjait. Mindazonáltal az esküvői szertartást megelőzően az udvarlásnak nincs igazi jelentősége, mert az esetek túlnyomó részében a klán családjai elég jól ismerik egymást. A házasság fő célja, hogy a klán tovább erősödve, egy magához hasonlóan erős és életképes családdal alakítson ki köteléket, ezért régebben a házasságok megrendezettek voltak, a fiatalok véleménye megkérdezése nélkül. Ennél a pontnál elkerülhetetlen, hogy a misszionárius a szabad akaratról beszéljen. Nagyon fontos tudatosítani, hogy az ember szabad akaratából köt házasságot, annak a tudatában, hogy párunk az egyik legnagyobb segítőnk abban, hogy az üdvösségre

⁴⁵ É. JUHÁSZ, *Sója Miklós öröksége Hodászon*, p. 10.

⁴⁶ http://divany.hu/eletmod/2011/07/16/hatalmas_szines_es_hangos_-_ilyen_az_igazi_roma_lagzi/

⁴⁷ É. JUHÁSZ, *Moro Raj jertyiszár!- Uram irgalmazz!*, p. 12.

⁴⁸ J.-P. LIÉGOIS, *Romák Európában*, p. 60.

vezessen. Ma már ez a helyzet szinte alig felfedezhető, de néhol előbukkanó létét semmiképpen sem tagadhatjuk cigány közösségeinken belül⁴⁹. Mint azt jól tudjuk a hagyományokból egyike a házasságkötés módjának, hogy a fiatalember az ara házához megy, hogy annak atyjától engedélyt kérjen a frigyre a kiszemelt lánnyal. Ebben az esetben az udvarló barátai közül páran elkísérik az udvarlót, azért, hogy az édesapánál pozitív képet fessenek róla udvarlás közben, amikor beszélgetést folytatnak az anyagi háttéréről. A második érdekes lehetőség a fiatalok számára az úgynevezett szöktetés⁵⁰. Ez általában abban az esetben használt elem, amikor a kérészt a kiszemelt lány édesapja visszautasítja. Ilyenkor a kiszemelt lánnyal, ha ő is akarja elszöknek a fiú szülei házába és a házasságot később majd szentesítik a klánok között, amikor az egymás iránti harag enyhül. Ilyenkor a klánok fejei találkoznak és ünnepélyes keretek között békét kötnek egymással. Néha azonban ez egy szükséges vígjáték csupán, mikor a családoknak nem telik gazdag esküvő megrendezésére. Ebben az esetben sokszor előre eltervezett szöktetést hajtanak végre⁵¹. A cigányok rendszerint a tizenéves korukban házasodtak meg a szüzesség megtartása fontosságának tudatában. A szüzesség megtartása egy nagyon fontos kincse az Egyházunknak, mely ma igen nehéz teher azon fiatal generáció számára, akik a média nyomására divatból vetik el azt maguktól. Erre az értékre fel kell hívni a figyelmet a missziót végző személynek. Az, hogy a lány házasságig tartsa meg szüzességét a klán tagjai előtt elfogadott, és ha ez nem így történik magát a klánt éri szégyen, nem csupán a lány családját⁵². Amint a babonákkal kapcsolatos szóbeli hagyományok tartják, a lány a lány ártatlanságát szemének ragyogása jelzi, amennyiben elveszíti ártatlanságát a szeme már nem fog olyan szépen ragyogni. Mint ennek eredményeként, a templomi szertartás alatt a szűz lánynak mirtusz koszorút kell viselnie fején. A cigány babonák leírják, hogy ha nem szűz a lány, aki a mirtusz füzért viseli, annak egész családja szerencsétlen lesz egész életében. Szinte minden cigány fél ettől a szituációtól, mert a legtöbbjük a kereskedelem egyfajta módját gyakorolja. A lány szüzességét az új férj bizonyítja

⁴⁹ J.-P. LIÉGOIS, *Romák Európában*, p. 61.

⁵⁰ É. JUHÁSZ, *Sója Miklós öröksége Hodászon*, p. 23.

⁵¹ J. LÁSZLÓ KALÁNYOSNÉ, Adatok az öcsényi (Tolna megye) cigányság terhesség-, szülés-, csecsemőápolás körében kialakult szokásaihoz, hiedelmeihez; in *Cigány óvodás gyermekek in Tanulmányok a romológia köréből X- válgatás a romológiai alapismeretek tanfolyam dolgozataiból*, Janus Pannonius Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Pedagógiai Tanszék, Pécs 1994, p.154.

⁵² J. LÁSZLÓ KALÁNYOSNÉ, Adatok az öcsényi (Tolna megye) cigányság terhesség-, szülés-, csecsemőápolás körében kialakult szokásaihoz, hiedelmeihez, p. 155.

azzal a tettel, hogy a véres lepedőt bemutatja az egész közösségnek⁵³. Ha ennek ellenkezője bizonyosodik be, akkor az esküvő nagy összegét vissza kell fizetnie a lány klánjának. A hagyományos cigány esküvőket a gázsó közösség közszereplői jelenlétében kötötték, azért, hogy a gázsó hivatalok is elismerjék frigyüket. Házasság esetén amennyiben jelen volt a közösség vezetője a vajda, lehetséges volt esküvőt tartani pap vagy állami hivatal nélkül. Az ilyen házasságot a közösség minden tagja érvényesnek fogadta el⁵⁴. A klán legöregebb tagja és a nagybácsik fel voltak hatalmazva házasság megkötéséhez, ha a vajda nem volt jelen. Az elmúlt század második felétől majdnem minden cigány pap előtt templomban vagy legalább házasságkötő teremben a polgári esküvőt kötött. Ilyetén módon a házasság képe sokat változott a cigányság körén belül. Azt is láthatjuk, hogy az eskü szövegét mondva a fiatal pár előtt egy tálcán picic kenyér és só van jelen egy pohár borral, melyek együtt az életközösséget fejezik ki. A pap beszéde után megismételve az eskü szövegét örök hűséget ígérnek egymásnak. Ha egy férfi hűtlenné lenne esküjéhez, azt a cigány társadalom sokkal könnyebben megbocsátaná, mintsem a női fél félrelépését. Az esküt rögvest a gyűrű szertartása követi, mikor a közösség együtt mondja áldását a fiatal párra.

A misszionáriusnak kardinális kérdésként kell kezelnie a cigányság házassági szokásait, melyek nagy hatással vannak vallási életükre. A cigányság mivel korán köt házasságot, ezért náluk folytatott pasztorációs módszerek között jelen kell legyen egy házasságot követő katekézis, mely a közös élet szentségére, gyermekek nevelésére, és a kölcsönös házastársi hűségeskü megtartására irányítja a felek figyelmét. Fontos szerepe lehet a házasságrendezéseknek, ugyanis sok cigány pap jelenléte nélkül vagy hagyományok szerint elszökött otthonról, vagy a vajda adta őket össze a közösség felhatalmazásával. Sok cigány nem csupán érettségük hiányában utasítja el az egyházi templomban tartott esküvőt, hanem ennek gyökere abban keresendő, hogy nincsenek sokszor beható ismereteik az esküvői szertartásokat illetően, hiszen ritkán volt alkalmuk pappal találkozni. Jó megoldásnak tűnhet az, ha liturgikus alapokkal ruháznánk fel a házasságra készülő fiatalokat, kiemelve a szertartások színpompáját, gazdagságát és látványvilágát. A Katolikus egyháznak az esküvőn keresztül a cigány ember érzelmeihez kell, hogy eljusson és Jézust mint legfőbb vajdát bemutatva kérje áldását az ifjú párra akik szabad akaratukból

⁵³ J. LÁSZLÓ KALÁNYOSNÉ, *Adatok az őcsényi (Tolna megye) cigányság terhesség-, szülés-, csecsemőápolás körében kialakult szokásaihoz, hiedelmeihez*, p. 156.

⁵⁴ Khetano drom, 2010. július 22. http://www.kethanodrom.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=203:mitoszok-es-sztereotipiak&catid=62:tarsadalomciganysag&Itemid=86

kötöttek házasságot. Az Egyháznak minden eshetőségben a szabad akarat kihangsúlyozásáról kell tanítani, melyet az Isten adott nekünk, hogy szabadon válasszunk párt, akivel leéljük életünket és nem pedig más választ számunkra házastársat, hiszen ezzel ki záránk a házasság egyik lényegi elemét, mely érvényessé teszi azt.

Összegzés

Mivel hazánk legnépesebb kisebbségi közössége a cigány közösség, ezért szükséges, hogy megtaláljuk a megfelelő csatornákat ehhez a közösséghez, melyen keresztül Görögkatolikus Egyházunk kommunikálni képes. Ezen dolgozattal a nyitást, a kommunikációt kívánom előremozdítani, feltárva a lehetséges csatornákat, elemeket, melyeken keresztül Egyházunk kifejtheti pasztorációs tevékenységét ebben a speciális kulturális közegben. Természetesen praktikus szempontból is vizsgálat alá kerültek a lehetséges módszerek, melyekhez minden alkalommal az Egyház kincstárából merítve próbáltam a missziót végző személy munkáját elősegítő, néha hátráltató tényezőkre rámutatni. Remélhetőleg e tanulmánnyal nagyobb rálátásunk lesz erre a napjainkban egyre több energiát igénylő missziós területre, lehetséges távlataira.

SZOCIÁLIS MUNKA

Bálint Bánk

Az elfogadás körei

(A Tolerancia Világnapi Konferencián, 2016. november 15-én, a veszprémi városházán tartott előadás írásos változata)

A tolerancia világnapjához kapcsolódóan szeretnék pár szempontot megfogalmazni az elfogadásról.

Általában nem tartom ildomosnak, ha az előadó a felkérés háttér információit is megosztja a hallgatósággal, most azonban mégis ezt teszem, mert a téma megvilágításához teljesen illeszkedik. Amikor a konferencia szervezője, Varga Endre megkért ennek az előadásnak a megtartására, ellenálltam és felsorakoztattam az érveimet, amelyekkel arról akartam meggyőzni, hogy aktuálisan nem én vagyok a megfelelő ember. Endre kiváló lélektani érzékkel azt ajánlotta, hogy aludjak rá egyet és holnap majd ismét hív. Másnap délelőtt a kérés megismétlése nélkül is igenlő választ adtam. Azért hozakodtam elő ezzel az előzménnyel, mert az elfogadásnak éppen ez az egyik fő kérdése: ki fogadjon el kit?

Elsőre azt kívántam, hogy a szervező fogadja el az én elutasító álláspontomat. A gondolkodási idő alatt azonban beláttam, hogy az ő kívánsága megváltoztatására nincsen kompetenciám, lehetőségem, a magam hozzáállásán azonban változtathatok.

Igen, logikailag nyilvánvaló, hogy mindig nekünk kell az elfogadást kezdeni, mert csak magunkra vonatkozóan hozhatunk kötelezően érvényes döntést. Persze, joggal kívánjuk, hogy az elfogadási szándékunkra elfogadás legyen a válasz, de az valójában már teljesen a másik féltől függ. „Az elfogadást mindig önmagunknak kell kezdeményezni” normája minden felelősségteljes, szabad akaratú, érett személyiségre vonatkozik, de ez a logikai szabály bizonyos helyzetekben határozott kötelezettségként jelentkezik. Olyankor például, amikor a másik ember valamilyen adottsága (pl.: fogyatékosága, időskora, kisebbséghez való tartozása stb.) miatt hátrányban van velünk szemben, illetve akkor, amikor az aszimmetrikus (alá-fölrendeltségi) szerepviszony számunkra egyértelmű fölényt biztosít, mondjuk tanárként a diákkal szemben, vagy orvosként a beteggel szemben, vagy akár pszichológusként a klienssel szemben. Elárulom Önöknek, hogy én még mindig izgulok, amikor új kliensre várok. Az első találkozás előtti percekben szinte vizsgadrukkban vagyok. Föl-alá járkálok a szobában, a várakozás alatt még egy reklámújságot sem bírok a kezembe

venni, pedig már 30 éve gyakorlom a szakmámat és több százszor előfordult velem ilyen, de minden egyes találkozásnál ott van bennem a kétely, hogy vajon sikerül-e megtalálnom az összhangot az újonnan érkezővel? Az elfogadás, a ráhangolódás ugyanis az én kötelességem, az esetleges kudarc pedig az én hibám és felelősségem. Ha már így belemerültem az önfeltárába, azt is bevalom: nemcsak az első találkozás előtt szoktam izgulni, hanem valamelyest minden alkalommal, mert sosem tudhatom, hogy éppen milyen állapotban, hangulatban érkezik a kliens, aki az elfogadását, az iránta való empátiát joggal várja el tőlem. Gondolom, Önök között is többen vannak, akik hasonló izgalommal várják otthonukban az oda meghívott, fontos vendégeket!

Természetesen egyetlen felelősségtudattal bíró személy sem képes mindig arra, hogy az elfogadásban kezdeményező legyen, de az átmeneti akadályozottságunk még nem írja át a szabályt. Ha mégis átfordítanánk, akkor úgy járnánk, mint azok, akik meggyőződéssel hirdetik magukról, hogy ők milyen kiváló, jó szándékú emberek, csak éppen senki nem érti meg őket.

Annakidején a pszichiátriai gondozóban egy hölgy hosszasan panaszkodott nekem a kolléganőire, akik az új munkahelyén olyan elutasítóak vele szemben, noha ő mindent megtesz azért, hogy elfogadják. Buzgón próbált meggyőzni az igazáról, mert bizonyára látta rajtam, hogy kétséggel fogadom a szavait. Közbevetőleg jegyzem meg: az én arcom igen beszédes, azaz a mimikám, a tekintetem menthetetlenül elárulja az érzelmi viszonyulásomat. Ezt a gyenge pontomat már rég felismertem és elfogadtam, ez az egyik oka annak, hogy nem lett belőlem se pókerjátékos, se politikus. Hiába azonban a felismerés, azért bizony néha okoz gondot. Ennek a harmincas éveiben járó hölgynek is okozott, aki aztán élettapasztalatát hozta fel igaza alátámasztására, mondván: „Nyugodtan elhítheti nekem, hogy jól tudok alkalmazkodni, hisz eddig már 23 munkahelyen dolgoztam és mindenütt be tudtam illeszkedni!”

Azon kérdés mellett, hogy ki kezdeményezze az elfogadást, a másik nagy kérdés, hogy az elfogadás kikre, milyen körre terjedjen ki? Ennek a megválaszolásában is lehetnek buktatók.

Sokan úgy gondolják magukról, hogy ők alapvetően nagyon toleráns, elfogadó emberek, és csak a közvetlen környezetük elfogadásával vannak problémáik. Ilyen például az a kiégett orvos, aki általában még szereti és tiszteli a betegeket, akiknek a gyógyítását hivatásául választotta, de az aktuális kezeljére már nincs kellő figyelme, energiája. Vagy az a pedagógus, akit a tehetséges, szorgalmas diákok lelkesítenek, csak épp a saját osztályában nem talál ilyet. A nevelési tanácsadóban pedig sok olyan szülővel találkoztam, aki a saját apai-, anyai viselkedésében, viszonyulásában semmi hibát nem látott, csak pechesnek vélte magát, amiért rossz gyermekeket kapott.

Nem hiszem, hogy az az ember, aki a környezetében élőket nem tudja elfogadni, az a távoli körökhöz tartozókat valóban képes volna tolerálni, ha azokkal kerülne kapcsolatba. Egy magyar embernek például nem az eszkimók integrálásával kell az elfogadást megtanulni.

Az elfogadást is magunkkal kell kezdeni! Mielőtt az egoizmus gyanújába esnék, egy igazi szaktekinétyt idéznék. A világhírű szociálpszichológus, Elliot Aronson *A Társas lény* című könyvében, az önértékelés jelentőségéről írja:

„Ha igaz az, hogy az alacsony önértékelés a bűnözésnek és a kegyetlenségnek egyik fontos előzménye, akkor talán minden lehetőséget meg kellene tennünk azért, hogy hozzásegítsük az embereket ahhoz, hogy tiszteljék és szeressék önmagukat.” (Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Bp. 1987. 178. old.)

Azt már magam teszem hozzá, hogy önmagunk szeretetének előfeltétele: önmagunk elfogadása. Önök pedig esetleg azt gondolhatják, hogy hiszen mindenki elfogadja önmagát. Valamiben és valamennyire igen, de mondjuk elégedetlen a melle vagy a hasa nagyságával, a szeme színével, az orra formájával, testmagasságával, életkorával. Ez utóbbi ráadásul folyton változik és ezért nem elég egyszer megküzdeni az elfogadásáért. Ezen testi jellemzők egy része ugyan megváltoztatható, de az sem garancia az elégedettségre. Önmaga iránt érzett utálat miatt keresett fel például egy nő, aki előzőleg már a melleit és a lábait plasztikai sebésszel többször megműtette. Egy kamasz fiú pedig éveig durván viaskodott az édesanyjával azért, hogy adjon neki pénzt a szétálló fülei műtéti költségeire. A műtét kiváló eredménnyel megtörtént. Az utolsó találkozásunkkor a fiú mindezt boldogan újságolta nekem. Aztán másoktól hallottam, hogy drogozni kezdett. A külső jegyek mellett a belső tulajdonságainkkal, szellemi adottságainkkal, képességeinkkel is gondunk lehet. Talán a hallgatóság sorában is akad, aki szívesen lenne/lett volna a jelenlegi szintjénél sokkal okosabb, vagy szeretné, ha legalább kitűnő memóriával rendelkezne. Nem sorolom tovább, hisz ennyiből is látható, hogy igen szerteágazó, komoly feladat elfogadni „szőröstől- bőröstől” önmagunkat.

Nehéz, de mindenképpen megoldandó feladat, mert mások elfogadásának önmagunk elfogadása a kiindulópontja. Akár azt is mondhatnám: az elfogadás koncentrikus köreinek mi magunk vagyunk a középpontja, origója. A kereszténység szeretetparancsa is ezt tekinti kiindulópontnak, amikor azt kívánja: Szeresd felebarátodat, mint tenmagadat! Gyermekeként a szüleink elfogadása a soron következő teendő. A kiszolgáltatott helyzetben levő kisgyermekeknek általában ez könnyen megy. Később, a kritikussá váló kamasznak azonban már gyakorta teljesíthetetlennek tűnik ez az elvárás, noha a szülők iránti tisztelet kötelezettsége a Tízparancsolatban sem tartalmaz kivételeket. Felnőttkorunkban is fontos, hogy minden felismert hibájuk, mulasztásaik ellenére tisztelni tudjuk a szüleinket, mert az elutasításuk a saját létezésünk alapjait kérdőjelezi

meg, míg a velük szemben táplált esetleges ellenérzés a magunk lelkét méte-lyezi meg.

A párkapcsolatban élő felnőttek számára önként vállalt kötelezettség a párjuk, házastársuk teljes körű elfogadása. A házasságkötéskor ezt többszörösen is kinyilvánítják egymás- és környezetük felé. A házastársi kapcsolatban valósulhat meg legintenzívebben egy másik személy elfogadása, hisz a házasság egy, az élet szinte minden területére kiterjedő és a halálig szóló közösségvállalás.

Szülői kötelezettség a világra jött gyermekünk elfogadása. Nem ritka azonban, hogy még a várt gyermek elfogadása is nehézségbe ütközik. Több olyan leánnyal találkoztam már, aki súlyos csalódást okozott azzal az apjának, hogy nem fiúnak született, némelyikük esetében az apa nem is volt hajlandó tudomásul venni a tényeket, azért fiúként próbált nevelni őket. Kisebb-nagyobb identitásproblémákat és önértékelési gondokat okozva ezzel a gyermekeknek.

A gyermek pusztán a biológiai nemével persze akkor is elutasítást válthat ki az apjából, ha történetesen fiúként látja meg a napvilágot, ám a szülők abban a reményben vállalták őt, hogy a három fiuk után, végre egy kislányuk születik.

A gyermek biológiai neme mellett a veleszületett adottságainak elfogadása is gondot jelenthet. Tapasztalataim szerint a szülők igen nehezen ismerik fel azt, ha a gyermekük szerény intellektuális képességekkel rendelkezik. Így a rossz tanulmányi eredményeket sokkal szívesebben magyarázzák a gyermek lustaságával, esetleg a tanár túlzott szigorúságával, mintsem csemetéjük szellemi képességének gyengeségével. Később a gyermek által választott szakma, életpálya ütközhet a szülők ellenállásába. Külön konfliktusgóc lehet a már felnőtté vált gyermek párválasztása. Ezt a néhány felvetést csak annak érzékeltetésére szántam, hogy milyen sok összetevőből áll a gyermekünk tényleges elfogadása. Arról most nem is szólnék, hogy az újravezényezett családnál mekkora kihívást jelent az előző házasságból származó gyermekek elfogadása.

Az ember a rokonait sem választhatja meg, azokat egyrészt a saját szüleitől, másrészt a házastársa csatolt részeiként kapja. Velük kapcsolatban viszont már az elfogadás mértékének meghatározásában van a férjnek, feleségnek bizonyos szabadságfoka. Külön előadást képezhetne az anyós-, apósprobléma, de esetenként komoly gondokat tudnak okozni a sógorok, sógornők is.

Tág családunk tagjain, rokonainkon kívül a munkahelyi- és lakóhelyi környezetünkben is sok-sok emberrel kerülünk kapcsolatba, akikkel szintén ki kell alakítani valamilyen együttműködést, amihez csak az egymás elfogadása biztosíthat alapot. A hosszabb távon is meglevő kapcsolataink mellett életünk során számtalan időleges, akár csak egy-egy találkozásra szóló viszonyulásokat is kialakítunk embertársainkkal, amelyekhez bizonyos fokú elfogadás szintén szükségeltetik. Az elfogadás koncentrikus köreinek további aprólékos bővítése helyett átugrok a legtagabb körre, amely az egész emberiséget, a saját emberi

fajtam minden tagját magában foglalja. Erik Erikson nyolc szakaszra bontott, híres fejlődésmélete szerint időskorban el kellene jutnunk arra a bölcses-ségre, amely képes integrálni múltat és jövőt, a korosodó nemzedékeket és az újonnan felnövekvőt.

Pszichológus vagyok, a szakmám megtanított arra, hogy lássam a dolgok fonákját, ellenoldalt is. A fejekbe ugyan nem látok be – bár egyszer akadt egy nő, aki hirtelen eltakarta a homlokát, amikor megtudta rólam, hogy pszichológus vagyok, no így aztán az ő fejébe „beleláttam” - de jó, ha a beszélgetések révén felismerem, hogy mi járhat benne. Nyilvánvaló, hogy az elfogadásnak is vannak akadályai, korlátjai.

Egy részük fakadhat az egyén személyiségéből, például a kamaszkorukat alig meghaladó, ifjúemberek épp a saját nemi identitásbeli bizonytalanságuk miatt erős ellenérzéseket táplálhatnak a meleg férfiakkal szemben. Vagy egy negatív élmény rossz kezelése képez akadályt egy adott csoport tagjainak elfogadásával szemben. Beszéltem például egy olyan fiatalemberrel, aki azért lett ketrecharcos – az a „küzdősport”, ahol minden megengedett - , hogy bosszút álljon a cigányokon, akik közül három korábban megtámadta őt és késsel hátba szúrta. Semmi esély nem látszott arra, hogy a bosszúvágyát feladja.

Az is gátló lehet, ha az elfogadási próbálkozásra újabb kívánság, hogy ne mondjam: követelés a válasz. Erre példaként hadd meséljem el egy közelmúltbeli, tanulságos élményemet. Fehérvár belvárosában sétáltam és láttam, hogy az a zavarodott nő, aki máskor az utcán járkálva hangosan szokta szapulni az embereket, most békésen üldögél egy élelmiszer bolt kirakata előtt és csendesen motyogja, hogy annyira éhes és még csak egy kakaót sem vesznek neki az emberek. Már odébb jártam, amikor bevillant a lehetőség, hogy most egy kakaóval megmenthetem előtte az emberiség, vagy legalább az ott járókelők becsületét. Visszamentem hát a boltba. Péksüteményt időnként amúgy is szoktam vásárolni, de tejterméket már száz éve nem vettem, ezért örömmel láttam, hogy még mindig árusítanak olyan zacskós kakaót, amelyet ifjúkoromban gyakran ittam. A jól végzett munka elégedettségével távoztam a boltból és nyújtottam oda a nőnek a péksüteményeket és a kakaót. A nő mormogott valami köszönetet, aztán hiányos fogazatával rám vicsorgott és nekem szegezte a kérdést: No, és ezt hogyan bontsam meg? Letaglózott a teljesen jogos, helyénvaló kérdése, amire én egyáltalán nem voltam felkészülve. Azt hittem, hogy már teljesítettem az önként vállalt feladatot és most kiderült, hogy csak eztán jött a neheze. Nyakkendősén, a sétálóutcán nem akartam azzal próbálkozni, hogyan lehet kirágni egy ajándékba szánt zacskó sarkát, olló vagy akár zsebkecs nem volt nálam, csupán a tárcám és a slusszkulcs volt a zsebeimben. Egyetlen lehetőségként a slusszkulccsal igyekeztem alkalmas nyílást képezni az erős műanyagon. Bevallom: magam sem voltam elégedett az eredménnyel. Röstelkedve nyújtat-

tam hát vissza a megcincált zacskót. Így az emberiség becsületének megmentési kísérletéből a saját hiányosságaimmal való szembesülésem következett be. A kegyelemdőfés pedig akkor ért, amikor egy óra múlva, visszafelé menve a boltnál a kolduló nő hült helyén, az üres nylonzacskók között megláttam egy kakaós dobozt, amelynek a tetejéről a lecsavarható kupak egyenesen a szemembe vigyorgott.

A fogyatékkal élők elfogadását pedig az is nehezítheti – tapasztalatból tudom, mert az eredeti végzettségem: gyógypedagógus -, hogy a velük való kapcsolat, kommunikáció esetenként több energiát, figyelmet kíván az ép embertől. Például hangosabban kell beszélni egy nagyothallóval, vagy odafigyelést igényel, hogy a saját tempónkat hozzáigazítsuk a mozgássérült járásához, vagy jobban kell a szavainkat összeválogatni, ha egy értelmi fogyatékosnak akarunk valamit megmagyarázni. Ráadásul a fogyatékkal élők óhatatlanul szembesítenek bennünket az ember sebezhetőségével, törékenységével, amit általában igyekszünk elkerülni.

Az elfogadással azonban mindenképpen érdemes próbálkozni. Sok szép példát lehetne hozni azoktól a hétköznapi hősöktől, akiknek ez magas szinten sikerült. Például az az elvált anya, aki azért hordta hozzám a két fiát, mert már nem igazán bírt velük, hezitálás nélkül magához vette a nővére kislányát, amikor az egy autóbalesetben elvesztette a szüleit. Azt az értelmiségi nőt is csodáltam, aki egy értelmi fogyatékos kislányt fogadott örökbe azért, mert ő már hosszú évek óta nem kellett senkinek.

Az elfogadás mind az elfogadott-, mind az elfogadó személy számára jutalomértékű.

Carl Rogers, a személyközpontú terápia kidolgozója nemcsak azért várja el a segítőtől, hogy feltétel nélkül fogadja el a klienst, mert ez a keresztényi szeretettörvényből következik, hanem azért is, mert csak ez lehet a változás alapja. Valóban, a változás kizárólag abból indulhat ki, ami már ténylegesen megvan!

Az elfogadás pozitívan hat az elfogadó személyére is, hisz minél többféle embert tudunk elfogadni, annál gazdagabb, színesebb lesz a személyiségünk. Így az elfogadással nemcsak a másik személlyel, hanem magunkkal is jót teszünk.

Kívánom, hogy e törekvésben mindnyájunknak legyen minél több sikere!

Leveleki Magdolna

Szociális problémák az életkor függvényében hazai vizsgálatok alapján

A szociális problémák és a nemzedékek közötti összefüggés kétféleképpen értelmezhető. Egyrészt vizsgálhatjuk egy adott időszakban a szociális problémák előfordulását különböző életkori csoportokban, másrészt beszélhetünk nemzedékenkénti különbségekről abban az értelemben, hogy egy-egy generáció életének ugyanabban a szakaszában milyen szociális problémák jellemzőek. A kétfajta megközelítést érdemes külön-külön alkalmazni, és mindkét szempontból megvizsgálni a nemzedékekhez és az életkori csoportokhoz való tartozás és a különböző szociális problémák előfordulásának gyakoriságát. Tanulmányomban a szóba jöhető számos társadalmi probléma közül az *alacsony* várható élettartamnak, a korai halálzásnak, a *betegségeknek* és mentális zavaroknak a változásait vizsgálom az életkor függvényében, illetve ahol a rendelkezésre álló kutatási eredmények az összehasonlíthatóságot lehetővé teszik, ott a problémák előfordulásának időbeni alakulását, a nemzedékek közötti különbségeket is vázolom a statisztikák alapján. Külön részben foglalkozom a szociális problémák kialakulását valószínűsítő életmódbeli sajátosságokkal, a dohányzással, a *túlzott alkoholfogyasztással*, illetve a *szegénységgel*, a *társadalmi kirekesztettséggel* a különböző életkori csoportokban.

A tanulmány a Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola szociális munka szakán 2016-ban kezdődött *Nemzedékek és szociális problémák* c. kutatás keretében készült elsősorban a hazai népszámlálási adatok és KSH elemzések, valamint az Európai Lakossági Egészségfelmérés 2009. és 2014. évi eredményeinek felhasználásával.

1. A betegségek, a halandóság és a mentális zavarok időbeni változása, előfordulásának gyakorisága az életkor függvényében

A magyarországi népesség egészségi állapotáról átfogó képet két fő forrásból szerezhetünk: az egyik forrás a tízévente sorra kerülő népszámlálások adatbázisa, a másik az Európai lakossági egészségfelmérés (ELEF), melyben 2009-ben Magyarország még önkéntesen vett részt, de 2014 óta az adatfelvétel

minden európai országra kötelező. A 2014-es vizsgálatot a 2009. évihez hasonlóan a Központi Statisztikai Hivatal bonyolította le.

Az egészségi állapot vizsgálata hazánkban nem előzmények nélküli. 1994-ben már volt egy egészségi állapotfelvétel, és a 2000-ben illetve 2003-ban az Országos Epidemiológiai Központ által lebonyolított Országos Lakossági Egészségfelmérés (OLEF) is nemzetközileg standardizált módszereket használt. (KSH, 2015/a) Ezek a kutatások lehetővé teszik az időbeni folyamatok leírását, a mérési eredmények összehasonlítását.

Mint a 2010. évi „Társadalmi helyzetkép” összegzésében megállapítja, „a magyar lakosság fiatalabban betegszik meg és hamarabb hal meg, mint az európai országok többségében élők, és kevesebb egészséges életévekre is számíthat. Ez annak ellenére is így van, hogy az utóbbi két évtizedben számottevő javulás mutatkozott mindkét nem és minden életkor egészségviszonyaiban...”, (KSH, 2010. 3.o.)

1.1. A halandóság, a várható élettartam és a halálhoz vezető leggyakoribb betegségek időbeni változásai Magyarországon

Az időbeni változások egyik fontos hozadéka, hogy 1990-ben megfordult a születéskor várható élettartamok addig csökkenő illetve stagnáló trendje. 2000-2010 között Magyarországon a születéskor várható élettartam a férfiak esetében 67,1-ről 70,5, a nők esetében 75,6-ról 78,1 évre emelkedett. A férfiak és nők életkilátásai közötti különbség is csökkent ebben a 10 évben 8,5-ről 7,6 évre.

A KSH (2010) elemzése szerint, ez a tendencia hazai viszonyok között látványos, hiszen 1960-2000 között nem volt tapasztalható ilyen intenzív javulás, de az EU-27 országainak 2000-2010 közötti adatait tekintve a várható élettartam magyarországi évi átlagos növekedése az alacsonyabbak közé tartozik. A 2010. évi adatok alapján Magyarország mindössze Litvániát, Lettországot és Bulgáriát előzi meg a 27 tagállam közül. Az országok rangsorában a férfiak Svédországban élnek legtovább, várható élettartamuk kilenc évvel több, mint Magyarországon. A nők esetében Franciaország áll az élen, ahol a mienknél hét évvel magasabb a mutató.

1. tábla

A születéskor várható átlagos élettartam az EU néhány tagállamában

	Férfiak		Nők	
	2000	2010	2000	2010
Svédország	77,4	79,6	82,0	83,6
Franciaország	75,3	78,3	83,0	85,3
Ausztria	75,2	77,9	81,2	83,5
Lengyelország	69,6	72,1	78,0	80,7
Szlovákia	69,2	71,7	77,5	79,3
Csehország	71,7	74,5	78,5	80,9
Románia	67,1	69,8	74,2	77,4
Magyarország	67,5	70,7	76,2	78,6

KSH, 2010.

Jelentős különbség Magyarország és az EU más országai között az is, hogy az Unióban a várható élettartam növekedése elsősorban annak következménye, hogy mind többen érik el az öregkort, Magyarországon viszont 40%-ban a harmincas, negyvenes éveiben járók halandóságának csökkenése és a javuló csecsemőhalálozás járul hozzá az életesélyek növekedéséhez. (KSH, 2010)

A magyarországi várható élettartam kedvezőtlen mutatóinak fő oka a korai, 65 év alatti halálozás, 2000-től számítva átlagosan a meghaltak 42%-a nem érte meg a 65 éves kort. Az Unióban ez az arány 33% körüli.

A halálhoz vezető leggyakoribb betegségek a 60-as évek óta a keringési rendszer betegségei és a daganatos betegségek. A legtöbb korai – 65 év alatti – halálozás rosszindulatú daganatos betegség miatt következik be, 2010-ben 13 ezren hunytak el ily módon, ez a halálozások 38%-át jelenti. Ezt követik a keringési rendszer betegségei okozta korai halálok 15%-kal, 2010-ben 10 ezer áldozattal. Ki kell még emelni a korai halálokok között a közlekedési balesetből eredő eseteket és az öngyilkosságot, melyek jelentős számban 65 évnél fiatalabb embereket érintenek.

A halálesetek egy része időben nyújtott megfelelő orvosi ellátás esetén nem következne be, ezeket nevezi a szakirodalom *elkerülhető halálozásoknak*. (i.m.) Magyarországon a javuló tendenciák jelentős részben az elkerülhető halálozások számában bekövetkező csökkenésnek köszönhető, ami az orvosi ellátás eredményességét, a népegészségügyi programok hatékonyságát és az egészségesebb életmód terjedését mutatja. (KSH, 2010)

Nézzük meg a továbbiakban, *hogyan függnék össze a betegségek, a betegségek kialakulását valószínűsítő életmód és az életkorcsoportokhoz való tartozás?*

1.2. Az időskorúak betegségei

A felnőtt népesség betegségei közül a leggyakoribb egészségi probléma a *magas vérnyomás*, mely a népességnek körülbelül harmadát érinti. Az életkor növekedésével nő azoknak a száma, akik magas vérnyomástól szenvednek, és a 75 évnél idősebb korosztályban már öt személy közül négy érintett. A betegség 45-54 éves korban jelenik meg először nagy számban, az ilyen korúaknak közel tizedét sújtja. Az európai lakossági egészségfelmérés adatai szerint a magyarországi előfordulás gyakorisága a 75-84 éves korcsoportban az első vagy a második legmagasabb. (ELEF, 2009)

Külön kell foglalkozni az *agyér-betegségekkel*, mely szintén népbetegségnek számít, és az életkor növekedésével egyre gyakoribbá válik. A 45-54 éves korúak között még a lakoságnak 3%-át érinti, de a 75 éven felüliek körében ennek tízszerese. Érdemes megjegyezni, hogy mind az agyér-betegségek, mind a magas vérnyomás gyakoribb a nők, mint a férfiak körében. Míg azonban a magas vérnyomás kimutathatóan összefügg a szegénységgel, az agyér-betegségek előfordulásának gyakorisága kizárólag az életkor és a nemi hovatartozás alapján mutat szignifikáns különbségeket.

Daganatos betegségek előfordulásának gyakoriságát mutatja az a 2009. évi adat, mely szerint 260 ezer főre tehető azok száma, akiknek volt valaha daganatos betegsége. A 35-44 évesek korcsoportjában minden századik ember érintett, ezt követően pedig meredeken emelkedik az érintettek száma. A középkorosztályban még a nők felülreprezentáltak, de 65 éven felül az idősebb férfiak veszélyeztetettsége 20%-kal meghaladja a nőkéét. 75 éves és idősebb férfiak prevalenciája 12%, a nőké 8% a háziorvosok regiszterei alapján. (KSH, 2010)

A *csigolyabetegség*, mely gyakran mozgáskorlátozottsághoz és munkaképzetelenséghez vezet, szintén nagy számban fordul elő. 2009-ben a nyilvántartott csigolyabetegek száma meghaladta az 1 milliót. A fiatalabbnak 5-10 százaléka, az idősebbeknek azonban már negyede szenved ebben a betegségben. A csigolyabetegség előfordulásának gyakorisága statisztikailag mérhető különbségeket mutat nemenként és a szubjektív jövedelmi helyzet függvényében is. A nőket minden korosztályban fokozottan sújtja, és a szubjektív alacsony jövedelem is a betegség gyakoribb előfordulását valószínűsíti. (i.m. 14.o.)

A *cukorbetegség és más anyagcsere rendellenességek* is gyakoribbá válnak az életkor előrehaladásával. A májbetegségek előfordulása az 55-64 éves kor közötti férfiak körében a leggyakoribb, ezer fő közül 25-öt sújt. A nők körében harmadannyi a májbetegek száma. A májbetegek harmadánál a betegség ki-

alakulásának oka a túlzott alkoholfogyasztás, mely 2005 óta a 35-54 éves kor közöttiek körében jelentős visszaesést mutat. (i.m. 14.o.)

1.2.1 Mentális betegségek és öngyilkosság

Az alkoholfogyasztással gyakran összefüggő pszichés problémák közül a leggyakoribb a *depresszió*. Magyarországon minden tizedik ember átélt már depressziót, vagy depressziós szorongásról számolt be. Közülük négyből háromnak orvos is megállapította a betegségét. Az életkorral előre haladva nő a veszélyeztetettség, a 65 évesek, illetve idősebbek körében pedig eléri a 7-15%-ot. Az európai lakossági egészségfelmérés adatai alapján azonban a 15-24 és a 45-64 éves kor közöttiek prevalenciája Magyarországon a többi európai uniós országgal összehasonlítva a legnagyobb arányban tapasztalták meg a krónikus melankóliát. (i.m. 15.o.)

A többek által pszichés problémákkal magyarázható öngyilkosságok gyakorisága Magyarországon jól követi a társadalmi-politikai változásokat. Az öngyilkosságok éves rátája (100 ezer főre vetített öngyilkosok száma) 1967-88 között olyan magas volt, hogy Magyarország a nemzetközi lista első helyére került. Ezt követően a mutató 2006-ig közel felére csökkent. 2006-2010 között stagnált illetve enyhén emelkedett, majd 2011-től napjainkig újabb jelentős csökkenés mutatkozott.

1. tábla

Az öngyilkossági ráták csökkenése 1987-2006 között nemenként és korcsoportonként

Korcsoport	Férfiak	Nők
20-29	64%	78%
30-39	59%	58%
40-49	41%	46%
50-59	32%	54%
60-69	39%	60%
70-79	55%	76%
80-89	51%	60%
Összesen	41%	56%

Zonda – Paksi – Veres, 2013.

A ráták csökkenése minden korosztályt érintett, de leglátványosabb a csökkenés a 20-39 év közöttiek és a 70 éven felüliek körében, bár az idősek még mindig erősebben veszélyeztetettek minden más korcsoportnál. A 80-89 éves

korosztályban a százezer megfelelő korú lakosra számított mutató az országosnak közel háromszorosa mind a férfiak, mind a nők körében.

(Zonda – Paksi – Veres, 2013)

2. tábla

Az öngyilkosságok alakulása a különböző korcsoportokban, 100.000 megfelelő korú lakosra számítva (férfiak)

Korcsoport	Férfiak		Nők	
	1987	2006	1987	2006
20-29	46.01 fő	16.66 fő	12.98 fő	2.91 fő
30-39	77.20 fő	31.74 fő	22.07 fő	9.24 fő
40-49	106.5 fő	63.40 fő	29.89 fő	16.25 fő
50-59	102.06 fő	69.37 fő	37.42 fő	17.40 fő
60-69	101.24 fő	61.84 fő	44.26 fő	17.89 fő
70-79	149.27 fő	67.72 fő	60.57 fő	14.65 fő
80-89	220.27 fő	107.08 fő	80.31 fő	32.46 fő
Összesen	65.92 fő	38.92 fő	25.59 fő	11.34 fő

Zonda – Paksi – Veres, 2013

A kedvező folyamatok következtében 1987-2006 között százezer főre vetítve az öngyilkosok száma a férfiak körében 65,92 főről 38,92 főre, a nők körében 25,59 főről 11,34 főre csökkent. A 20-29 évesek körében férfiaknál a ráta 46,01 főről 16,66 főre, a nőknél 12,98-ról 2,91 főre mérséklődött.

1.3. A fiatalok betegségei

Míg a fent tárgyalt betegségek és társadalmi problémák az életkor előre haladtával mind nagyobb valószínűséggel fordulnak elő, az asztma, az endokrin, táplálkozási és anyagcsere betegségek, a vér és vérképző szervek betegségei, például a vashiányos vérszegénység, valamint az immunrendszert érintő bizonyos rendellenességek elsősorban a *fiatalkorúak betegségei*. A háziorvosok 2009. évi nyilvántartása szerint a 18 évesek vagy annál fiatalabbak több mint negyedénél állapítottak meg allergiás eredetű bőrgyulladást, 2-3%-nál szembetegséget, és hasonló arányú a deformáló hátgerinc-elváltozások, a kardiátöbbllet miatti elhízás, valamint a mentális és viselkedési zavarok előfordulása. (KSH, 2010. 15.o.)

1999-2009 között a fiatalok betegség-prevalenciái emelkedtek. A háziorvosok regiszterei szerint egy-egy betegségkategóriában 83%-kal nőtt tíz év alatt a nyil-

vántartott gondozottak száma. Ezen belül az allergiás bőrgyulladás megháromszorozódott, az asztma előfordulása pedig 2,5-szeres lett az időszak végére. (i.m.)

1.4. A fogyatékkal élők életkor szerinti sajátosságai és a fogyatékoság előfordulásának időbeni változása

A 2011-es népszámlálás során valamivel több, mint 490 ezer személy, a teljes népesség 4,9 százaléka azonosította magát fogyatékosággal élőként. (KSH, 2015) A fogyatékkal élők többsége 60 éven felüli, közel harmada 40-59 év közötti, és az ennél fiatalabbak aránya mindössze 18,7%. Ezek az adatok azt mutatják, hogy az életkor és a fogyatékoság előfordulásának gyakorisága között van összefüggés. A veleszületett esetek aránya a fogyatékkal élők százalékában mindössze 17,9%. Iskolás kor előtt keletkezik az esetek 4,7%-a, iskolás korban, de még 18 éves kor előtt 4,8%, 18 éves kor után, de 60 éves kor előtt 41,6% és 60 éves kor után 19,5%. (A fennmaradt 8,1% nem tudja, illetve nem kívánt válaszolni.)

3. tábla

A fogyatékkal élők és a teljes népesség megoszlása korcsoportok szerint, 2011.

Korcsoportok, éves	Fogyatékkal élők	Teljes népesség
0-14	4,7	14,6
15-39	14,0	34,3
40-59	29,2	27,7
60-x	52,0	23,5

KSH, 2015/c

Ha a fogyatékkal élők korcsoportok szerinti megoszlását összevetjük a teljes népesség megoszlásával, azt látjuk, hogy a fogyatékosok körében jelentősen felülreprezentáltak a 60 éven felüliek, arányuk a fogyatékkal élők között kétszer akkora, mint a teljes népességen belül. Különösen magas az idős nők körében a fogyatékoság gyakorisága, ami nagy valószínűséggel a nők hosszabb élettartamával magyarázható.

Ugyanakkor relatíve kisebb valamennyi 60 évnél fiatalabb korcsoport érintettsége. A 15-39 évesek például a teljes népesség 34,3%-át alkotják, míg arányuk a fogyatékkal élők körében mindössze 14,0%. A fogyatékkal élők korstruktúrájának a teljes népesség korstruktúrájától való eltérése részben (de

csak részben!) a fogyatékkal élők jövedelmi viszonyait is magyarázza. Magas ugyanis körükben a járadékból élők aránya, és alacsony a foglalkoztatottság. A 2011. évi népszámlálási adatok szerint a fogyatékosoknak csupán 14%-a volt foglalkoztatott, míg a teljes népességen belül ez az arány 46%.

(KSH, 2015)

Ha a fogyatékoság alakulásának tendenciáit vizsgáljuk a magyarországi népességben, a népszámlálási adatokra csak óvatosan támaszkodhatunk, ugyanis az adatfelvétel módszertanilag 2001-2011 között több szempontból változott. A KSH 2015. évi összehasonlító elemzése ezen módszertani különbségek, a kérdések megválaszolásának önbesoroláson alapuló szubjektív jellegének és a válaszadás eltérő arányának figyelembe vételével életkori csoportok vonatkozásában az alábbi tendenciákat rögzíti.

A fogyatékkal élők körében jelentősen változott az idősek aránya, ami általában a népesség előregedésével magyarázható: a 60 éven felüliek aránya 2001-2011 között 45%-ról 52%-ra nőtt, ugyanakkor a 30-39 éves korosztály kivételével minden korcsoport érintettsége csökkent.

4. tábla

A fogyatékkal élők számának változása életkor szerint, 2001-2011.

Életkor, éves	Fogyatékkal élők száma, 2011. (fő)	Fogyatékkal élők a 2001. évi százalékában	Fogyatékkal élők megoszlása %	
			2001	2011
0-14	23.190	80,5	5,0	4,7
15-19	11931	85,9	2,4	2,4
20-29	23059	70,1	5,7	4,7
30-39	33817	90,2	6,5	6,9
40-49	45102	53,5	14,6	9,2
50-59	98384	81,4	21,0	20,1
60-69	98744	96,6	17,7	20,1
70-79	88033	84,1	18,1	17,9
80-	68318	131,8	9,0	13,9
Összesen	490578	85,0	100,0	100,0

KSH, 2015/c

Ha a fogyatékoság típusainak előfordulását, illetve annak változásait vizsgáljuk a két népszámlálás között, számottevően nőtt a mozgássérültek és a nagyot hallók aránya, csökkent ugyanakkor a vakok, a beszédhibások és az értelmi fogyatékosok előfordulásának gyakorisága.

5. tábla

A létszám változása a kiválasztott csoportokban 2001 és 2011 között (fő)

A fogyatékoság típusa	2001	2011	Változás a 2001. évi százalékában
Mozgássérült	225 615	232 206	102,9
Vak	10 554	9 054	85,8
Értelmi fogyatékos	59 734	42 779	71,6
Nagyothalló	61 503	63 014	102,5
Beszédhibás	16 225	14 528	89,5

KSH, 2015/c

A különböző életkori csoportokban eltérőek a változások a fogyatékoság típusa szerint. A mozgássérültek körében például jelentősen nőtt az idősek aránya szemben a 60 éven aluliakkal, mely mutató minden korosztályban csökkenést jelez. A nagyothallók számának növekedése szintén a nagyothallóknak a 60 éven felüliek körében történő növekedéssel jár együtt, bár ebben a fogyatékoság típusban nőtt a 20-39 éves kor közöttiek aránya is.

6. tábla

A fogyatékosággal élők megoszlása korcsoport és a fogyatékoság típusa szerint 2001-2011. (százalék)

A fogyatékos- ság típusa	-19	20-39	40-59	60-	Összesen	0-19	20-39	40-59	60-	Összesen
	2001					2011				
Mozgássérült	3,2	7,4	35,8	53,7	100	3,0	6,4	29,0	61,6	100
Vak	6,7	9,4	21,3	62,6	100	4,8	12,8	23,6	58,8	100
Értelmi fogyatékos	28,3	32,4	23,5	15,7	100	23,8	35,1	26,3	14,8	100
Nagyothalló	4,3	7,3	19,7	68,6	100	3,9	7,4	18,8	69,9	100
Beszédhibás	19,3	22,9	29,0	28,8	100	20,0	21,8	29,8	28,4	100

KSH, 2015/c

Legjelentősebb a csökkenés a két népszámlálás között az értelmi fogyatékosok előfordulásában, míg 2001-ben 59.734 fő önbesoroláson alapuló adatok szerint az értelmi fogyatékosok száma, 2011-ben számuk 42.779-re csökkent. Az értelmi fogyatékosok között a 19 év alatti fiatalok és a 60 éven felüliek aránya csökkent, növekedés figyelhető meg azonban a középkorúak körében. A 20-59 év közöttiek aránya ugyanis 55,9%-ról 61,4%-ra nőtt.

Fontos felhívni a figyelmet arra is, hogy a vizsgált 10 év alatt ha csekély mértékben is, de nőtt a 19 év alattiak aránya a beszédhibások között 19,3%-ról 20,0%-ra. A 40-59 éves korosztály részesedése hasonlóan 0,8%-kal nőtt.

A továbbiakban azt vizsgálom, hogy mit mutatnak az életmód és a társadalmi helyzet, azon belül az egészség-magatartás és a szegénység különbségei életkor szerint. Ezek a változók ugyanis valószínűsíthetően összefüggnek az előbbieken áttekintett szociális problémákkal. Bár nincs lehetőségünk arra, hogy a betegségek előfordulása, az életmód, a szegénység és valamely korcsoporthoz való tartozás közötti összefüggéseket statisztikai módszerekkel ellenőrizzünk, lévén, hogy aggregált adatokkal dolgozunk, a különböző változók együtt járása, a problémák korcsoportok szerinti áttekintése tanulságokkal szolgálhat.

2. Az egészség-magatartás különbségei életkor szerint

Az egészséget befolyásoló tényezőket Lalonde (1981) négy csoportba sorolta. Kanadai kutatásain alapuló becslése szerint a biológiai, genetikai adottságok 27%-ban, az életmód 43%-ban, a környezeti tényezők 19%-ban, az egészségügyi ellátás 11%-ban befolyásolja egészségünket. Ha az arányok nem is vonatkoztathatók egy az egyben a mai magyar viszonyokra, a modell felhívja a figyelmet az egészséges életmód fontosságára. Európában az egészségtelen táplálkozás és az elégtelen fizikai tevékenység az elkerülhető betegségek fő oka. (KSH, 2010)

A táplálkozásbeli hiányosságok legfőképpen a nem megfelelő mennyiségű zöldség- és gyümölcsfogyasztásban mutatkoznak meg. A helytelen táplálkozás elsősorban a fiatal felnőttekre jellemző, ők fogyasztanak legritkábban gyümölcsöt: a 2009. évi egészségügyi felmérés szerint a fiatalok heti nyolc alkalommal, az idősek 12 alkalommal. (ELEF, 2011)

Hasonlóképpen összefüggést mutat a *testmozgás gyakorisága és az életkor szerinti hovatartozás*: az életkor előre haladtával csökken a testmozgás mennyisége, illetve nő azok aránya, akik egyáltalán nem mozognak. A mozgáshiány és az egészségtelen táplálkozás együttesen túlsúlyhoz vezet. Az elhízottak aránya 1980 óta a világon megduplázódott, a 15 év feletti magyarországi népességnek több mint egyharmada túlsúlyos, egyötöde pedig elhízott.

Életkori bontásban azt látjuk, hogy minél idősebb valaki, annál valószínűbb,

nőbb, hogy túlsúlyos, de 75 év felett ez a veszélyeztetettség csökken. Nem mondhatjuk azonban, hogy a fiatalok körében nem jelent problémát a túlsúlyosság. A 25-34 éves korosztályban ugyanis 50% azoknak az aránya, akiknek a testtömege meghaladja az egészséges mértéket. (KSH, 2011)

2.1. Dohányzás és túlzott alkoholfogyasztás életkori metszetben

Az elkerülhető halálozásoknak van még két számottevő oka: a dohányzás és az alkoholfogyasztás. WHO adatok alapján, a világon minden tízedik halálozás oka a dohányzás. (WHO, 2008) Magyarországon ez az arány megközelíti ennek a kétszeresét, vagyis évente 25-26 ezer ember élhetne tovább, ha nem dohányozna. (Ez a szám megközelítőleg az éves népességfogyás fele.) „A 35 éves dohányzó férfiak még várható élettartama 7,6 évvel, a nőké 6,3 évvel rövidebb az azonos korú nem dohányzó társaiknál” (KSH, 2011. 24.o.)

A *dohányzási szokások életkor szerinti különbségeit* jelentősen befolyásolja a nemi hovatartozás. Fiatal korban a férfiak nagyobb gyakorisággal dohányoznak, ellenben 45 éves kor körül közülük többen hagyják abba a dohányzást, mint a nők közül. A nők körében az jellemző, hogy a gyermekvállalás időszakában mondanak le nagy számban a cigarettáról, 35 éven felül viszont megemelkedik újra körükben a dohányzók gyakorisága. Összességében megállapíthatjuk, hogy életkor minden más tényezőnél erősebb összefüggést mutat a dohányzók számával. Ugyanakkor a kétezres évek felmérései szerint a rendszeresen dohányzók aránya a népesség egészében csökkent, főképpen a fiatal férfiak körében vált kevésbé népszerűvé ez a káros szokás. (i.m.)

7. tábla

A dohányzási szokások korcsoport szerint, 2009. (%)

Korcsoport, éves	Dohányzik	Leszokott	Soha nem dohányzott	Együtt
15-24	37,2	5,6	57,3	100
25-34	38,3	16,3	45,4	100
35-44	36,2	16,8	47,0	100
45-54	38,7	22,5	38,7	100
55-64	32,3	23,0	44,7	100
65-74	16,5	22,6	60,9	100
75	4,8	21,5	73,7	100
Együtt	31,4	18,2	50,3	100

Forrás: ELEF, 2009.(in: KSH, 2011.)

8. tábla

*A rendszeresen dohányzók arányának változása
nemi hovatartozás és korcsoport szerint (%)*

	Férfi				Nő			
	18-34 éves	35-64 éves	65- éves	Összesen	18-34 éves	35-64 éves	65- éves	Összesen
2000 ^a	44,4	41,0	13,7	38,2	29,0	28,2	3,4	23,0
2003 ^b	43,1	39,0	15,9	37,1	32,5	28,5	5,3	24,6
2009 ^c	36,3	36,4	14,1	32,7	25,6	28,8	7,0	22,6

Szignifikancia 2000-2009

Forrás: a/OLEF, 2000; b/OLEF, 2003; c/ELEF, 2009 (in: KSH, 2011)

A túlzott alkoholfogyasztás a dohányzáshoz hasonlóan fontos szerepet játszik a mortalitásban. Magyarországon 1999-ben az idő előtti halálozás 21%-ért a túlzott alkoholfogyasztás volt okolható. (Józan, 2003) Bár a KSH adatfelvétele alapján vannak különbségek korcsoportok szerint, a különbségek sem a férfiak, sem a nők esetében nem szignifikáns.

9. tábla

A nagyivók és az absztinensek aránya nem és korcsoport szerint (%)

Korcsoport, éves	Nagyivó			Absztinens		
	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt
18-24	5,3	2,9	4,2	27,8	40,2	33,8
25-34	3,2	0,2	1,7	23,8	43,0	33,4
35-44	10,3	0,5	5,4	21,2	41,3	31,2
45-54	9,8	1,0	5,3	17,4	44,7	31,3
55-64	14,4	1,6	7,4	19,0	48,4	35,1
65-74	12,0	1,6	5,8	21,5	59,6	44,3
75-	9,0	0,6	3,4	29,6	71,9	57,8
Együtt	9,0	1,1	4,8	22,2	49,0	36,5

KSH, 2011.

A nagyivás gyakorisága a 35-44 éves férfiak körében 10% körüli, 55-64 éves kor között pedig 14%, ezt követően azonban csökken az arányuk. A 75 éven felüliek között 9% a nagyivó. Az összes szélsőségesen italozó több mint fele 35-64 éves férfi. A felnőtt nők között a problémás italozás gyakorisága nem mutat számottevő életkori különbségeket, de érdemes megjegyezni, hogy a legmagasabb a mutató a 18-24 éves korúak körében.

3. Szegénység és életkor

A korábbiakban idézett KSH elemzések mutatják, hogy családok és egyének anyagi, jövedelmi helyzetének objektív és szubjektív mutatói valamint a szociális problémák, a betegségek kialakulása között több esetben statisztikailag mérhető összefüggés van. Éppen ezért érdemes külön megvizsgálni a szegénység és társadalmi kirekesztettség időbeni változásait és életkori jellemzőit. „Szegénynek kell tekinteni egy személyt, egy családot, illetve egy embercsoportot abban az esetben, ha a rendelkezésükre álló erőforrások (anyagi, kulturális, társadalmi) oly mértékben korlátozottak, hogy kizárják őket a minimálisan megkövetelhető életformából abban az országban ahol élnek.” (Havas n.a.)

A szegénység mérésére a hazai empirikus kutatások az Európai Unió módszerét követve három változót használnak: a jövedelem hiányát, az anyagilag elérhető javak körét és a munkaerő-piacca való kapcsolatot. Ennek alapján a Központi Statisztikai Hivatal és az Eurostat összetett mutatója a szegénységet és kirekesztettséget három dimenzióban méri. 1/ A relatív jövedelmi szegénység dimenziója a szegénységi küszöbnél kisebb jövedelemből élők arányát mutatja. A szegénységi küszöböt pedig a medián ekvivalens jövedelem 60 százalékaként határozza meg. 2/ A súlyos anyagi depriváció, mint a szegénység második dimenziója „alapvető javakhoz való elégtelen hozzáférést, anyagi nélkülözést jelent”. 3/ A munkaszegénység, a nagyon alacsony munkaintenzitás pedig azokra jellemző, akik olyan háztartásban élnek, ahol a munkaképes korú háztartástagok a lehetséges munkaidejüknek legfeljebb ötödét töltötték munkával. (KSH, 2014. 15. o.)

A KSH statisztikái azokat a személyeket tekintik szegénynek, pontosabban azok a személyek vannak kitéve definíciójuk szerint „a szegénység és kirekesztettség kockázatának”, akik a három dimenzió közül egyben vagy többen érintettek. Mint a 2014. évi jelentés megállapítja, 2013-ban a magyar népesség 31,1%-át, 3 millió 44 ezer embert érintett a szegénység és társadalmi kirekesztettség legalább egy dimenziója. 2014-ben ez a szám 2.738 ezerre csökkent. A mindhárom dimenzióban érintettek száma 2013-ban 461 ezer fő volt, 2014-ben pedig 293 ezer, vagyis a teljes népesség 4,7%-ról 3,0%-ra mérséklődött.

Az alábbi tábla a trendeket jól szemlélteti. A 2008. évi gazdasági válság után 2012-ben csökkent a súlyosan depriváltak száma, a szegénység vagy társadalmi kirekesztettség által érintettek aránya pedig 2013-14. évben változott jelentősen. A szegények vagy kirekesztődtek aránya 2014-ben tért vissza a 2008. évi válság előtti szintre.

10. tábla

A szegénység vagy társadalmi kirekesztődés kockázatának kitettek aránya dimenzióként (2010-2014)

	2010	2011	2012	2013	2014
Relatív jövedelmi szegénység	14,1%	14,3%	14,9%	15,0%	14,9%
Súlyos anyagi depriváció	23,4%	26,3%	27,8%	24,0%	19,4%
Munkaszegénység	9,8%	10,3%	10,3%	9,7%	7,1%
Szegénység vagy társadalmi kirekesztődés (legalább egy dimenzióban érintettek)	31,5%	33,5%	34,8%	31,8%	28,2%

KSH, 2015/b

A változások azonban korcsoportonként eltérőek. A legkedvezőtlenebb helyzetben a 18 év alatti gyerekek vannak, akik az átlagnál nagyobb mértékben, 2014. évben 8,1 százalékponttal magasabb arányban érintettek a szegénység valamely dimenziójában. Közülük is legveszélyeztetettebbek az egyszerű vagy sokgyermekes családban élők, illetve ahol a szülők nem dolgoznak. 2014-ben a 0-17 éves kor közöttiek 11,2%-a élt alacsony munkaintenzitású háztartásban, amely mutató 2,3%-kal magasabb a 18-59 év közöttiek körében hasonló helyzetűek arányánál. A relatív jövedelmi szegénység is a legfiatalabakat érinti elsősorban. Körükben a veszélyeztetettek aránya ezen dimenzióban 2014-ben 22,7%, a 18-64 éves korosztályban 15,5%, a 65 éven felülieknél pedig 4,6%.

Ugyanakkor a javuló tendencia 2013-14-ben éppen ebben a korosztályban regisztrálható leginkább: két év alatt 7,8%-kal, 147 ezer fővel csökkent a szegénységben élő gyermekek száma. *(KSH, 2015)*

11. tábla

A szegénység vagy társadalmi kirekesztődés kockázatának kitettek aránya korcsoportonként (%)

	2010	2011	2012	2013	2014
0-17 éves	40,4	41,9	43,9	41,8	36,1
18-24 éves	37,3	39,0	41,8	37,3	33,5
25-64 éves	32,2	34,0	36,0	32,4	28,9
65+ éves	19,0	22,0	20,2	19,0	17,3

KSH, 2015/b

Az országos átlagnál 5,3%-kal magasabb a szegénység kockázatának kitettek aránya a 18-24 évesek körében is. Legkevésbé pedig a 65 éven felüliek érintettek, körükben a szegények és kirekesztettek aránya 2014-ben 17,3% volt, 11,1%-kal alacsonyabb az országos átlagnál.

A Statisztikai Hivatal 2013 óta külön vizsgálja a romák életkörülményeit. Az adatfelvételek azt mutatják, hogy a 16 évnél idősebb roma származásúak körében háromszor akkora a szegénység és társadalmi kirekesztődés esélye, mint a népesség egészében. A veszélyeztetettség adódik a gyerekek magas számából, az alacsony iskolázottságból és a kedvezőtlen munkaerőpiaci helyzettel összefüggő alacsony jövedelmi helyzetből. Fontos megjegyezni, hogy a roma népességnek a szegénység és társadalmi kirekesztettség általi érintettsége a szociális problémák életkori csoportok szerinti megoszlását is számottevően befolyásolja a teljes népességen belül, hiszen a cigány népesség korfája jelentősen különbözik a magyarországi összlakosság kor megoszlásától.

Összefoglalás

Magyarországon az egyik legsúlyosabb probléma a *korai halálozás*, az EU országainál jóval *alacsonyabb születéskor várható élettartam*. 2000 óta a várható élettartam Európa szerte emelkedett, nagy különbség azonban az EU tagállamok és Magyarország között, hogy nálunk nem annak köszönhető elsősorban a statisztikai adatok javulása, hogy mind többen érik el az öregkort, hanem annak, hogy kevesebben halnak meg a harmincas, negyvenes éveikben és csökkent a csecsemőhalálozás száma is. A magyarországi várható élettartam kedvezőtlen mutatóinak továbbra is fő oka a 65 év alatti halálozás. A legtöbb korai halált okozó betegség a rosszindulatú daganatos betegség, és ezt követik a keringési rendszer betegségei.

A felnőtt népesség betegségei közül a leggyakoribb a magas vérnyomás, az agyérbetegségek, a daganatos betegségek, a csigolyabetegség és a cukorbetegség valamint más anyagcsere rendellenességek. Valamennyi betegségre igaz, hogy az életkor előre haladtával mind gyakrabban fordulnak elő. Hasonlóképpen gyakoribbá válnak idősebb korban a pszichés problémák. Ugyanakkor az asztma, az endokrin, táplálkozási és anyagcsere betegségek, a vér és vércépző szervek betegségei, a vashiányos vérszegénység, valamint az immunrendszert érintő bizonyos rendellenességek elsősorban a fiatalok körében fordulnak elő. Mind gyakoribb a fiatalok körében az allergiás eredetű bőrgyulladás, a szembetegség, a deformáló hátgerinc-elváltozások, a kalóriatöbblet miatti elhízás valamint a mentális és viselkedési zavarok előfordulása.

A fogyatékosok is elsősorban az idősebb korosztályt érinti, ahogyan nő a népesség átlagéletkora, nő a fogyatékkal élők elsősorban a mozgásérültek és a nagyothallók körében az idősek aránya. Ugyanakkor a 2001-2011 évi népszámlálás között eltelt tíz évben nőtt a nagyothallók körében a 20-39 éves korúak száma, és a 20-59 évesek arányának növekedését regisztrálták az értelmi fogyatékosok körében is. A legfiatalabb korosztály, 19 év alattiak aránya a beszédhibások körében növekedett.

Az egészségben eltöltött évek számát befolyásoló egyik fontos tényező az életmód, mely a szociológiai szakirodalom alapján jelenti az időfelhasználásunkat éppúgy, mint fogyasztási szokásainkat. Az egészséges életmód szempontjából elsődleges tényező a testmozgás és a táplálkozás. Míg a testmozgás mennyisége az életkor előre haladtával csökken, a helytelen táplálkozás elsősorban a fiatal felnőttekre jellemző. Életkori bontásban azt látjuk, hogy minél idősebb valaki, annál valószínűbb, hogy túlsúlyos, de a fiatalok körében is komoly gond a túlsúlyosság. A 25-34 évesek felénél a testtömeg meghaladja az egészséges mértéket.

A dohányzás és az alkoholfogyasztás is csökkenti az egészségben leélt éveket. Az életkor szerinti megoszlása a népességnek minden egyéb tényezőnél erősebb összefüggést mutat a dohányzók számával. Legnagyobb arányban a 25-54 éves kor közöttiek dohányoznak, de a dohányzók számát tekintve alig marad el tőlük a 15-24 éves korosztály. A túlzott alkoholfogyasztás is fontos szerepet játszik a mortalitásban, a nagyívők arányát tekintve a középkorúak, különösen az 55-64 év közöttiek a legveszélyeztetettebbek.

Végezetül az életmódot és közvetve az egészségben leélt élet hosszát befolyásoló tényező a szegénység és társadalmi kirekesztettség. A szegénység kockázatának kitettek aránya a 18 évnél fiatalabbak körében a legmagasabb, ők élnek legnagyobb számban alacsony munkaintenzitású háztartásokban, és a relatív jövedelmi szegénység is a legfiatalabbakat érinti elsősorban, ugyanakkor 2013-14-ben a javuló tendencia éppen ebben a korosztályban regisztrálható leginkább.

Irodalom:

Havas Éva (n.a.): A szegénység fogalma, mérhetősége http://deszocpol.atw.hu/tarspol/havas_eva.doc

Józan Péter (2003): Az alkohol hatása a halandóságra Magyarországon, 1970-1999. KSH, Bp.

KSH (2010): Társadalmi helyzetkép. Egészségi állapot, egészségügy. http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/thk/thk10_egeszseg.pdf

KSH (2011): Európai lakossági egészségfelmérés, 2009. Összefoglaló adatok. <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/stattukor/elef14.pdf>

KSH (2015/a): Európai lakossági egészségfelmérés, 2014. Statisztikai tüdő, 29.

KSH (2015/b): A háztartások életszínvonala, 2014. <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/hazteletszinv/hazteletszinv14.pdf>

KSH (2015/c): A fogyatékosokkal élők helyzete és szociális ellátásuk. Népszámlálás, 2011. Budapest http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/nepsz2011/nepsz_17_2011.pdf

KSH (n.a.): Fókuszban a túlsúly, elhízás. http://portal.ksh.hu/portal/page?_pageid=37,870181HYPERLINK „http://portal.ksh.hu/portal/page?_pageid=37,870181&_dad=portal&_schema=PORTAL”
http://portal.ksh.hu/portal/page?_pageid=37,870181&_dad=portal&_schema=PORTAL

Lalonde, Marc (1981): A newperspectiveonthehealth of Canadians. A workingdocumentMinister of Supply and ServicesCanada<http://www.phac-aspc.gc.ca/ph-sp/pdf/perspect-eng.pdf>

WHO (2008): Reportontheglobaltobaccoepidemic: the MPOWER package, Geneva

Zonda Tamás dr. – Paksi Borbála – Veres Előd dr. (2013): Az öngyilkosságok alakulása Magyarországon 1970-2010. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest

Dr. Szigeti Andrea

Változó női szerepek - a jogalkotás iránya Magyarországon

Magyarországi karrier-tanácsadók honlapjáról származnak a következő tanácsok, amelyeket a gyermekgondozási szabadság miatt a munkavégzésből kiesett nőknek adnak:

„Gondolkodj a következőkön:

- Hogyan fogsz folyamatosan tájékozódni arról, hogy milyen változások történnek a munkahelyeden?
- Hogyan fogsz időt szakítani arra, hogy a munkáddal kapcsolatos szakmai kérdésekben tájékozott maradj?
- Milyen képzésekben tudsz részt venni a gyermekgondozási szabadság ideje alatt?
- Hogyan fogod megoldani a gyermeked elhelyezését a munkaidő alatt, ha majd visszamész dolgozni?
- Hogyan fogsz új munkahelyet keresni, ha a gyermekgondozási szabadság ideje alatt megszűnik a munkahelyed? Új munkahely kereséséhez milyen személyi kapcsolatok építésére, és szakmai továbbképzésre lesz szükséged? Hogyan tudod javítani a munkaerő-piaci helyzetedet?
- Ha majd visszatérsz a munkahelyedre, gondolj arra, hogy a munkahelyeden dolgozó vagy, ezért az anyai gondokat „otthon” kell hagynod! A munkáltatód ugyanazt várja el tőled is, mint a többi dolgozótól: a teljesítményt! A munkáltatód nem akar a magánéleti nehézségeiddel foglalkozni! Ezért ne panaszkodj arra, hogy milyen nehéz összeegyeztetned a munkádat és a családi életedet! A kettőt meg kell tanulnod szétválasztani, mert nagyon kevés a „családbarát” foglalkoztatási formát nyújtó munkáltatók száma!”

A fenti tanácsok szemléletesen mutatják, hogy milyen nehéz a család és a munkavégzés összehangolása a nők számára.

A magyar nők problémáinak megértéséhez szükséges az 1990-es társadalmi-gazdasági rendszerváltást megelőző időszak jellegzetességeinek ismerete is.¹

¹ Lásd erről bővebben Szigeti Andrea: Gondolatok a család és a társadalmi szolidaritás

A szovjet típusú szocialista ideológia az emberek közötti egyenlőséget a magántulajdon államosításával, a vállalkozások megszüntetésével kívánta megvalósítani. Jövedelemszerzésre alkalmas eszközöket az állampolgárok nem szerezhettek. A megélhetéshez szükséges munkavégzésre az állam tulajdonában álló vállalatoknál, vagy a termőföldek kollektivizálásával létrehozott szocialista típusú termelőszövetkezetekben volt lehetőség. Ugyanakkor a munkához való jog ideológiai félreértelmezése miatt minden aktív, munkavégző életkorban lévő személy számára kötelező volt a munkavégzés; az úgynevezett munkakerülést a büntetőtörvénykönyv büncselekményként rendelte büntetni. A pártállami diktatúra ideálja a „dolgozó nő” volt. A „csak” anyai és a „csak” háziasszonyi feladatokat ellátó nők nem feleltek meg a szovjet típusú szocialista ideológiának, maradnak, és ennél fogva politikailag megbízhatatlan személynek számítottak.

Az ismertett ideológia hatására Magyarországon az 1950-es években megtörtént a nők tömeges munkába állítása, amelynek eredményeként kialakult a „kétkezes” családmodell, és ezzel együtt megjelent az az elvárás is, hogy a nők is vegyenek részt a család fenntartásában, az ehhez szükséges jövedelem megszerzésében.

1. tábla

1949-ben még 190.398 gyermek született, 1998-ra ez a szám már 100.000 alá süllyedt (97.301 volt), 2014-ben pedig 91.510 volt a születések száma. Az össznépeség 1980-ban volt a legnagyobb, 10.709.000 fő, 2010-ben 10 millió alá süllyedt (9.986.000), 2015-ben a lakosság létszáma 9.856.000 fő volt, annak ellenére, hogy a lakosság átlagos életkora 1949-től folyamatosan növekedett.²

Mivel Magyarországon a gyermekszületések számának tendenciaszerű csökkenése társadalmi méretű problémává vált, ezért az 1970-es években elkezdődött a nők helyzetével foglalkozó kutatómunka. Az 1974-ben végzett, majd 1978-ban megismételt makroszintű vizsgálatból az derült ki, hogy a nők döntő többsége annak ellenére, hogy a szocialista pártállami ideológiának a „dolgozó nő” ideálja felelt meg, a nők legfontosabb feladatának a gyermeknevelést, a háztartás ve-

szabályozásának összefüggéseiről Iustum, Aequum, Salutare, 2012. (8. évf.) 2. sz. 89-97. o.; Szigeti Andrea: Gondolatok a házasság és a társadalmi szolidaritás összefüggéseiről, *Deliberationes*, 2011/2., 23-46. o.; Szigeti Andrea: A társadalmi szolidaritás és ennek alkotmányos vetületei, *Deliberationes*, 2011/1., 150-165. o.; Andrea Szigeti: “Küresel Ekonomik Krizin, Kadın ve Aile ile İlgili Sorunlar Arasındaki Önemi: Macaristan’da Kadın Rolleri Arasındaki Değişiklikler” / “Impact of Global Economic Crisis on Women and Family Issues: Changes between Women’s Roles in Hungary” in: “Perceptions and the Image of Muslim Women in Europe and Its Impact on Turkey’s EU Membership Process, International Congress 4 Women and Family, IC4WF / 2014”;

² Forrás: http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_hosszu/h_wdsd001a.html

zetését, valamint a harmonikus családi légkör biztosítását tartotta, míg a család eltartását férfi szerepnek minősítette. A nemek közötti egyenjogúság sematikus értelmezésén alapuló „kétkeresős” családmódellet még a diplomás nők többsége is elutasította.³ Ez utóbbiak közül sokan a részmunkaidős foglalkoztatást tartották volna megfelelőnek, ami jogilag ugyan megengedett volt, de az állampárt nem támogatta. A 1970-es években végzett kutatás eredményével kapcsolatban érdemes megjegyezni, hogy a gyermekvállalási hajlandóság növelése érdekében már 1967-től történtek intézkedések. Ekkor került bevezetésre a gyermek három éves koráig járó gyermekgondozási segély, amely akkor a világ leghosszabb időtartamú, és legkedvezőbb gyermekgondozási segély típusa volt. E támogatási forma 1985-től a gyermek két éves koráig járó gyermekgondozási díjjal egészült ki (ennek mértéke a szülő munkabérének 75 %-a volt). 1973-tól pedig a házaspárok az államtól a gyermekek számától függő lakásvásárlási támogatást is kaptak.

Magyarország 1990-ben kedvezőtlen világgazdasági helyzetben kezdett hozzá a demokratikus államforma kialakításához, valamint ezzel egyidejűleg az állami tulajdon privatizációjához és a piacgazdasági rendszer megvalósításához. Bár a rendszerváltás folytán a munkavégzés módjával, a továbbtanulással, a lakóhely, és általában az életforma megválasztásával kapcsolatos számtalan kötöttség egy csapásra megszűnt, az elhúzódo világgazdasági válság és a belső gazdasági szerkezet átalakítás miatt hirtelen és egyúttal ijesztően magas arányban jelent meg a munkanélküliség problémája. A foglalkoztatottak száma néhány év alatt 53 %-ra esett vissza. Magyarországon azonban a szocializmus évtizedei alatt generációk nőttek fel úgy, hogy nem szerezhettek tapasztalatot arról, hogy hogyan kell egy saját vállalkozást eredményesen működtetni. Ezért a rendszerváltáskor a magyarok többsége nem rendelkezett a megváltozott munkaerő-piaci helyzethez szükséges szakismeretekkel, képességekkel, valamint egy saját vállalkozás eredményes működtetéséhez szükséges tőkével és piaci kapcsolatokkal. A rendszerváltáskor ezért a gazdasági körülmények nem voltak alkalmasak arra, hogy a „kétkeresős” családmódellet ismét a hagyományos családmódellet váltsa fel, és annak ellenére, hogy az első szabadon választott Antall-kormány az anyaság elveszett megbecsülésének visszaszerzése, és ezzel együtt a hagyományos férfi és női szerepek visszaállítására érdekében jogi lépéseket tett, a családtámogatási ellátások mértéke nem volt elegendő ahhoz, hogy a gazdasági nehézségekből eredő szociális bizonytalanság érzését megszüntesse. Később, a gazdasági világválság 2008-ban bekövetkezett újabb hulláma által okozott gazdasági problémák miatt pedig tovább fokozódott a jövővel kapcsolatos bizonytalanság érzése.

³ Pongrácz Tiborné: A család és a munka szerepe a nők életében. in: Népeesség – értékek – vélemények (szerkesztette: Pongrácz Tiborné – Spéder Zsolt), KSH Népeességutudományi Kutató Intézet, Budapest, 2002, 125-127. p.

A közelmúltban végzett makroszintű társadalomkutatási eredmények azt mutatják, hogy nemcsak a felsőfokú végzettséggel rendelkező nők tartják fontosnak valamilyen munka végzését, hanem a jövedelemszerző tevékenységet az alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkezők, és a több gyermekes anyák is egyaránt fontosnak tartják.

2. tábla

„A család jövedelméhez mind a férjnek, mind a feleségnek hozzá kell járulnia” – állítással 2000-ben a megkérdezettek 80%-a értett egyet, és 2009-re ez az egyetértés 85–90%-os szintre emelkedett.⁴

„A megkérdezettek 48%-a a férfi esetében mind a családcentrikusságot, mind pedig a pénzkeresést egyaránt fontos, meghatározó célnak tekinti.”⁵

Úgy tűnik, hogy lassan a közgondolkodásból is eltűnik „a férj dolgozik – a feleség otthon van” hagyományos női és férfi szerepfelfogás. Az értékrend a korábbinál munkaorientáltabb lett. A szemlélet említett irányú változását azonban nemcsak a munkaerő-piaci lehetőségek gazdasági válsággal kapcsolatos beszűkülése, hanem a párkapcsolatok instabillá válása is okozza.

A családon belüli kapcsolatokat megvizsgálva azt látjuk, hogy a kisgyermekes nők többsége, 83,5%-a a társával él együtt, de az együttélés közel egyharmada a tartós elköteleződés szándékát nélkülöző élettársi viszony.

3. tábla

Családösszetétel⁶

A házaspárok aránya:

2001-ben: 74,1 %

2011-ben: 65,3 %

Élettársi kapcsolatok aránya:

2001-ben: 9,5 %

2011-ben: 14,9 %

Egyszülős családok aránya:

2001-ben: 16,5 %

2011-ben: 19,8 %

⁴ Pongrácz Tiborné – S. Molnár Edit: Nemi szerepek és a közvélemény változásának kölcsönhatása in: Nagy Ildikó - Pongrácz Tiborné (szerk.): Szerepváltozások. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről 2011. TÁRKI - Nemzeti Erőforrás Minisztérium, Budapest, 2011, 192-206. p.

⁵ Spéder Zsolt: „Ellentmondó elvárások között...” Családi férfiszerepek, apaképek a mai Magyarországon in: Nagy Ildikó - Pongrácz Tiborné (szerk.): Szerepváltozások. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről 2011. TÁRKI - Nemzeti Erőforrás Minisztérium, Budapest, 2011, 207-228. p.

⁶ Forrás: https://www.ksh.hu/thm/2/indi2_1_4.html

Annak ellenére, hogy a magyar családtámogatási rendszer nemzetközi összehasonlításban is magas színvonalú ellátást nyújt, a magyar nők többsége számára az 1990-es rendszerváltást követően is a legnagyobb probléma a munka és a családi élet, a gyermekvállalás összeegyeztetése maradt. A családpolitika és ezzel összefüggésben a jogalkotás területén ezért a hangsúly a reális választás lehetőségének megteremtésére helyeződött át. Azaz a nők esetében pozitív diszkriminációval kell segíteni a családi és a munkahelyi kötelezettségek összeegyeztethetőségét.⁷ A cél egy olyan újfajta esélyegyenlőség megteremtése, amely valódi mérlegelési lehetőséget ad a nők számára a hagyományos és karriert építő női szerepek között.

A pozitív jogalkotási eredmények közé tartoznak a családtámogatási ellátások és a mellettük végezhető kereső tevékenység összehangolása. A gyermekgondozási segélyt és a gyermekgondozási díjat bármelyik szülő, így az apa is igényelheti. A szülő a gyermek fél éves korát követően a gyermekgondozási segély folyósítása mellett teljes munkaidőben vállalhat munkát.

A 2012-ben hatályba lépett új Munka Törvénykönyve már lehetőséget ad arra is, hogy ugyanazt a munkakört két munkavállaló együtt lássa el, mégpedig úgy, hogy egymás között állapodnak meg arról, hogy ki mikor és mennyi munkát végez (munkakör megosztása).⁸ Más rugalmas foglalkoztatási formákban történő munkavégzésre, mint amilyen a kötetlen munkaidő-beosztásban, vagy a részmunkaidőben történő munkavégzés, vagy a távmunkavégzés már korábban is volt jogi lehetőség. Magyarországon a problémát a rugalmas foglalkoztatási formák esetében a munkáltatók merev hozzáállása és bizalmatlansága jelenti, amely miatt továbbra is előnyben részesítik a meghatározott munkahelyen és kötött munkaidő-beosztásban történő munkavégzést. A munkáltatók a minél kevesebb szervezőmunkával és munkaerővel történő munkavégzésben érdekeltek. A rugalmas munkavégzési formák alkalmazásának elterjedéséhez ezért további pozitív irányú jogalkotási tevékenység is szükséges, mint például adó- és járulékkedvezmények nyújtása a „családba-rát” munkahelyek részére.

⁷ Nemzeti Szociálpolitikai Konceptió 2011-2020.

⁸ Lásd a munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvény 194. §-át.

4. tábla

Munkaerő-piaci jellemzők (2003–2015)⁹

A 15–64 éves népesség foglalkoztatási rátája:

Férfi:

2003-ban: 63,4 %

2015-ben: 70,3 %

Nő:

2003-ban: 50,9 %

2015-ben: 57,8 %

A részmunkaidőben foglalkoztatottak aránya a 15–64 éves foglalkoztatotakon belül:

2003-ban: 4,2 %

2015-ben: 5,7 %

5. tábla

Munkaerő-piaci esélyegyenlőség (2003–2015)¹⁰

A 25–49 éves nők foglalkoztatási rátája:

A háztartásban élő gyermekek száma szerint %-ban:		
	2003-ban	2015-ben
1 gyermek	68,4	71,5
2 gyermek	70,2	69,9
3 vagy több gyermek	45,0	44,8
Nem él gyermek a háztartásban	79,9	84,1

A háztartásban élő legfiatalabb gyermek életkora szerint %-ban:		
	2003-ban	2015-ben
0 - 2 életkor	10,2	14,8
3 – 5 életkor	57,9	69,5
6 - 16 életkor	76,7	82,3
Nem él gyermek a háztartásban	79,9	84,1

⁹ Forrás: https://www.ksh.hu/thm/2/indi2_3_1.html

¹⁰ Forrás: https://www.ksh.hu/thm/2/indi2_3_3.html

Nézetem szerint nem nélkülözhető a hatékony kommunikáció sem, amely tudatosítja a társadalom minden rétege és korosztálya számára, hogy a nők életéhez természetes módon tartozik hozzá a gazdasági ok miatt történő munkavállalást, vagy a személyiségük, egyéni irányultságuk megvalósításához szükséges karrierépítést megszakító, sőt esetenként a korábbi pályájukat megváltoztató gyermekvállalási időszak is. Ennek a szemléletnek a kialakítását a közoktatásban kell elkezdni, amelyhez megfelelő tanmenet és tananyag szükséges. A tömegkommunikációban erősíteni kell az anyaság, a kiegyensúlyozott családi élet, és a stabil családi kapcsolatok fontosságát. Mivel a kutatási eredmények és a statisztikai adatok azt mutatják, hogy a „kétkeresős családmódel” tartóssá vált, ezért olyan értékrend kialakításán kell fáradozni, amely biztosítja a munkavégzés és a gyermekvállalás összeegyeztetését, a nőkre háruló kettős teher könnyebb elviselését.

Magvas Mária

Helyzetkép a veszprémi személyes gondoskodást nyújtó, időseket érintő szakosított ellátásokról

Előzetes elképzelésem szerint Veszprém Megyei Jogú városban működő idősek otthonainak működését szerettem volna bemutatni, összehasonlítani, elsősorban az intézményvezetőkkel készült interjúk alapján. Érdekel, hogy van-e különbség az önkormányzati és nem önkormányzati fenntartású intézmények között, és milyen mértékben meghatározó a fenntartó, a működtető?

Az átfogó összehasonlítására irányuló törekvésem azonban különböző okok miatt meghiúsult. Egyik civil idős otthon teljesen elzárkózott az interjúkészítés elől és adatokat sem szolgáltatott, néhány kérdésre az egyik otthontól kaptam választ, míg a másik otthon vezetője nem tudott adatot szolgáltatni, továbbá nem volt lehetőségem megfelelő számú interjú készítésre.

Tekintettel a fentiekre, a helyzetkép felvázolása inkább csak egy-egy fontosabb területet lesz képes összevetni az intézményvezetőkkel készített interjúk, szakmai beszámolók, éves jelentések, statisztikai adatok és egyéb dokumentációk alapján. A helyzetkép része egy „*minikutatás*” is, amely Veszprémben működő idősek otthonában élők hozzátartozóival készített interjúkból áll.

Időspolitika

Korunk egyik nagy kihívása a társadalom elöregedése. Ezzel párhuzamosan csökken a népességszám. Az öregedő társadalom nemcsak a nyugdíjrendszer hosszú távú fenntarthatóságát veszélyezteti, hanem mind az egészségügyre, mind a szociális ellátórendszerre egyre nagyobb terhet ró.

Paradigmaváltás történt az időspolitikában, a korábbi deficitmodell - amely főleg a veszteségekre összpontosított - felváltotta a fejlődésmodell. A 2009-ben az Országgyűlés által elfogadott Idősügyi Nemzeti Stratégia többek között ismerteti ennek a paradigmaváltásnak a lényegét. A passzivitás helyett az idős ember aktivizálása a cél. Előtérbe kerül a meglévő képességek megőrzése és fejlesztése, a széles körű aktivitás, az új kihívásokra való reagáló képesség kialakítása. Jelentős törekvés a társadalomba való bevonás ösztönzése. Az idősek számára is fontosá válik a felnőttoktatás, az egész életen át tartó tanulás (life long learning). Az egész társadalom számára feladat a generációk közötti kapcsolat javítása, a nemzedékek

közi szolidaritás erősítése. Új fogalom a sikeres időződés, amely akkor valósul meg, ha a személy fizikai és szellemi képességét, aktivitását minél tovább megőrzi az élet minden területén, így a munka, a foglalkoztatás, a társas, és társadalmi kapcsolataiban is. Flexibilis és hatékonyon időspolitika kialakítása a cél, amely épít a szolgáltatások igénybevevőinek a szükségleteire és véleményére.¹

A szociális ellátó rendszer jogszabályi háttere

A szociális rendszerek alapfeladata a társadalomban jelen lévő problémák felismerése, kezelése, egyéni szükségletekhez igazodó, az esélyegyenlőség biztosítása mellett nyújtott segítségadás. Hazánkban a fenti problémák kezelésére részben a szociális ellátórendszer hivatott választ adni. Ez a rendszer pénzbeli ellátásokat és jóléti szolgáltatásokat foglal magába.²

A Szociális igazgatásról és a szociális ellátásokról szóló 1993. évi III. törvény (továbbiakban Sztv.) a szociális biztonság megteremtése és megőrzése érdekében meghatározza az állam által biztosított egyes szociális ellátások formáit, szervezetét, a szociális ellátásokra való jogosultság feltételeit, valamint érvényesítésének garanciáit.

Az idősellátásban a szociális törvény alap jogszabálynak minősül, kiemelkedően fontos még az 1/2000.(I.7.) SzCsM rendelet a személyes gondoskodást nyújtó szociális intézmények szakmai feladatairól és működésük feltételeiről. Ezt követően az elmúlt években még számos jogszabály született, amelyek ezt a területet szabályozták.

Meghatározó és forduló pontnak is nevezhető az idők otthonainak működését jelentősen meghatározó 2007-ben megszülető 36/2007. (XII. 22.) SZMM rendelet a gondozási szükséglet, valamint az egészségi állapoton alapuló szociális rászorultság vizsgálatának és igazolásának részletes szabályairól. 2016-tól gondozási szükséglet vizsgálatának módosítása történt, az intézményvezetői vélemény mellett házi orvosi/szakorvosi vélemény is kell a gondozási szükséglet megállapításához. A négy órás gondozási szükséglet bevezetésével az idők otthonaiba nagyon rossz egészségi állapotban lévő idők kerülhetnek csak be, ezáltal lassan az otthonok egészségügyi intézménnyé alakulnak át.

A gyakori jogszabályváltozás, a folyamatosan szigorodó szabályozás nem teszi lehetővé a tervezést, a szolgáltatók „csak” reagálni tudnak. Történnék ugyan előzetes egyeztetések a szakma képviselőivel, de úgy tűnik, sok esetben mintha a jogalkotókig nem jutnának el a szakmai anyagokban leírt javaslatok.

Magyarországon az idősellátás területén a személyes gondoskodás két terü-

¹ Nemzeti Idősügyi Stratégia 2009.

² Szociális füzetek 5.

letet fog át, az alapszolgáltatásokat és szakosított ellátási formákat. Az alapszolgáltatások célja, hogy a szociálisan rászorulóknak otthon közeli ellátáshoz jussanak, melynek segítségével az igénybevevők lehetőleg minél hosszabb ideig saját környezetében élhessenek, fenntartva önálló életvitelüket. Alapszolgáltatáshoz tartozik az étkeztetés, a házi segítségnyújtás, a jelzőrendszeres házi segítségnyújtás, az idők nappali ellátása.

„Ha az életkoruk, egészségi állapotuk, valamint szociális helyzetük miatt a rászorult személyekről az alapszolgáltatások keretében nem lehet gondoskodni, a rászorultakat állapotuknak és helyzetüknek megfelelő szakosított ellátási formában kell gondozni.”(Sztv 66.§ (1))³

A szakosított ellátások a bentlakásos intézményrendszer tagjaiból állnak, az átmeneti elhelyezést nyújtó időskorúak gondozóházából, illetve az ápolást-gondozást nyújtó, tartós bentlakást biztosító idők otthonából.

A tartós bentlakást biztosító idők otthonába azok kerülhetnek be, akik életkoruk, egészségi állapotuk vagy szociális helyzetük következtében rászorulóknak, saját otthonukban nem gondozhatók, de rendszeres fekvőbeteg-gyógyintézetet nem igényelnek, 18 életévüket betöltötték, gondozásuk a napi 4 órát meghaladja. A Szociális törvény egyes esetekben kivételt tesz és eltekint a 4 órás gondozási szükséglet teljesülésétől:

„Idők otthonába az (1) bekezdés szerinti személlyel az ellátás igénylésekor legalább egy éve együtt élő házastársa, élettársa, testvére és fogyatékos közeli hozzátartozója a 68/A. § (3) bekezdésében meghatározott gondozási szükséglet hiányában is felvehető.”(Sztv. 68.§.(5))⁴

„ Idők otthonában - a férőhelyszám legfeljebb 15%-áig - a 68/A. § (3) bekezdése szerinti gondozási szükséglettel nem rendelkező személy is ellátható, ha az ellátást igénylő vagy a térítési díjat megfizető más személy írásban vállalja a szolgáltatási önköltséggel azonos mértékű személyi térítési díj megfizetését.(Sztv. 68/B. § (1))⁵

Az időskorúak gondozóháza átmeneti elhelyezési forma, amelynek célja, hogy ideiglenes jelleggel (legfeljebb egy évi időtartamra, de orvosi szakvélemény alapján ez további egy évvel meghosszabbítható) folyamatos ellátást biztosítson azoknak az idős embereknek, akik betegségük vagy egyéb ok miatt átmenetileg nem képesek önmagukról gondoskodni.

³ 1993. évi III. tv. a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99300003.TV

⁴ 1993. évi III. tv. a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról

⁵ 1993. évi III. tv. a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról

Személyes gondoskodás megszervezésére köteles szervek

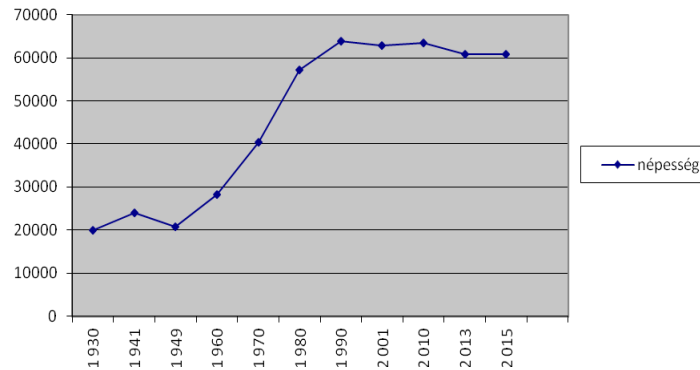
A települési önkormányzat lakosainak számának függvényében köteles szociális szolgáltatásokat biztosítani. Az állam fenntartói feladatát kijelölt szerv útján teljesíti, a megye területén a szakosított ellátások fenntartásáról, működtetéséről köteles gondoskodni.

Demográfiai helyzet Veszprémben

Veszprémben az 1990-es évek népességi adatai a lélekszám stagnálását mutatják. A megyei jogú város állandó lakossága 2015-ben 57.689 fő volt.

1. ábra: Veszprém népességének alakulása

Forrás: VMJV Önkormányzata Szociális Szolgáltatástervezési Konceptiójának felülvizsgálata, 2015. 6.o.

Az 1. sz. táblázatban jól nyomon követhető, hogy Veszprémben a 65 év felettek aránya a népességen belül folyamatosan nő, míg a 18 év alattiak száma viszont a korábbi évekhez képest csökkenő tendenciát mutat.

1. táblázat: Veszprém állandó lakosságának megoszlása évek és korcsoportok szerint										
	Korcsoportok								Összesen	
	0-14 éves		15-18 éves		19-65		66-			
	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%
2007	8028		2797							
2008	7953	13,6	2710	4,6					58582	100,0
2009	7900	13,5	2588	4,4	39902	68,3	8068	13,8	58458	100,0
2010	7728	13,3	2477	4,3	39496	68,0	8407	14,5	58108	100,0
2013	7771	13,4	2216	3,8	39091	67,6	8789	15,2	57867	100,0
2015	7889	13,7	1914	3,3	38415	66,6	9471	16,4	57689	100,0

Forrás: VMJV Önkormányzata Szociális Szolgáltatástervezési Konceptiójának felülvizsgálata 2015.7.o.

2. táblázat: Élve születés, halálozás, természetes szaporodás Veszprémben (1991-2014)

Év	Veszprém lakónépessége (fő)	Élveszületés (fő)	Halálozás (fő)	Természetes szaporodás, fogyás (fő)	Tényleges szaporodás, fogyás (fő)
1991	64727	843	478	365	n.a.
1994	64672	686	539	147	n.a.
1997	63319	569	586	-17	n.a.
2001	62090	452	565	-113	-1011
2004	61470	541	537	4	-687
2007	62023	577	602	-25	535
2010	63898	540	600	-60	448
2014	60761	531	609	-78	120

Forrás: VMJV Önkormányzata Szociális Szolgáltatástervezési Konceptiójának felülvizsgálata 2015.9.o.

A népesség alakulást három tényező alakítja, a születési ráta, a halálozási ráta és a migrációs vagy vándorlási folyamatok. A megyei jogú városokban 2010-ben tízezer lakosra átlagosan 8,6 élveszületés jut, ami az országos átlagnál alig kevesebb. A veszprémi ezer főre jutó halálozási adatok kifejezetten kedvezőek a megyei jogú városok között, tíz ezrelék alatti.

Nem és korstruktúra

Magyarországon a korai férfi elhalálozás miatt egyértelmű nőbővítés van, különösen a városokban. Veszprémben 1995-ben a népesség 51,6 százaléka, 1999-ben 52,1, 2011-ben és 2013-ban 53,3 százaléka nő. 2015-ben az 55 éven felüliek 59 százaléka nő. A szakemberek által készített prognózisok szerint Veszprém városban az előregedés 2020-ra válik aggasztóvá, amelyre fel kell készülni a város egészségügyi és a szociális ellátó rendszerének.

A VMJV Önkormányzata Szociális Szolgáltatástervezési Konceptiójának 2015-ben elkészített felülvizsgálata az alábbi megállapításokat fogalmazta meg a városra vonatkozó demográfiai helyzetet illetően:

- Az utóbbi időszakban felerősödött a veszprémi népesség elöregedése. A népesség struktúráján belül csökkent a fiatal korcsoportok aránya, s nőtt az időseké.
- A jelenlegi szerkezet az elkövetkező néhány évben lényegesen nem változik, számottevő elmozdulás 2020 körül várható.

- Veszprémben is jellemző a nőtöbblet, különösen a hatvan feletti korcsoportokban.⁶

Veszprém megyei jogú városban működő idősek otthonainak bemutatása

A veszprémi idősek otthonainak összehasonlító bemutatás előtt ismertetem az országos és megyei helyzetképet.

Hazánkban 912 tartós bentlakást biztosító idősek otthona működik, ahol 2015. december 31-én 54.209 főt láttak el. Az engedélyezett férőhelyek száma összesen 56.020 fő volt.

- Önkormányzat/állami fenntartásban ellátott: 30.580 fő
- Egyházi: 12.444 fő
- Nonprofit: 11.090 fő
- Egyéni és társas vállalkozás: 95 fő⁷

A férőhelyek szerinti százalékos megoszlás:
 Önkormányzat/állam: 56 %
 Civil(egyházi, nonprofit, egyéni váll.): 44 %
 (összesből egyházi: 23 %)

Veszprém megyében 29 idősek otthona működik, 1840 engedélyezett férőhellyel.

Férőhelyek szerinti százalékos megoszlás:
 Önkormányzat/állam: 63 %
 Civil(egyházi, nonprofit, egyéni váll.): 37 %

Fenntartók szerinti százalékos megoszlás:
 Önkormányzat/állam: 55 %
 Civil(egyházi, nonprofit, egyéni váll.): 45 %

Veszprém megyében állami fenntartású intézmény 5 van, önkormányzati 9, társulás 2, civil szervezetek által fenntartott 10, egyházi 3.⁸

Az országos és a megyei adatokat összevetve a férőhelyek tekintetében a

⁶ VMJV Önkormányzata Szociális Szolgáltatástervezési Koncepciójának felülvizsgálata 2015.

⁷ Magyar statisztikai évkönyv 2015. KSH

⁸ Magyar statisztikai évkönyv, 2015. KSH

megyében közel 10 %-kal magasabb az állami/önkormányzati fenntartók aránya a civilekhez képest.

Veszprém Megyei Jogú Városban 4 idősek otthona működik, 2 kistérségi társulás fenntartásában, 2 civil szolgáltatók által fenntartott intézmény.

A négy intézmény összesen 300 férőhelyet tud biztosítani az ellátottaknak. A férőhelyek megoszlása: a civil fenntartók 56 % (169 férőhely) a társulás 44 % (131 férőhely)

Összevetve a megyei és országos adatokból jól látható, hogy Veszprémben fordított az arány a férőhelyek tekintetében, itt a civilek által biztosított férőhelyek aránya meghaladja az 50 %-ot. A szociális törvény értelmében a megyei jogú városok kötelesek településükön idősek otthonát működtetni.

Veszprémben 1999-ben épült meg a város első önkormányzati fenntartású (I.sz.) idősek otthona, ellátási területe Veszprém volt. Az intézmény vertikálisan integrált intézménnyé nőtte ki magát, ami azt jelenti, hogy az ellátások egymásra épülnek. Az Egyesített Szociális Intézmény keretei között biztosítanak alap- és szakosított ellátást a rászoruló időseknek. Az Egyesített Szociális Intézményhez tartozik szervezetenként az I.sz. Idősek Otthonán kívül a 2.sz. Idősek Otthona, mely 1986-tól Nyugdíjas Házként működött, 2001-től lett Idősek Otthona, mert a kezdetben az önkormányzati bérlakásba beköltöző „fiatal” nyugdíjasok megöregedtek, szükségessé vált a napi felügyelet biztosítása, egyre többen szorultak gondozásra.

A szociális igazgatásról és szociális ellátásokról szóló 1993. III. törvény 91.§ (1) bekezdése b) pontja lehetővé teszi, hogy a települési önkormányzatok a kötelezően ellátandó és önként vállalt feladataikat társulás keretében lássák el. Ezzel a lehetőséggel Veszprém város vezetése is élt, és 2010-től az Egyesített Szociális Intézmény (ESZI) fenntartója már nem a város önkormányzata, hanem a Veszprémi Kistérségi Többcélú Társulás. Ettől az időszaktól kezdve már nem csak veszprémi polgárok vehették igénybe az ESZI szolgáltatásait, így az idősek otthoni elhelyezést, hanem még 19 település idősei is. A Társulásban ellátott feladatok után magasabb normatíva igényelhető.

„Civilek a pályán”

Az 1990-es évek végétől egyre több önkormányzat ismerte fel, hogy közfeladat ellátási kötelezettségét nemcsak saját intézmények fenntartásával biztosíthatja, hanem civil szervezetet is bekapcsolhat a közszolgáltatások ellátásába, ellátási szerződést kötve velük. A civil szervezetek működése szempontjából fontos tényező a közhasznúsági státusz megszerzése (1997. évi CLVI. törvény a közhasznú szervezetekről, mely hatályát veszítette, új jogszabály a 2011. évi CLXXV. törvény az egyesülési jogról, a közhasznú jogállásról, valamint a civil szervezetek működéséről és támogatásáról). A jogszabályváltozás

értelmében közhasznúsághoz kötött a támogatások igénybevétele, illetve csak ellátási szerződés esetén igényelhető az állami normatíva a civil szolgáltatók számára. A helyi önkormányzatok a feladatátadás ellenére felelősei maradnak a közszolgáltatások ellátásának. (Nárai, 2005/1.)

Veszprémben 2005-től van jelen a szociális szolgáltatások területén a non-profit szféra. Az Életöröm Idősek Otthona szintén integrált intézmény, mivel az alapszolgáltatások egy részét is biztosítja. 2010-től megjelenik egy újabb civil szolgáltató a városban, a Tamasz 2.sz. Idősek Otthona. Mindkettő otthon az ország egész területéről fogad jelentkezőket. Veszprém Megyei Jogú Város Önkormányzata a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról szóló 1993. évi III. törvény 120.§-ában kapott felhatalmazás alapján ellátási szerződést kötött 2005-ben az Életöröm, 2012-ben a TÁMASZ 2 Idősek Otthonával a veszprémi időskorúak átmeneti és tartós bentlakásos intézményi elhelyezésének biztosítására. A 3.sz. táblázat a már részletesen ismertetett adatokat foglalja össze.

3.sz. táblázat a Veszprémi idősek otthonai működésük kezdete, fenntartó és területi lefedettség szerint

Intézmény	Működés kezdete/műk. engedély	Fenntartó /teljesítés státusza	Területi lefedettség
Veszprémi Kistérség Többcélú Társulása Egyesített Szociális Intézmény/VKTT-ESZI/ Vertikálisan integrált int. I.sz. Idősek Otthona Veszprém, Török I.u. 10. II.sz. Idősek Otthona Veszprém, Völgyikút u.2.	1999./végleges 2001./végleges (1986-tól Nyugdíjas Ház, majd Idősek Otthona lett)	Veszprémi Kistérség Többcélú Társulása (2010.) ellátási szerződéssel	Veszprém Megyei Jogú Város és a társult települések közigazgatási területe(19 település)

Életöröm Idősek Otthona Veszprém, Sólly u.20. Integrált intézmény	2005./ végleges	„ÉLETÖRÖM” Idős Otthon Szociális Ellátó Közhasznú Nonprofit Korlátolt Felelősségű Társaság ellátási szerződéssel	Magyarország
Tamasz 2. sz Idősek Otthona /nem szolgáltatott adatot Honlapról, ellát. szerz./	2010./ végleges	Tamasz 2.sz. Idősek Otthona Szociálisellátó Nonprofit KFT ellátási szerződéssel	Magyarország

Forrás: saját készítésű táblázat

Az alábbi táblázat az idősek otthonai által biztosított szolgáltatásokat foglalja össze, valamint a férőhelyek számát mutatja. A VKTT Egyesített Szociális Intézmény alapszolgáltatásokat is biztosít (étkeztetés, házi segítségnyújtás, jelzőrendszeres házi segítségnyújtás, idősek klubja) a szakellátáson kívül. A civil fenntartók közül az Életöröm Idősek Otthona nyújt még alapszolgáltatást, étkeztetést. A tartós bentlakást nyújtó otthonok között férőhely vonatkozásában hangsúlyos a nonprofit szféra jelenléte. Három otthon is működtet idősek gondozóházát az átmenetileg magukról gondoskodni nem tudó idős emberek részére. A jogszabály 1 évben maximalizálja az elhelyezést, amely indokolt esetben további 1 évre meghosszabbítható. A Társulás által fenntartott idősek otthonában biztosítják ezt az egy évet, illetve a további 1 évet, míg az Életöröm Idősek Otthona csak maximum 3 hónapra fogadja a rászorulókat. A Tamasz Idősek Otthonáról nincs adat. A két utóbbi otthon piaci alapon nyújtja ezt a szolgáltatást.

4.sz. Veszprémben működő idősek otthonai által nyújtott szolgáltatások és a férőhelyek

Intézmény megnevezése	VKTT-ESZI I.sz. Idősek Otthona 76 férőhely	VKTT-ESZI II.sz. Idősek Otthona 55 férőhely	Életöröm Idősek Otthon 145 férőhely 16 lakóegységben 32 fő részére 2004-től külön demens részleg	Támasz Idősek Otthona 24 férőhely
Intézmények által biztosított szolgáltatások		Idősek Gondozóháza 6 fő	Idősek Gondozóháza 5 fő (30-ról fokozatosan lecsökkentette)	Idősek Gondozóháza 45 fő (felemelte 6-ról)
		Szociális alapon (2014)	Piaci alapon 159.00,- Ft/hó ----- ----- alap- szolgáltatás: - étkeztetés	Piaci alapon 95.100,-Ft/hó

Forrás: saját készítésű táblázat

Az intézményvezetőkkel készített interjú során többen is hangsúlyozták, hogy minden idős ember ugyanabban az ellátásban részesül, de az elhelyezés szintjét illetően már vannak különbségek. Az emelt szintű ellátás más-mást jelent az egyes otthonokban. Míg az I. sz. Idősek Otthonában csak 4 fő részére tudják az emelt szintet biztosítani, oly módon, hogy egy szobában 2 főt helyeznek el és külön fürdő, WC tartozik a szobához, addig a másik két otthonban az emelt szint alatt apartman lakásokat kell érteni. A következő táblázat szemlélteti majd, hogy természetesen ezt a szintkülönbséget meg kell fizetni.

5.sz. táblázat idősek otthonában nyújtott elhelyezés szintje

VKTT-ESZI I.sz. Idősek Otthona	VKTT-ESZI II.sz. Idősek Otthona	Életöröm Idősek Otthon
	emelt szintű	emelt szintű
Kettő és négy ágyas elhelyezés, a jogszabályban előírt egy főre eső négyzetméter biztosítva van. (6 nm/fő) 36-36 lakó a földszinten és az emeleten.	57 apartman lakás (36 lakás 32 négyzetméter, 15 lakás 40 nm) Egy kivétellel minden lakás erkélyes.	109 apartman lakás /12 db másfél szobás, 3 db 2 szobás, a többi egy szobás lakások, beépített főzőfülkével, fürdőszobával. A lakások átlagos mérete 35 nm.
emelt szint 2 szoba (2-2 fő) Fürdő+ WC /21 nm	A többi lakásból lett kialakítva az orvosi, a nővér szoba, iroda és a gondozó ház 2 szobával.	Minden lakás erkélyes.

Forrás: saját készítésű táblázat

(A Támasz Idősek Otthona hiányzik, mivel nem szolgáltatott adatot.)

A 6.sz. táblázatban a térítési díjakat hasonlítom össze. Egyszeri hozzájárulást nem kell fizetni a Támasz Idősek Otthonában, a többi otthon esetében kell, kivéve az I.sz. Idősek Otthonát, ahol csak az emelt szintű elhelyezés esetében állapították meg egyszeri befizetést. Amíg az egyszeri befizetések összege a 2.sz. Idősek Otthonában a lakásméret függvényében változik, addig az Életöröm Idősek Otthonában nem csak a lakásméret a meghatározó, hanem az életkor is. Minél fiatalabb korban kerül be az idős hozzátartozó annál magasabb az egyszeri befizetés összege. Hogy ez mekkora összeget érhet el arról nem kaptam információt. Informális források szerint 6 millió körüli összeg is lehet. A beköltöző élete végéig élhet a garzon lakásban, ami bérleménynek minősül. Halála után az ingatlant újra bérbe adják. Ez utóbbi működésmód az előbb említett mindkettő otthonra jellemző. A havi személyi térítési díjak megállapítása terén is van eltérés. A Társulás által fenntartott intézményekben és a Támasz Idősek Otthonában az ellátás szintje határozza meg a fizetendő összeget, itt történik differenciálás. Az Életöröm azonos összeget kér mindenkitől. Jól látható, hogy a civil szféra árai magasabbak. Az I.sz. Idősek Otthonába az intézményvezető megállapítása szerint a szegényebb ellátotti réteg kerül elhelyezésre. A havi térítési díjakat évente felülvizsgálják.

Az átmeneti elhelyezést biztosító időskorúak gondozóházban a havi térítési díj kiemelkedően magas a többi intézményhez viszonyítva az Életöröm Idősek Otthonában, ahol csak 1-3 hónapra fogadják a rászorulókat.

6.sz. táblázat intézményi térítési díjak

VKTT-ESZI I.sz. Idősek Otthona	VKTT-ESZI II.sz. Idősek Otthona	Életöröm Idősek Otthon	Támasz Idősek Otthona
Egyszeri hozzájárulási van	Egyszeri hozzájárulási van	Egyszeri hozzájárulási van	Egyszeri hozzájárulási nincs
Csak az emelt szint esetén: 750.000,- Ft a beköltözéskor Négyágyas elhelyezésnél: 90.000,- Ft/hó Kétágyas elhelyezés: 97.500, Ft/hó Emelt szintű elhelyezés: 91.500,- Ft/hó	32 nm garzon: 2 millió 32 nm garzon erkéllyel: 2,5 millió 40 nm erkélyes: 3 millió Emelt szintű elhelyezés: 96.000,- Ft/hó Gondozóház: 90.000,- Ft/hó (1 év)	Minél idősebb valaki úgy csökken az egyszeri befizetés. A havi térítési díj egységesen 121.900,-Ft/hó Gondozóház: 150.000,-Ft/hó Tartózkodás ideje: 1-3 hónap	Négy ágyas apartman: 99.100,- Ft/hó 3 ágyas apartman: 117.500,-Ft/hó 1 személyes apartman: 189.850,- Ft/hó <i>Egységesen 85.000,- Ft/hó ellátási szerződés szerint, veszprémiek esetében</i> Gondozóház: 95.100,- Ft/hó

Forrás: saját készítésű táblázat

Finanszírozás

A szektor semleges finanszírozás elvének megfelelően a nem állami humán szolgáltató intézmények fenntartói számára is az állam normatív támogatást állapít meg, ami igazodik a helyi önkormányzatok hasonló feladatellátásának támogatásához. A folyósított költségvetési támogatás nem fedezi a teljes költségigényt, ezért az kiegészítésre szorul.⁹Amiből az idősek otthonai gazdál-

⁹ Nárái Márta: A civil szervezetek szerepvállalása a szociális ellátás, szolgáltatás területén. Esély 2005/1.

kodnak: költségvetési támogatás (középsúlyos demens ellátott esetében magasabb összeg), havi intézményi térítési díj, egyszeri befizetés. Példa a fentiekre:

I.sz. Idősek Otthonában a 4 ágyas elhelyezés esetén (2016)

szolgáltatási önköltsége: 144.219 Ft/ ellátási hónap/fő

intézményi térítési díj: 90.000,- Ft/ hó/fő

A közel 55.000,- Ft különbözetet részben a normatívából, – de mivel ez nem fedezi a teljes összeget –, a Társulás költségvetéséből egészítik ki.

Az ellátottak demográfiai mutatói

Érdekelt, hogy vajon van-e különbség az egyes otthonok lakóinak demográfiai mutatói között.

7.sz. táblázat Ellátottak kor és nem szerinti megoszlása intézményenként, összesített adatok

I.sz. Idősek Otthona	II. Idősek Otthona	Életöröm Idősek Otthona
Az ellátottak 47 %-a 81 év feletti A nők aránya 80 %.	Az ellátottak 75 %-a 81 év feletti. A nők aránya 84 %.	Az ellátottak 64 %-a 80 év feletti A nők aránya 77 %

Forrás: saját készítésű táblázat

Az I.sz. Idősek Otthonában hasonló számban élnek 71-80 év között, mint 81-90 év felett. Ezt azért szeretném kiemelni, mert a számadatokból az látszik, hogy kevesebb 81 év feletti idős ember él ebben az otthonban, ami azonban nem jelenti azt, hogy a fiatalabbak jobb egészségi állapotnak örvendenek. A 4 órás gondozási szükségletet meghaladó ellátottak kerülhetnek csak be az intézményekbe. Az utóbbi években ezért jellemzően nagyon rossz egészségi állapotú idősek jutnak az ellátásba, akik esetleg még nem érték el a 80. életévet. Amiben hasonló mindegyik otthon: a nők aránya.

Az ellátottak családi állapota tekintetében is hasonlóak az adatok mindhárom otthonban. Az otthonokban élők 86-90 %-a egyedül él (özvegy, elvált, egyedülálló). A már említett 4 órás gondozási szükséglet megléte miatt talán nem lesznek meglepőek az alábbi adatok, melyek a lakók fizikai és mentális állapotára vonatkoznak. Az intézményvezetőkkel készült interjúk alapján, va-

lamint az általuk szolgáltatott adatokra támaszkodtam. A táblázat a vezetők által – részben - becsült adatokat is tartalmaz.

8.sz. táblázat Az ellátottak fizikai és mentális állapota, intézményeként

I.sz. Idősek Otthona	II.sz. Idősek Otthona	Életöröm Idősek Otthona
Súlyos demens 53 % (40 fő szakvélemény)	Súlyos demens: 16 % (9 fő)	Súlyos demens 13 % (18 fő) Demens: 30 %
Szinte minden ellátott időskori hanyatlás miatt enyhe fokban demens.		(32 fő részére 2014-től külön demens részleg)
Segédeszköz használata: 80-85 % Segédeszköz nélkül: 15-20 %	Segédeszköz használata: 80-85 % Segédeszköz nélkül: 15-20 %	Segédeszköz használata: 50 % Segédeszköz nélkül: 50 %

Forrás: saját készítésű táblázat

A lakosság elöregedése magával hozza a korrallal összefüggő megbetegedések számának növekedését. Ezen betegségek egyike a demencia,¹⁰ mely - mivel a betegek akár hosszú ideig is egyre növekvő ápolási igénye van - egyre nagyobb terhet ró a társadalomra, az egészségügyre, a szociális ellátó rendszerre, a családokra. Így évről évre növekszik az idős otthonokban ellátott demens személyek száma is.

A veszprémi I.sz. Idősek Otthonában az ellátottak 53 %-a súlyos demens. Ez nagyon magas arány, ha arra gondolunk, hogy az otthon nem egészségügyi intézmény, eredetileg nem erre a szakfeladatra jött létre, mégis eltolódik az egészségügyi ellátás irányába. Az idősek otthona ilyen jellegű nagy arányban megjelenő probléma kezelésére nincs berendezkedve, nagy erőfeszítések árán tudja úgy megszervezni a munkafolyamatokat, hogy biztosítva legyen a demens betegek megfelelő ellátása. Az Életöröm Idősek Otthona 2014-től külön részleget tudott kialakítani a demens ellátottak részére, akik fokozott felügyeletre, gondozásra szorulnak. Itt az időseknek délelőtt és délután is

¹⁰ A demencia a magasabb szellemi működések- kognitív funkciók – hanyatlásával és a függetlenség elvesztésével járó kórképek összefoglaló neve.

foglalkozásokat tartanak. A magasabb egyszeri befizetésekből, illetve a havi intézményi térítési díjakból tudják biztosítani az emelt szintű ellátást. A segédeszközök használatának tekintetében látható, hogy az Életöröm Otthonban az ellátottak fele még tud segédeszköz nélkül élni, közlekedni. Ebben az otthonban több a jobb egészségi állapotban lévő idős ember.

Személyi és tárgyi feltételek, biztosított szolgáltatások

Mindhárom otthon mind a tárgyi, mind a személyi feltételek tekintetében megfelel a jogszabályban előírt feltételeknek. Az Életöröm Idősek Otthona a tárgyi feltételeket illetően a legjobban ellátott:

- lakásokban fővonalas telefon, nővérhívó, kiépített kábeltévé és internet hozzáférés;
- zárt parkoló;
- porta;
- fodrász szalon;
- torna terem;
- kert, kis tóval, fűszerkert;
- betegszállító autó.

Az intézményvezetők az alábbi problémákról számoltak be a személyi feltételek terén.

A magasabb béreket fizető egészségügy „elszívja” a szakszemélyzetet. Ez mindegyik otthonra igaz.

Az I.sz. Idősek Otthonának vezetője szerint:

- több gondozónőre lenne szükség;
- alacsony a bérezés;
- fluktuáció;
- nagyon megterhelő munka, fizikailag és mentálisan;
- szupervízió hiánya;
- problémát okoz alkalmas munkaerő felvétele /takarítónő;
- egységes szakmai protokoll hiánya pld. demens ellátás területén.

Az Életöröm Idősek Otthona 2016-ban két ütemben minden dolgozója számára tudott bért emelni. Ezzel csökkenteni tudja a fluktuációt, így lehetőség van egy stabil gondozói team kialakítására. Ezt egy bármennyire is jól gazdálkodó, de folyamatosan forráshiánnyal küszködő Társulás által fenntartott intézmény nem tudja megtenni.

Biztosított szolgáltatások (1/2000.(I.7.) SzCsM. rendelet szerint)

- Napi háromszori étkeztetés megszervezése;

- orvosi javaslatra diéta biztosítása;
- ruházat, textília biztosítása;
- egészségügyi ellátás, szakorvosi ellátáshoz való hozzájutás;
- mentálhigiénés ellátás;
- hitélet biztosítása;
- szocioterápiás foglalkoztatások megszervezése;
- érték- és vagyonmegőrzés;
- szükség esetén az intézményben elhunytak eltemetetésének megszervezése.

A fenti szolgáltatásokat mindhárom otthon biztosítja, ezen felül nyújtott szolgáltatások összehasonlítását a 9. sz. táblázat szemlélteti. A plusz szolgáltatásokért mindhárom otthonban fizetni kell az igénybevevőknek. A szolgáltatások terén ismételten az Életöröm Idősek Otthona rendelkezik bővebb kínálattal.

9. táblázat az otthonokban biztosított szolgáltatások (a jogszabályi kötelezettségen túl)

I.sz. Idősek Otthona	II.sz. Idősek Otthona	Életöröm Idősek Otthona
• fodrász, • pedikűr, • gyógytornász (fizetős)	• fodrász, • pedikűr, • gyógytornász (fizetős)	• fodrász, • pedikűr, • kozmetikus (fizetős) • menüválasztás • hobbi konyha • fizioterápiás szolgáltatás • só szoba • 24 órás portaszolgálat • rendszeres gyógytorna • igény esetén jelzőgombos karperec

Forrás: Saját készítésű táblázat

Ellátásra várakozók

A szociális igazgatásról és szociális ellátásokról szóló 1993. évi III. törvény 20. § (2a) bekezdése szerint 2016. május 1-től a fenntartó – a szociális szolgálta-

tások területi lefedettségének megállapítása érdekében – a hónap első napján az általa fenntartott szociális intézményeknél nyilvántartásban lévő kérelmezők, várakozók biztosítási TAJ számát intézményenként minden hónap 5. napjáig megküldi a szociális hatóságnak (Nemzeti Rehabilitációs és Szociális Hivatal). 2016 augusztusában még a szolgáltatók több mint egy harmada nem tett eleget ennek a kötelezettségének, ezért a kapott adatok torzíthatnak, de bizonyos országos tendenciák kirajzolódnak az ellátó rendszer területi lefedettségét illetően.

A várakozók döntő többsége a szakosított ellátásokban szeretne szolgáltatáshoz jutni. (93,3 %), csupán az összes várakozó 6,7%-a vár a szociális alapellátásra.

Az ápolást, gondozást nyújtó intézménytípusok (szenvedélybetegek otthona, fogyatékosok személyek otthona, hajléktalanok otthona, pszichiátriai betegek otthona, idősek otthona) várólistáján a legnagyobb arányban az idősek otthonára várakoznak. A várakozók aránya az összes otthonokban történő elhelyezésre várakozók 68.6 %-a, akik idős otthoni elhelyezésre várnak.¹¹

Nézzük a veszprémi adatokat. Érdekel, hogy az egyes idősek otthonaiba történő elhelyezésre vajon mennyi időt kell várni? Az alábbi táblázat jelzi a megnövekedett lakossági igényeket, mindkettő bentlakásos formára. A várólista alapján megállapítható, hogy Veszprémben szükség lenne már most még egy idősek otthonára, hogy ne kellejen a szerényebb nyugdíjjal rendelkezőknek éveket várni az elhelyezésre. Az előrejelzések szerint Veszprémnek is hamarosan szembe kell néznie az elöregedés problémájával, így a növekvő számú ellátásra váró idős ember elhelyezésének kérdésével.

10. sz. táblázat Várólista Veszprémben (2015.)

I.sz. Idősek Otthona	II.sz. Idősek Otthona	Életöröm Idősek Otthona
88 fő	91 fő	11 fő
106 fő (2016.X.)	Időskorúak gondozóháza: 20 fő	

Forrás: Saját készítésű táblázat

Különbségek az intézmények között

Arra a kérdésre, hogy az intézmények vezetői hogyan látják a „másik” intézményt, illetve a legfontosabb különbségeket a következő válaszok szület-

¹¹ Várakozók számának jelentése a 2016. augusztus 1-jei állapot szerint, Szociális Ágazati Portál

tek. Az Életöröm Idősek Otthonának vezetője úgy gondolja, hogy „intézmény függő”, hogy melyik miként működik. Egy civilek által fenntartott intézménynek mások a lehetőségei. Verseny alakul ki, verseny az ellátottakért és az ápoló személyzetért.

Az I.sz. Idősek Otthonának vezetője, úgy látja, hogy eltérés van az intézmények között az ellátási területet illetően, a várólista tekintetében, a beköltöző idősek vagyoni helyzetében. Az önkormányzat számára kötelező feladat ezt a szolgáltatást biztosítani, egy civilek által működtetett intézmény eldöntheti, hogy neki milyen fajta szolgáltatást éri meg működtetni. A különböző szolgáltatások eltérő normatíva alapján finanszírozódnak. Például jelenleg magasabb a normatíva a házi segítségnyújtás területén és „nem éri meg szociális étkeztetést” működtetni. További eltérés, hogy rosszabb anyagi helyzetben lévő idősek kerülnek az önkormányzati intézményekbe, így van ez Veszprémben is.

Idősotthon a hozzátartozók szemével

Az eredeti elgondolás szerint szerettem volna interjúkat készíteni a különböző idősotthonokban dolgozó ápoló személyzettel, valamint az ellátottak egy részével. A Tamasz Idősek Otthona teljesen elzárkózott, még az intézményvezetői interjútól is, így egy otthon máris kiesett az összehasonlításból. Az I.sz. Idősek Otthonában a fókuszcsoporthoz interjú is kivitelezhetetlennek tűnt, mivel a műszakváltás során az átadás átvétele után kb. fél óráig maradt volna a gondozónőkkel az interjúra, ami természetesen nem elegendő. A lakókkal készítendő interjú ott kérdőjeleződött meg, amikor kiderült, hogy milyen magas arányban élnek demens ellátottak ebben az otthonban. Ekkor döntöttem úgy, hogy a hozzátartozói oldal felől közelítem meg a kérdést. Ők tudnak beszélni az intézményekkel kapcsolatos tapasztalatokról és arról is, hogy a hozzátartozójuk hogyan érezheti magát az otthonban.

A hozzátartozói interjú elkészítése sem volt egyszerű. Az otthonvezetők először még a 10 interjút is soknak tartották. Az Életöröm csak 5 interjú elkészítésére adott lehetőséget, ez is meglehetősen körülményes volt, egy munkatárs hívta fel telefonon a hozzátartozókat és egyeztetett velük, én már csak azokkal a rokonokkal találkoztam, akiket ők ajánlottak. Végül 9 interjút sikerült készítenem az I.sz. Idősek Otthonában és 5 interjút az Életörömben.

A hozzátartozókat arról kérdeztem, hogy milyen okok vezettek az intézményi elhelyezéshez, hogyan tájékoztak az elhelyezést illetően, mennyi időt kellett várniuk az idősotthoni elhelyezésre, hogyan élték meg a hozzátartozók és az ellátott a beköltözést, mennyire elégedettek az ellátással a hozzátartozók és az ellátott, ki/kik és milyen gyakorisággal látogatják idős rokonukat, az intézményi térítési díj kifizetésére elegendő-e a nyugdíj vagy ki kell egészíteni, javaslatok az otthonban töltött idő tartalmasabbá tételére, tervezi-e

a hozzátartozó rokona más intézménybe történő elhelyezését.

I.sz. Idősek Otthona

Itt több délutánt töltöttem el. Porta szolgálat nem működik, a látogatók egy füzetbe írják be, hogy kinél voltak. Az első egy-két esetben az intézményvezető helyettes segített kapcsolatba kerülni a hozzátartozókkal, később én szólítottam meg az éppen az intézménybe érkező rokonokat. A megkérdezett hozzátartozók otthonban élő rokonai közül a legfiatalabb 62 éves, a legidősebb 92 éves volt. Átlagéletkor 88 év. Mindnyájan nők.

A megkérdezett hozzátartozók között 2 férfi és 7 nő volt. A rokonsági fok pedig jellemzően (7 eset) szülő-gyerek, egy esetben házastárs nő tagja volt az ellátott, egy esetben pedig idős édesanya volt a hozzátartozó és leánya volt az otthon lakója.

Érdekelte a hozzátartozók gazdasági aktivitása is, hiszen ez befolyással lehet az intézményi elhelyezés indokoltságára.

A megkérdezett hozzátartozók közül 4 fő nyugdíjas, 5 fő dolgozik. A 4 fő nyugdíjasból 2 fő már 70 év feletti, a másik 2 hozzátartozó pedig még 60 éves sincs.

„Mióta él az ellátott az otthonban?” kérdésre 5-en azt a választ adták, hogy 2016 óta, 2 fő 1 éve, 1 fő 2 éve, és 9 éve él az otthonban 1 fő.

Az intézetbe kerüléskor az átlagéletkor 80 év. A legfiatalabb 60 évesen a legidősebb 92 évesen került az otthonba.

Milyen okok vezettek az idősotthoni elhelyezéshez?

- A legtöbb esetben a megromlott mentális és fizikai állapot, amely már olyan fokú volt, hogy 24 órás felügyelet vált szükségessé.
- 2 esetben az idősotthoni elhelyezés előtt már 1-1 évet krónikus osztályon volt az idős rokon. (Várpalota, Zirc)
- Egy esetben ezt megelőzően közel fél évet volt egy másik otthonban az ellátott. (TÁMASZ Idősek Otthonában, Veszprémben)

A megkérdezettek 2 (nemesvámosi illetve gyulaíratóti) kivétellel veszprémiek, idős rokonuk is veszprémi lakos volt korábban. Az interjú alanyok és idős szüleik, a házaspárt kivéve korábban külön háztartásban éltek. Ez is nehezítette a fokozatosan romló egészségi állapotú idősokról történő gondoskodást. Szinte minden megkérdezett - egy kivétellel - éveken át próbálta megoldani, külső segítség - alapellátás igénybevétele - nélkül rokona ellátását. Többen magukhoz vették édesanyjukat és otthon gondoskodtak róla, sokszor erőn felül. A teherviselők legtöbb esetben a nők. Akiknek helyt kell állni a munka világában, a saját családban, és szeretnének részt vállalni az unokák nevelésében is. Több esetben, ahogy súlyosbodott az egészségi vagy mentális

állapota az idős szülő kórházba került, majd következett a krónikus osztály, többnyire ez idő alatt adták be a kérelmet a hozzátartozók a szülő nevében – két esetet kivéve - azonnal, első helyként az I.sz. Idősek Otthonába.

Arra a kérdésre, hogy mennyi idő telt el a jelentkezéstől számítva a beköltözésig, különböző válaszok születtek.

- A leghosszabb várakozási idő másfél év volt, a legrövidebb idő fél év.
- Várólista van, volt, akinek azért sikerült előbb bekerülni, mert elfogadta a négy ágyas elhelyezést, éppen meghalt valaki, így felszabadult egy férőhely.

Tájékozódás az idősotthoni elhelyezésről

Arra a kérdésre, hogy ki és hogyan tájékozódott az elhelyezési lehetőségekről legtöbben ismerősök által szerzett tapasztalatokat említették és az internetet valamint idősotthonok honlapját. Többen személyesen is felkerestek otthonokat és a szerzett benyomások alapján döntöttek. *Mi alapján döntöttek?* Például, hogy mennyire voltak szimpatikusak az ott dolgozók, kedves-e a vezető, a gondozónő, milyenek a szobák, a környezet. Fontos volt az is, hogy közelben legyen, és jól megközelíthető. A megfizethetőség is a választási szempontok között szerepelt. Többen említették az Életöröm Idősek Otthonát, ami szimpatikus lett volna számukra, de a szolgáltatásért fizetendő összeg túl magas volt a család számára, azt hosszú távon fizetni nem tudták volna.

Miként élte meg a hozzátartozó és az idős személy a beköltözést?

Többen beszámoltak arról, hogy igyekeztek felkészíteni családtagjukat a közelgő költözésre, de ez nagyon fájdalmas volt a legtöbb hozzátartozónak.

„Nem tudom elmondani, hogy mit éreztem. Vasárnap este megvacsoráztattuk. Csendben elkezdünk pakolni. Egész éjszaka semmit sem aludtunk a lányommal. Másnap hoztuk be az otthonba. Borzasztó volt.”

„Hosszú ideig büntudatom volt, de már nem bírtam tovább.”

„Megnyugvás, hogy ide el tudtuk helyezni... A mai világban ha megtehetném nem raknám be ide, azt gondolom mindenkinek ez az utolsó, ha tehetném én gondoskodnék róla./sír/”

„Azt hittem könnyebb lesz.”

A hozzátartozók többen beszámoltak arról, hogy bármennyire nem akarták

ezt az elhelyezést, egyszerűen nem volt más választásuk. Többen maguk is megbetegedtek az ápolás terhe alatt.

Legtöbb esetben az interjú készítésekor jelen volt az idős ember is, de a fenti kérdésre hanyatló mentális állapotuk miatt nem tudtak válaszolni. A hozzátartozó válaszolt, ahogy ő látta és gondolta, hogy mit élhetett meg idős szerettük a beköltözéskor.

„Elfogadta, otthon is csendes volt.”

„Elfogadta, ő kérte az elhelyezését.”

„Az elején zaklatott volt, nem találta a helyét. Minimum 4-5 hónap kellett hozzá, amíg mi is el tudtuk fogadni ezt a helyzetet.”

A hozzátartozók nagy része ambivalens érzésről számolt be. Tisztában voltak vele, hogy itt jó helyen lesz, felügyelet alatt, szakszemélyzet gondoskodik majd a szerettükről és mégis, kimondva, kimondatlanul ott a büntudat, hogy nem ők látják már el a szülőjüket.

Elégedett-e hozzátartozója intézményi ellátásával?

Egy hozzátartozó kivételével mindenki elégedett volt, igaz különböző mértékben.

Azok a hozzátartozók akiknek voltak korábbi tapasztalata az egészségügyi, krónikus osztályon történt egy éves ápolással kapcsolatban, az ő családtagjuk számára minőségi előrelépést jelentett még a több ágyas szobában történő idősotthoni elhelyezés is.

Hozzátartozók, akiknek negatív tapasztalatuk voltak civil szervezetek által működtetett idősok otthonáról (2 eset) és ezért otthont váltottak, volt összehasonlítási alapjuk, kiemelték az itteni intézményvezetés, az ápoló személyzet kedvességét, gondosságát.

„... az átköltözés óta anyu beszédesebb, jobb az étvágya, jól érzi itt magát.”

Kapcsolattartás

Jellemzően hetente egy-két alkalommal történnek a látogatások. A megkérdezett közeli hozzátartozók közel fele viszont naponta jön. Nagyon sokat jelent, hogy helyben van az otthon és nem kell utazni. Többen említették, hogy amíg jobb állapotban volt az idős rokonuk, kocsival hétvégére elvitték. Voltak, akik arról számoltak be, hogy szívesen elvinnék, de nincs autójuk, vagy ha van is, olykor nem tud már beszállni az idős az utóba, nincs lift a házban. Gyakran az állapotromlással már az otthon körüli levegőztetés is nagyon körülmé-

nyes, hidegebb időben a felöltöztetés is nehézkes, az ellátottnak is inkább csak gondot okoz. Nehezen élük meg a hozzátartozók szeretettük állapotromlását, és hogy egyre kevesebbet tehetnek értük. Unokák már ritkábban jönnek, de ahol szoros volt korábban a kapcsolat és a hozzátartozó is rendszeresen látogatott az unokák is fel-fel bukkannak.

Személyi térítési díjak

Minden megkérdezett az idős ember nyugdíjából fedezi a havi térítési díjat, a nyugdíj függvényében volt ahol ki kellett még egészíteni. Senki sem panaszkodott arra, hogy megterhelő lenne számára a kiegészítés. Amennyiben ki kellett egészíteni akkor az a fodrászra, pedikűrösre, esetleg plusz pelenkára, gyümölcsre történt a felhasználás.

Vélemények.

Azzal együtt, hogy alapvetően elégedettek a megkérdezett hozzátartozók, az alábbi észrevételeket tették.

- „Több gondozónőre, szakszemélyzetre lenne szükség”
- „Többször kellene megitatni”
- „Szeret tv-t nézni, de nem tudja már bekapcsolni”

Az utolsó kérdésre, hogy tervezi-e az otthonváltást, nemleges válaszok születtek. A megkérdezettek mindnyájan úgy gondolták, hogy családtagjuk számára ez az otthon a végleges gondozási hely. Senki sem tervezi a későbbiekben más otthonban elhelyezni a hozzátartozóját.

Életöröm Idősek Otthona (5 interjú)

Kor és nem szerinti megoszlás, gazdasági aktivitás

A megkérdezett hozzátartozók otthonban élő rokonai (5 fő) átlagéletkora 87 év, a legfiatalabb 70 éves, a legidősebb 97 éves volt. Valamennyien nők.

A megkérdezett hozzátartozók szintén nők. Jellemző a szülő-gyermek kapcsolat, egy esetben keresztlány látogatta rendszeresen az USA-ból hazatelepült rokonát.

A megkérdezettek közül ketten édesanyjuk miatt költöztek Veszprémbe (Balatonkenese, Nagyvázsony). Az ellátottak különböző településekről származtak: Kisbér, Budapest, Nagyvázsony, Csopak, külföld, USA

Hány éves korban történt az idős rokon elhelyezése az otthonban?

Átlagéletkor: 84 év. A legfiatalabb 69 évesen, a legidősebb 93 évesen került be.

Mióta él az ellátott az otthonban?

- 1 éve: 1 fő
- 2 éve: 1 fő
- 4 éve: 2 fő
- 5 éve: 1 fő

Az otthonba kerülés okai

A megromlott mentális és fizikai állapot, amely már olyan fokú volt, hogy a legtöbb esetben 24 órás felügyelet vált szükségessé. (demencia különböző súlyossággal)

3 esetben az idősotthoni elhelyezés előtt több éve együtt élt a család az idős hozzátartozóval, akit ápoltak, gondoztak.

Tájékoztatás az idősotthoni elhelyezésről

- személyesen felkerestek több otthont is
- ismerőstől, asszisztensnő ajánlotta
- internet
- közel legyen, ne kelljen sokat várni

Várakozás a beköltözésre

- 1-2 hónap, egy esetben 4 hónap volt a várakozási idő

Kettő ellátott élt a próba lakhatás lehetőségével és 1 hónap után döntött úgy, hogy marad.

Hozzátartozók a beköltözésről

- „...most sem tudom igazán feldolgozni. Fájt a szívem, légszomjam volt, nem talált az orvos semmi szervi bajt.”
- „Nehéz volt”
- „Nagyon rosszul éreztem magam egy évig. Becsapottnak, nem tudtam megfelelni.”
- „Nehezen fogadja el az ember, düh, tehetetlenség, egyedüllét érzése keríti hatalmába.

A hozzátartozó szerint, ahogyan az idős ember megélhette a beköltözést:

- „... hát igen, már nincs rám szükség, ezért idehoztál.” (pedig az idős ember maga kérte az elhelyezését)

- „Édesanyám akart beköltözni. Az elején jól érezte magát, de most már nem.”
- „Ő akarta ezt a beköltözést, szeret itt lenni.”

Elégedettség az intézményi ellátással

Mind az 5 megkérdezett hozzátartozó elégedett volt az ellátással, a szakszemélyzet munkájával. Többen kiemelték a főnővér szakértelmét, az egészségügyi ellátás szakszerűségét, a rendszeres orvosi kontrollt, az ellátottak és környezetük tiszta és rendezett voltát, a jelzőgombos karkötő igénylésének lehetőségét, a rendszeres foglalkozásokat.

Intézményi térítési díj

„A nagynénitől örököltünk, ezért tudtuk itt elhelyezni, ha ez nincs el kellett volna adni édesanyám házáat.”

„Aki ezt meg tudja fizetni az boldog ember... Én (keresztlány) és a lánya pedig elégedettek vagyunk, tudjuk, hogy biztonságban van.”

„A 2 millió elvész, de megoldottuk. A család így döntött. Az volt bennünk, hogy annyit tett értünk, az unokákért. Ha ő ezt megtette...”

Több esetben is ki kell egészíteni a hozzátartozónak a havi térítési díjat (pelenka, egyes gyógyszerek ára), de - egy kivétellel – nem panaszkodott senki a magas összegre.

Javaslatok

Javaslatok a változtatásra, ötletek újabb szolgáltatásokra nem hangzottak el. Senki sem tervezi más otthonban elhelyezni hozzátartozóját, ezt az otthont véglegesnek tekintik.

A hozzátartozóknak feltett kérdések alapján miben van különbség a két otthon között?

- havi intézményi térítési díjak összegében
- egyszeri hozzájárulás összegében
- várólista/Életörömbe minimális a várakozási idő

A megkérdezett hozzátartozók által adott válaszok alapján megállapítható, hogy a két otthont összehasonlítva vannak közös pontok is. Például:

- mindkét intézményben a megkérdezett hozzátartozók elégedettek az intézményi ellátással;

- a megkérdezett hozzátartozók egy kivétellel nők;
- a beköltözés mindkét félnek fájdalmas legyenek bármilyen jók is a körülmények.

Természetesen tisztában vagyok azzal, hogy ilyen kis elemszám esetén nem lehet jelentős következtetéseket, megállapításokat tenni az intézmények összehasonlítása terén.

Helyzetkép felvázolására tettem ígéretet, erre törekedtem, amikor egy-egy fontosnak ítélt szempont szerint hasonlítottam össze az idősök otthonait.

Felhasznált irodalom:

Goldman Róbert-Mester Dániel-Mód Péter: Szociális, gyermekjótéti és gyermekvédelmi szolgáltatások igénybevevői – 2012. In: Szociális füzetek 5. Nemzeti Szociális és Rehabilitációs Hivatal 2013.

Idősothonok száma, férőhelyek, országos adatok. Magyar statisztikai évkönyv, 2015, KSH

Nárai Márta: A civil szervezetek szerepvállalása a szociális ellátás, szolgáltatás területén
Esély 2005/1.

Nemzeti Idősügyi Stratégia 2009

<http://www.parlament.hu/irom38/10500/10500.pdf> letöltés 2016. november 10

Veszprém Megyei Jogú Város Idősügyi Konceptiója és Hosszú Távú Stratégiája, 2012.

Veszprém Megyei Jogú Város Szolgáltatástervezési Konceptiójának Felülvizsgálata 2015.

Várakozók számának jelentése a 2016. augusztus 1-jei állapot szerint, Szociális Ágazati Portál

http://szocialisportal.hu/documents/10181/84025/varakozok_2016_augusztus.pdf/4a4ccec8-2a79-4277-ae1-d2f14b2deef1 letöltés: 2016. október 30.

1993. évi III. tv. a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról

http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99300003.TV letöltés: 2016. október 30.

Életöröm Idősek Otthonának szakmai programja 2015.

Életöröm Idősek Otthonának Szervezeti és Működési Szabályzata 2014.

Életöröm Idősek Otthonának éves, havi és heti munkaterve 2015.

Életöröm Idősek Otthona és az Önkormányzat között létrejött Ellátási Szerződés módosítása 2012.

VKTT-Egyesített Szociális Intézmény Szakmai Programja 2015.

VKTT-Egyesített Szociális Intézmény Szervezeti és Működési Szabályzata 2015.

1.sz. Idősek Otthonának Házi rendje 2015.

Intézményvezetőkkel készült interjúk:

Győri Piroska VKTT-ESZI intézmény vezetőjével készült interjú

Égi Gabriella I.sz. Idősek Otthona intézményvezető-helyettesével készült interjú

Kaszásné Lovasi Livia II. Idősek Otthona vezetőjével készült interjú

Nemes Ágnes Életöröm Idősek Otthona vezetőjével készült interjú

Hozzátartozókkal készített interjúk

Wojciech Sadłoń

Fait-based charities in Poland in quantitative perspective

Although faith-based social work in Poland has very long history, research on this issue is a matter of last few years. An important role in founding research on faith-based organizations in Poland played the Institute for Catholic Church Statistics (ISKK). In 2006 in cooperation with Polish Central Statistical Office it started scientific project on the methodology of third sector statistics which was directed by W. Okrasa¹. The purpose of this article is to present the most important results of ISKK studies on Catholic charities in Poland.

1. Historical background of charitable activity in Poland

Christian charitable activity in Poland was initially implemented primarily in conjunction with monasteries and bishoprics and was temporary. Bishops hugs to their ownership of peasants who lost their land. The wicket monastic distributed alms. Gradually Benedictine monasteries created the first forms of not only relief, but the organized and institutional charitable support². Since the end of the thirteenth century church charitable works become independent from the monasteries. The first mention of non-monastic charity comes from 1279, when the synod legatine council recommended pastors to encourage faithful to give alms. Later some symptoms of abuse occurred and begging became a kind of a way of life. Among the beggars there were some who are

¹ Okrasa Włodzimierz, 2008, *Sektor trzeci jako przedmiot badań statystyki publicznej. Wybrane problemy*, „Biblioteka Wiadomości Statystycznych” 57; Okrasa Włodzimierz, Herbst Jan, Lange Rafał, Kotowska Olga, Sadłoń Wojciech, 2007, *Metodologia i kierunki badań statystycznych sektora trzeciego, Raport dla GUS*, Warszawa: ISKK (manuskrypt); Okrasa Włodzimierz, Herbst Jan, Zdaniewicz Witold, 2010, *Organizacje, wspólnoty i instytucje społeczne Kościoła katolickiego – potencjał i specyfika kościelnego trzeciego sektora w Polsce*, [w:] Sławomir Nałęcz, Małgorzata Goś-Wójcicka (red.), *Stowarzyszenia, fundacje i społeczne podmioty wyznaniowe w 2008*, Warszawa: ISKK i GUS, ss. 202-230.

² K. Dola, *Opieka społeczna Kościoła*, [w:] *Historia Kościoła w Polsce*, t. I, cz. 1, Pallotinum: Warszawa-Poznań, 1974, s. 169.

actually able to work. Therefore parliament in 1496 obliged the city and parish priests in villages to determine which beggars really needed support.

A breakthrough in the development of Christian charity work was done in the time of the Reformation, which caused disruption of charitable activity of the Church and, consequently, initiated the process of municipalization of charity. Although still in the sixteenth to the eighteenth centuries, the Church in Poland was almost the only institution conducting charitable activities. In the seventeenth century important charity religious congregations arrive to Poland: Brothers Hospitallers and Congregation of the Sisters of Charity (Charity) and Trinitarian Order.

A new approach to poverty appears at the end of the eighteenth century, when new social initiatives of „social economy” occurred. This innovative enterprises employed vagrants and beggars. In 1774. Sejm appoints a committee consisting of representatives of the hospital church (Primate, bishops) and the government (provincial governors, castellany). The group entered the Commission for vetting and Hospitals Commission of Good Order. As a result of the work of this committee began to distinguish beggars who really needed help from those who have actually been able to work³. In times of partitions of Poland not only dissolution of the monasteries, but also taking over of charities by the partitioning powers limited strongly development of Christian charity. In the Austrian partition welfare system, although based on church institutions, was actually subordinated to the state. Despite this, the nineteenth century gives birth to many valuable social initiatives. In 1844, anti-alcohol actions were started by Rev. John Aloysius Ficek. Rev. Joseph Sebastian Pelczar assumed in Krakow Brotherhood of the Queen of the Polish Crown, which gave the Congregation of the Handmaids of the Sacred Heart. In 1906. Archbishop Bilczewski recommended that children preparing to the First Holy Communion should consist promises of abstinence till the age of 20. At the turn of the century many so called „social priests” were active on the territory of Poland, eg. Rev. Wacław Blizinski in Lisków, Rev. Antoni Tyczyński in Albigowa.

July 23, 1940 the Nazi occupiers solved all charities across the country and gave all their property under the administration created Central Welfare Council. On the territories annexed to the Reich Church was deprived of legal personality, which made it impossible to carry out any charities. In the General Government worked diocesan Caritas primarily on the parish level. Caritas Krakow in the last months of 1944. Has provided grants in the amount of 1

³ K. Dola, Opieka społeczna Kościoła, [w:] Historia Kościoła w Polsce, B. Kumor, Z. Obertyński (red.), t. 2, cz. 1, Pallotinum: Warszawa-Poznań, 1979, s. 344.

million. In December 1944 it was issued more than 100 thousand. meals, 500 pairs of shoes, 1,000 pieces of clothing, bedding 1,200 units, 20 tons of food, 65 tons of coal. In addition, monasteries Krakow appeared about 15 thousand meals a month⁴. In June of 1945. Was appointed National Central Caritas, based in Krakow, which has worked with 25 diocesan Caritas associations, religious orders and other charitable organizations. In 1946. Caritas led 751 of the total care facilities (crèches, orphanages, etc.) And the 1020 partial care facilities (nursery, day, night shelters). In 1950 state authorities closed down the National Central Caritas. Since then, the Church ran only 16 fisting - social welfare homes. In the ,80s the Catholic Church to help distribute the charity, which was getting into Polish from abroad. Only in 1981 the Charity Commission of the Polish Episcopate gifts hit a total weight of 13907 tons in 1982. 72 172 tons in 1983. 31 369 ton⁵. Since 1989 the Catholic Church has full freedom of establishment and conducting charitable activities.

2. Methodology of the research

The main problem of research on faith-based activity is its great diversity and dispersion, as well as the lack of precise terminology and unambiguous naming of ecclesiastical charity. Faith-based social work could be called also „charitable” or „volunteer”. Another problem that has been encountered in the course of the study was that charity is very often understood as undertaken without external source of financing.

From theological point of view, social work is a part of the core mission of the Church (*diakonia*) but includes also elements of religious education (*martyria*). *Diakonia* of the Catholic Church is defined in number of ecclesiastical documents, especially: Code of Canon Law (c. 298-329), and one of the last documents - Motu proprio of Benedict XVI *Intima nature Ecclesiae* (2012). Faith-based activity in Poland is also organized by civil law, especially: *Act of the Relations between State and Catholic Church in Poland* (1989), *Law on Associations* (1989), *The Act on public benefit activity and volunteerism* (2003).

According to Wiesław Przygoda charitable activity of the Catholic Church

⁴ K. Śmigiel, Życie i działalność Kościoła, [w:] Historia Kościoła w Polsce, B. Kumor, Z. Obertyński (red.), t. 2, cz. 2, Pallotinum: Warszawa-Poznań, 1979, s. 176, ss. 172-187; E. Firlit, Działalność charytatywna Kościoła, [w:] Kościół katolicki w Polsce 1918-1990, L. Adamczuk, W. Zdaniewicz (red), Główny Urząd Statystyczny i Zakład Socjologii Religii SAC, Warszawa 1991, s. 276..

⁵ E. Firlit, Działalność charytatywna Kościoła, [w:] Kościół katolicki w Polsce 1918-1990, L. Adamczuk, W. Zdaniewicz (red), Główny Urząd Statystyczny i Zakład Socjologii Religii SAC, Warszawa 1991, s. 277-286..

is „a group of tasks and actions resulting from God’s commandment of love and adequate to the needs of people suffering from physical or spiritual poverty, aimed at reducing and removing any deprivation of people’s lives and provide them with the necessary assistance to satisfaction of basic material needs and achieve an adequate personal development”⁶. This definition emphasizes above all the motivation and purpose of the action. In statistical research motivations are not directly accessible, and therefore it is necessary to adopt more simple and direct definition. In stead of motivations, the organizational link with Catholic Church is accepted as a crucial criterion for faith-based social activity within Catholic Church. This link is understood as a direct connection to the institution of the Catholic Church. That is why such activities which are undertaken outside the institutions and organizations of the Catholic Church but which are inspired by Catholic values are skipped (eg. civil foundations referring to Christian values).

Faith-based charitable activity carried out by the Catholic Church overlaps with two different forms of social activity: social policy of the state and spontaneous (private) pro-social activities. With this first one charity of the Catholic Church is connected primarily through a common goal which is helping people in need, with the other through motivation (good-will).

Charitable activity of Catholic Church includes: assisting the elderly addicts, the disabled, the homeless, refugees, emergency aid, carrying food aid and rental of medical equipment, counseling and family, provision of medical services. The ministry of charity applies to some extent also of children and young people (except education) and the unemployed (mainly social and professional activation).

Charitable activity in Poland is conducted not directly by all Catholic entities such as dioceses, parishes or monasteries but by institutions and organizations delegated by this institutions to charitable activity. There are in fact four types of such entities:

1. Legal persons of the Catholic Church, which are acting on the basis of the *Act of Relations between the State and the Catholic Church in Poland* from 1989. The most important examples of this category are: dioceses, monasteries, parishes and also Caritas Poland.
2. Religious institutions which are obtaining legal personality on the basis of legal persons of the Catholic Church (eg. diocesan and religious foundations).
3. Social institutions and associations established as a secular civil entities

⁶ W. Przygoda, *Posługa charytatywna Kościoła w Polsce. Studium teologiczno-pastorlane*, KUL, Lublin 2004.

but „accepted” by Catholic Church according to regulations from *Motu proprio* of Benedict XVI *Intima Ecclesiae Life* from 2012.

4. Faith-based organizations, which are local, and do not have legal personality and operate primarily within parishes according to Church law (parish organizations).

From operational point of view these types of institutions and organizations could be classified into two major levels of such entities: (1) registered faith-based social institutions or organizations referring to Catholic Church erected upon denominational civil law and (2) in-formal organizations or activities of Catholic Church. The first category is composed with entities that have legal personality and are registered in the Register of National Economy (REGON). In the second category there are entities which are not officially registered but which operate within other legal religious entities such as parish or monastery.

There are different categorizations and classifications which are used in case of faith-based charitable activity. According to W. Przygoda the range of faith-based charitable activities include⁷: casual assistance, casual financial assistance, spiritual help, home help bedridden patients, running clinic for alcoholics and drug addicts, educational assistance to families, point of feeding the homeless and the poor, hospices, courses for the unemployed. It could be also categorized by beneficiaries: victims of accidents, wars and natural disasters, poor families, children and youth, the sick, the disabled and old, people socially maladjusted, education⁸. Classification used by Caritas Poland includes different categories: parish and diocesan dispensaries clothing, points of „ad hoc” assistance, equipment rental rehabilitation, nursing stations Caritas, sociotherapeutic, eating houses, nursing homes, night shelters, hospices and stationary, medical clinics, baths for the homeless, orphanages, medical care facilities, houses for victims of domestic violence, homes for single mothers, pharmacy, social integration centers for the unemployed, fixed facilities for addicts. There are also classifications which are used by international institutions. For example United Nations Handbook on Non-Profit Institutions⁹ includes such classification of social work activity, which is implemented also into Polish national statistics: conducting or supporting nurseries, orphanages, foster families, adoption services, running clubs, other social services aimed

⁷ W. Przygoda, *Posługa charytatywna Kościoła w Polsce. Studium teologiczno-pastorlane*, KUL, Lublin 2004, s. 263.

⁸ „Education” in Polish has wider meaning than in English, it includes also „up-bringing”.

⁹ Handbook on Non-Profit Institutions in the System of National Accounts, United Nations, New York 2003.

at children and young people; activities supporting the family (including many children and single parents with children) are in a difficult financial situation, inefficient educational assistance to victims of domestic violence; help the poor; help the homeless, including running shelters; help addicts and their families, prevention of addiction; help for refugees; assistance to disabled persons, the sick and the elderly; mountain rescue, water, assistance to victims of natural disasters, catastrophes, etc.; rescue fire; organized distribution of gifts of property, clothing and food (n. Food Banks) and financial support (eg. Benefits); other. Polish Central Statistical Offices includes also two classifications which is used for distinguishing forms of activities: organizing free time; therapeutic work; guidance and counseling; teaching; training and courses; help feeding; treatment, rehabilitation; provision of care services, nursing; material aid; financial assistance; crisis intervention; rescue; provision of shelter; spiritual support; other. The same classification used also for statistics on faith-based organizations includes also beneficiaries typology: persons of retirement age; dependents, chronic and terminally ill; homeless; victims of violence; unemployed; poor; coming out of addiction and their families; children and young people; single parents; other.

3. Faith-based third sector in Poland

Current state of research on Catholic charities allows for a detailed description of the two major types of religious entities. The first of these are entities that have a distinct personality civil law, known as „Catholic social institutions”. While the second type includes grass-roots organizations within parishes of the Catholic Church that are not subject to registration under state structures and are called „parish organizations of Catholic Church”.

In terms of the number of organizations parish organizations of Catholic Church in Poland outweigh the Catholic social entities. In 2014 there were 1,8 thousand registered faith-based social entities. The vast majority of them work in the framework of the Catholic Church (96%). In turn, in 2013 the number of parish organizations of Catholic Church was 61 thousand.

In recent years there has been a stabilization of the religious entities of the third sector in Poland in terms of numbers. The number of social institutions between 2010 and 2014 and parish organizations of Catholic Church between 2008 and 2013 did not changed. In contrast, a marked increase in the number of faith-based institutions parish organizations of Catholic Church was observed in previous years (in 1998 the number of parish organizations of Catholic Church does not exceed 40 thousand., while the number of faith-based institutions in 1997 was estimated to be about 1 thousand).

Almost all (98%) faith-based institutions have been formally established by

the ecclesiastical entities (religious). Most of operating in 2014 parish organizations of Catholic Church (52%) were founded alone by parish priests. A much smaller proportion (29%) were established by parish priests together with the laity. Only 13% of them was initiated by lay persons only.

Faith-based charities have strong local embeddedness, especially parish organizations. 12% of them work within the portion of the parish and 66% of the entire parish. Also, 40% of faith-based institutions operate within the neighborhood or town (11% within the neighborhood, and 29% - one municipality). On the other hand, faith-based institutions much broader fall in its operations outside the local area: 19% work within the county, 18% of the province, 20% of the entire country and 4% outside the country.

The informal nature of parish organizations of the Catholic Church is designated by the fact that the vast majority of them do not belong to any formal structures (42%). Only every fourth organization (24%) belongs to the formal structures at national level and 22% to informal structures. International formal structures should be 8% of the organization.

Among parish organizations it is not easy to identify clear date of its origine. In some cases, the creation of the organization assumed even date of establishment of the parish. Incomplete data show that since 198 an intense process new entities is observed.

Differences between faith-based institutions and parish organizations are visible in the scope of their activities. Faith-based organizations operate mainly in the field of social services - education (50%), social services (36%) and healthcare (14%). Strictly religious activity represents only 24% of their activity. In turn, the major part (83%) of activity carried out by parish organizations is strictly religious. In addition to religious activity, largest part of activity of parish organizations is focused on education (31%), arts and culture (23%), sports, tourism, recreation and hobbies (21%), social, humanitarian and rescue (18%). Parish organizations of Catholic Church provide primarily spiritual support (81% of organizations) and organize leisure and recreation (29%). 18% take the material assistance, 15% and nutritional assistance. As a rule, they do not lead payable statutory activity.

Faith-based institutions conduct a more diversified activity. Half (48%) of them leads only unpaid statutory activities. Payable statutory activity declares 46% of them, and economic activity 8% of them. 44% leads both paid and unpaid statutory activities. Unpaid statutory activity connected with a economic activity conducts 7% of subjects, and a free and a paid statutory activity and economic activity 2% of them.

4. Catholic charitable activity

According to research conducted by ISKK in 2014, there are 835 charitable institutions of the Catholic Church in Poland. Most charitable entities of the Catholic Church are led by female religious orders (432 - 52%). Also the number of entities carried out by male institutions is larger (249 - 30%) than diocesan (19%, 154). However, the organization of charitable activities in dioceses is much more centralized than charitable activities of religious orders.

Tab. 1. The structure of charity institutions by the authority conducting the entity

Authority	N	%
Total	835	100,0
Diocese	154	18,5
Male religious order	249	29,8
Female religious order	432	51,7

835 charities runs about 5 thousand. various works of charity. In terms of diocesan structure of Church in Poland charitable activity is not regularly distributed. Clearly dominating are urban centers, and dioceses, in which dominate religious congregations.

Tab. 2. The number of charity institutions by the diocese (estimated)

Diocese	Numer of activities
Total	5158
białostocka	114
bielsko-żywiecka	64
bydgoska	7
częstochowska	56
drohiczyńska	17
elbląska	29
ełcka	23
gdańska	234
gliwicka	59
gnieźnieńska	20
kaliska	54

katowicka	307
kielecka	248
koszalińsko-kołobrzeska	143
legnicka	620
krakowska	40
lubelska	118
łomżyńska	33
łowicka	38
łódzka	164
opolska	159
pelplińska	40
płocka	104
poznańska	79
przemyska	45
radomska	316
rzeszowska	14
sandomierska	102
siedlecka	50
sosnowiecka	53
szczecińsko-kamieńska	219
świdnicka	65
tarnowska	68
toruńska	221
warmińska	24
warszawska	450
warszawsko-praska	321
włocławska	114
wrocławska	93
zamojsko-lubaczowska	11
zielenogórsko-gorzowska	216

Number of beneficiaries of Catholic charitable institutions is estimated to be approximately 2.9 million. This number should not be confused with the unit

persons¹⁰. In terms of beneficiaries the biggest group is composed by children and adolescents. Also helping the homeless and casual assistance which primarily consist of various types of night shelters and soup kitchens is an important category of charitable activity of the Church.

Tab. 3. Charitable activities by category (estimated)

Beneficiary group/activity category	Numer of activities
Ogółem	5158
Dzieci i młodzież	1372
Bezdomność	897
Pomoc doraźna	861
Niepełnosprawność	494
Pomoc żywnościowa	457
Usługi medyczne	416
Osoby starsze	404
Uzależnienia	146
Bezrobotni/aktywizacja zawodowa	82
Migranci i uchodźcy	29

In terms of numbers of beneficiary, the largest segment of Catholic charitable institutions provides casual assistance, which in 2014 were addressed to 1 116 thousand beneficiaries and food aid. Significantly fewer beneficiaries profit from developed infrastructure of medical services (442 thousand). Catholic charity in 2014 in Poland reached to 286 thousand children and adolescents, 203 thousand homeless people, 121 thousand disables, 91 thousand elderly people, 23 thousand addicted persons, 6 thousand unemployed and 5 thousand migrants and refugees.

¹⁰ The number of beneficiaries has been calculated as the sum of individuals benefiting from individual activity separately. This means that the same persons may be counted several times in the same category or the same persons may exist in different categories (eg. A diner received by same person every day).

Tab. 4. The beneficiaries of charities by category (estimated)

Form of help	Number of beneficiaries
Total	2992883
Casual help	1162191
Food aid	650595
Medical services	442298
Children and youth	286241
Homelessness	203962
Disability	121496
Elder people	91133
Addiction	23005
Unemployed / professional activation	6401
Migrants and refugees	5561

Catholic charity institutions employees (on contract basis) about 33 thousand persons, on average 41 employees per one institution. The number of volunteers was estimated to be 88 thousand in 2014, on average 112 volunteers per institution. The total number of social work of these volunteers is estimated at 2.8 million hours.

Tab. 5. Employees, volunteers and the number of hours of volunteer work in Catholic institutions (estimated)

Category	Number	Average
Employees	33014	41,39
Volunteers	88384	111,81
Number of hours of social work	2891588	3625,48

The largest category of income of Catholic charitable institutions are the funds transferred from local government (24%). Equally often the institutional Church's charitable activity uses non-public funds (eg. The donation and collections) (23%). 15% of income sources are the funds coming directly from the government administration (government). 14% of the income sources are the means of deduction from the tax, 7% of public collections. 4% are measures of economic activity, 2% of European funds.

Tab. 6. Sources of income of Catholic charitable institutions

Income resources	N	%
Total	2205	100,0%
The funds transferred from local government sources (municipal offices, district labor offices, social welfare centers)	533	24,2%
Funds from non-domestic sources (including donations, rebounds in the parish)	497	22,5%
The funds transferred to the sources of national government administration (central offices, regional offices)	329	14,9%
Means of deduction from the tax on natural persons (ie. 1%)	302	13,7%
Public collections	151	6,8%
Measures of economic activity	85	3,9%
European funds	53	2,4%
Other	255	11,6%

When Catholic parish organizations are concerned, about 12% of their activity is charitable.

Tab. 7. Activities of parish organizations in 2008.

Category	Total
	N=1878
	%
Total	100,0
Prayer and liturgy	52,5
Charitable activity	11,8
Organizational activity in the parish	11
Religious formation	9,2
Cultural activities	7,5
Organisation of leisure time (including pilgrimage)	6,4
Publishing	0,7
Other	0,9

Apart from youth parish organizations are aiming their activities primarily to people in need: the poor (16%), retired (14%), dependent persons and patients (12%), single parents (10%), unemployment (9%), coming out of addiction (7%) and homeless (6%).

Tab. 8. Beneficiaries of parish organization in 2008

Beneficiaries	N	%
Total	1280	100%
Children and youth	217	17,0%
Poor people	200	15,6%
Retired people	178	13,9%
Dependent people, chronically or terminally ill	147	11,5%
Single parents	125	9,8%
Unemployed	117	9,1%
Facing with addiction and their families	94	7,3%
Homeless	78	6,1%
Victims of violence	43	3,4%
Other	81	6,3%

According to the study from 2013, there are 665 thousand people who are engaged in charitable parish organizations, including 454 thousand of active members. In the activity of charitable parish organizations participated about 662 thousand persons not belonging to the organization and. As shown by the study of parish activity from 2011, the number of ill people benefiting from the parish aid during the year amounted to 668 thousand, but this figure includes also people addressed with spiritual assistance (eg. Holy Communion). The overall participation of women in organizations in the parishes is as high as 66%, while in the charitable activities of 50%. Among the parish organizations that undertake the ministry of charity are those which are exclusively charitable activities. They can be divided into two types:

1. Organizations providing casual aid
2. The organizations acting as support groups and providing psychological help

Among the organizations providing emergency aid the largest is Caritas Parish Team and Caritas School Team, which operate within 4.9 thousand parishes in Poland and associate 63 thousand members.

Tab. 9. Parish organizations providing casual aid in 2013

Name of organization	Number of parishes	Number of participants
Total	5182	69418
Parish Caritas Team	4406	48870
School Caritas Team	560	14774
Voluntarism	127	3069
Disabled groups	9	304
Parish nursery	9	294
Family counseling	7	100
Association of Disabled Adults	7	320
Maltese Medical Service	6	128
Diakonia of Charity	5	58
Association of Charity	3	41
Association for the Disabled	6	384
Other	37	1076

Among parish organizations acting as support groups and providing psychological support most common is Alcoholics Anonymous (312 parishes) and family counseling (98 parishes).

Tab. 10. Parish organizations acting as a support groups in 2013

Name of organization	Number of parishes
Total	456
Alcoholics anonymous	312
Family Counselling	98
Volunteers Suffering	18
Brotherhood of Sobriety	16
Community of Sobriety	6
Sobriety Association	6
Catholic Family Assistance Center	6
Psychological clinic	5

Community of People Living in the non-sacramental Associations	5
Amazon	5
Gamblers anonymous	5
Support Group for Parents of Children Lost	5
Patients Support Group	3
Narcotics anonymous	3
Adult Children of Alcoholics	3
Brotherhood Trzeźwościowe	3
Sexaholics anonymous	3
Brotherhood Prison	2
Community Disabled Children	2
Other	13

Research carried by ISKK is a first attempt to make up for missing knowledge of the Catholic and general faith-based charities in Poland. From the methodological point of view, the study was carried out at a low level and allows only general estimates of the scale and scope of charitable activity. However the study confirmed that charitable activity of Catholic Church takes place on two relatively independent levels: institutional and local level - especially the parish. During the year the activities of charitable institutions of the Church includes more than 800 institutions, 5 thousand. all kinds of works and nearly 3 million beneficiaries, while at the parish level goes to more than half a million people. Charities are very diverse, both in terms of legal and operation. Provided by aid mainly includes casual aid and is aimed at children and adolescents. Charities rely heavily on paid staff. It is also worth noting that there is a small group of entities which, although sometimes associated with the Catholic Church deliberately prefer functioning as an institution outside the Church. Parish organizations however are based on prayer and spiritual help, include also charity. Parish organizations help over 600 thousand people, especially in casual way and as support groups. They are based almost entirely on volunteers. In summary, it raises the important conclusion that the Catholic Church can no doubt be considered as the biggest charitable institution and the successor of the long history of social work in Poland.

Studia Wesprimiensa

folyóiratunk szerzői

2016 év

Teológia

Prof. Kuminetz Géza PhD, egyetemi tanár, PPKE

dr. habil. Birher Nándor, főiskolai tanár, VHF

Prof. Horváth György, PhD, ny. egyetemi tanár, VHF

Prof. Veress Gábor, ny. egyetemi tanár, Pannon Egyetem

dr. Balázs Pál, PhD, főiskolai tanár, VHF

Prof. Rokay Zoltán, egyetemi tanár, PPKE

Aradi László, plébános, doktorandusz

Prof. Mihalovics Árpád, egyetemi tanár VHF

dr. Fodor János, PhD, oktató, VHF

Balogh Győző, görög katolikus diakonus, doktorandusz

Szociális munka

Bálint Bánk, főiskolai docens, VHF

dr. habil. Leveleki Magdolna, főiskolai tanár, szakvezető VHF

dr. Szigeti Andrea, főiskolai docens, GFF

dr. Albert József, PhD, Professor Emeritus, VHF

Magvas Mária, főiskolai adjunktus, VHF

dr. Wojciech Sadlon, PhD, Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego